

O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT INSTITUTI

“XALQ IJODIYOTI” FAKULTETI

“MADANIYAT VA SAN'AT MUASSASALARINI TASHKIL ETISH
VA BOSHQARISH” KAFEDRASI

“MUDOFAA VAZIRLIGI TIZIMIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY
ISHLARNI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI”

MAVZUSIDAGI
BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Bajardi: Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish va boshqarish ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi 4-kurs talabasi

Zokirova Muqaddas

Sobirjon qizi_____

Ilmiy rahbar:

F. Jo'rayev_____

TOSHKENT - 2018

Bitiruv malakaviy ishi himoyaga tavsiya etildi

“Xalq ijodiyoti”

fakulteti dekani

J.Mamatqosimov

“Madaniyat va san’at muassasalarini

tashkil etish va boshqarish”

kafedrasi mudiri **B.Salaydinov**

2018 yil “___” _____

2018 yil“___” _____

MUNDARIJA

KIRISH.....	4
--------------------	---

I BOB. O'ZBEKISTONDA MUDOFAA TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISHGA OID ISLOHOTLAR, CHORA- TADBIRLAR XUSUSIDA

1.1. Mudofaa tizimida yoshlar tarbiyasi, ularda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish tamoyillari.....	8
1.2. O'zbekiston Respublikasi hukumatining mudofaa, xavfsizlik, masalalari bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlari xususida.....	25
I I BOB. MUDOFAA TIZIMIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR TALQINI	
1.2. Ajdodlarimizning mudofaaga oid qarashlari tahlili (<i>Sohibqiron Amir Temur misolida</i>).....	44
2.2. Mudofaa vazirligi tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali tashkil etish va amalga oshirish mexanizmlari.....	65
XULOSA.....	84
GLOSSARIY.....	88
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	89

KIRISH

Mavzuning dolzarbliги. O‘zbekistonda mudofaa tizimida yangi islohotlar davri boshlandi. Respublikamizda mustaqilligining e’lon qilinishi, so‘nggi yillarda Vatanimiz ravnaqi yo‘lida barcha soha xodimlariga hozirgi jahon yangi siyosatiga asoslangan holda faoliyatlarini muvofiqlashtirish masalalarini kun tartibiga qo‘ymoqda. Bunga javoban mamalakatimizda fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish borasida muhim ishlar amalga oshirilmoqda va o‘z navbatida mudofaa, ichki ishlar idoralari tizimini isloh qilishga va ijtimoiy hayotni demokratlashtirish jarayonlariga jo‘shqinlik baxsh etmoqda hamda xalqimizning tinchligi, osyishtaligi yo‘lidagi qildinayotgan ishlar o‘z samarasini ko‘rsatmoqda.

Shiddat bilan o‘tayotgan bugungi kunda har bir sohada qilinishi kerak bo‘lgan muhim vazifalar hamda rejalarini belgilab olishda davr mohiyati chuqr tahlil qilinishi va uning talablaridan kelib chiqilishi ahamiyatlidir. Ushbu davr talabidan kelib chiqqan holda, Respublikamizdagi mudofaa tizimda amalga oshirilayotgan bir qator ishlar o‘z samarasini berayotganligini aytib o‘tish joizdir.

Davlatimiz rahbarining 2017 yil 7 fevraldagи “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sон Farmonida belgilangan beshta ustivor yo‘nalishlarida ham aynan insonlarning manfaatlari uchun xizmat qilish, ularning ehtiyojlarini qondirish muhim strategik masala sifatida qaratilganligi bu sohalarda hali qilinishi lozim bo‘lgan ishlarning ko‘pligidan dalolat berib turibdi.

Mudofaa tizimda 2018 yil 9 yanvarda yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktorinasi to‘g‘risida Qonunning imzlolanishi bu sohaning taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatishiga ishonchimiz komil.

Mavzuning dolzarbliги.- Mudofaa vazirligi xodimlari faoliyatida ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning samaradorligiga erishishi;

-Ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etishning yutuqlarini qo‘llash, turli mavzulardagi tadbirlarni maqsadli o‘tkazish - jamiyat barqarorligini ta’minlashda uchun muhim omillardan hisoblanadi;

- Mudofaa vazirligi uchun xodimlarni tanlash kasbiy-psixologik jihatdan boshqa kasblardan ajralib turadi. Bu bevosita kasbga nomzodlarning shaxsiga qo‘yiladigan talab majmuasida namoyon bo‘ladi;

- nomzodlarni kasbga tanlash uchun psixologik jihatdan o‘rganish alohida professiogrammalar, kasbiy talabnomalar asosida o‘tkazilib, maxsus metodika va psixologik testlardan foydalanish zarur;

- Mudofaa vazirligi xodimi faoliyatini samaradorligi ularni kasbga loyiqlik darajasi bilan belgilanadi. Shuning uchun mazkur tadqiqotda ularning tadbirlarni tashkil etish, ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni qay darajada tushunishi muhimdir;

Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni muntazam tashkil etish –jamoani birlashtirishda, muammolarni yechimni topishda, ularning bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazishda, ma’naviy bilmlar olishida, ma’naviy, estetik ehtiyojlarini qondirishda katta yordam beradi.

Mudofaa vazirligi tizimida faoliyat yuritayotgan xodimlar uchun davlat ramzları - bayrog‘i, gerbi va madhiyasini, xizmatning ramziy belgilari, an’analari, marosimlarini bilish muhimdir. Chunki, bu soha xalq xizmatida bo‘lishni taqozo etadi. Xodim turli ko‘rinishdagiadolatsizlikka, amalparastlikka, manmansirashlikka, shuhratparastlikka yo‘l qo‘ymay, bu illatlarga qarshi muntazam ravishda qat’iylik bilan kurash olib borishi, hamisha o‘zining e’tiqodiga sodiq qolib, xizmat faoliyatini amalga oshirishi, qonunlarga rioya qilishi, boshliqlarning bo‘yruqlarini bajarishda o‘rnak bo‘lishi talab etiladi.

Mavzuning o‘rganilganlik darjasи. Tanlangan mavzu bilan bog‘liq tahliliy ishlarda mudofaa tizimdagi va ma’naviy ma’rifiy ishlardagi faoliyat uyg‘unligini kuzatish mumkin. Ma’naviy –ma’rifiy ishlar bo‘yicha U.Qoraboyevning “Madaniy tadbirlar”, (2005-yil., Toshkent), “Madaniyat masalalari”, (2006y), A.Mavrulovning “Barkamol inson tarbiyasi. (“O’zbekiston”. Toshkent. 2008-yil), B.Sayfullayev, V.Rustamovlar hammuallifligida yaratilgan “Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati” (Toshkent, 2016 yil) kabi risola va o‘quv qo‘llanmalardan foydalanildi. Mudofaa tizimiga oid xorijiy olimlardan Y.Antonyan, B.Bovina, N.Myagkix, A.Safranova, YE.Sokolova, A.Pankin,

N.Fateyev, S.Nikulin, V.Kovalevskiyalar tomonidan, O‘zbekistonlik olimlardan YE.Agzamova, S.Asyamov va Y.Sayfiyev, S.Ahrorov, B.Orifjonov, N.Muhammadiyev, R.Samarov, I.Ergashov, B.Umarov, U.Qodirov, S.Niyozova¹ va boshqalar tomonidan yaratilgan manbalardan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini Respublikamizning Birinchi Prezidenti I.Karimov, davlatimiz rahbari SH.Mirziyoyev hamda shu sohalarga oid chiqarilayotgan Qoun xujjatlari o‘rganib chiqilishi va tahlil qilinishi bilan asoslash maqsadga muvofiqdir. Undan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagи “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sон Farmonida belgilangan beshta ustivor yo‘nalishlarida belgilangan vazifalar, 2018 yilning 23 fevralida Vazirlar Mahkamasining 140-sonli qarori bilan “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiysi” hamda eng asosiy xujjatlardan biri Qonunchilik palatasi tomonidan 2017 yil 18 dekabrda qabul qilingan hamda 2017 yil 20 dekabrda Senat tomonidan ma’qullangan **“O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasini to‘g‘risida”gi** O‘zbekiston Respublikasining Qonuni xujjatlari o‘rganib chiqildi.

Mazkur mavzu bilan bog‘liq bo‘lgan ba’zi jihatlar bu tizimda kam o‘rganilgan, ammo, hozirgi paytda ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni maxsus o‘rganishni joriy etish maqsadga muvofiqdir deb hisoblayman.

Tadqiqotning maqsadi. Mudofaa vazirligi tizimida ma’naviy-ma’rifiy sohalarda qilinayotgan ishlar samaradorligiga erishish, ushbu soha xodimlari, askar va ofitserlarni bu sohalarga ko‘proq jalb qilish mexanizmini ishlab chiqish, tarbiyaviy jarayonlarni kuchaytirishga qaratilgan tadbirlar uchun manbalar yaratishdir.

Tadqiqotning vazifalari:

- Mudofaa vazirligi tizimi faoliyatini yanada mustahkamlashda ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning rolini kuchaytirish;

¹ Sirliyev B.N., Beknazarov A.A., Arziquulov D.N. Psixologiy. T.: Akademiya, 2006. 67 b.

Ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash masalalarini kun tartibiga qo‘yish;

-xodimlarining faoliyatini psixologik uslublar asosida o‘rganish, xizmat faoliyatiga ta’sir o‘tkazishi mumkin bo‘lgan omillarni aniqlash;

-xizmat faoliyatini samaradorligini oshirishda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etishning nazariy asoslarini maxsus o‘rganish;

- **shu sohalarga oid** ilmiy manbalarni mavzu doirasida tahlil etib, o‘tkazilgan tadqiqot natijalari asosida taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish.

Tadqiqot obekti etib, O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tizimi faoliyati tanlandi.

Tadqiqot predmetini O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligida amalga oshirilayotgan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat tashkil etadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

- Mudofaa vazirligi tizimdagi ma’naviy-ma’rifiy faoliyat ilk bor bakalavriat ta’lim yo‘nalishlaridagi bitiruvchilari tomonidan o‘rganilayotganligi mazkur sohani chuqur o‘rganishni taqozo etadi. Shu bois, bu sohalarda ham institutda maxsus ta’lim yo‘nalishlari tashkil etish to‘g‘risida o‘ylab ko‘rish maqsadga muvofiqdir;

-Mudofaa tizim faoliyatiga oid manbalar o‘rganildi, tahlil qilindi;

Mudofaa tizimida ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni yanada takomillashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi;

-Mazkur sohalarga oid meyoriy xujjatlar o‘rganib chiqildi va qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati. Mudofaa vazirligi tizimida amalga oshiriladigan ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etishda tadbirlar tashkil etish asoslarini o‘rganish, ma’naviyat soatlarida berilgan axborotlar yuzasidan takliflar ishlab chiqish va bu faoliyatni kuchaytirishga oid taklif va tavsiyalar berish mumkin. Undan tashqari, tadqiqot natijalari bu tizimda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni maqsadli o‘tkazishga xizmat qilishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi kirish, ikkta bob, to‘rtta paragraf, xulosa, glossariy hamda foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxatidan iborat.

I BOB. O'ZBEKISTONDA MUDOFAA TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISHGA OID ISLOHOTLAR, CHORA- TADBIRLAR XUSUSIDA

1.1. Mudofaa tizimida yoshlar tarbiyasi, ularda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish tamoyillari

O'rta Osiyo o'zining juda katta yer osti va yer usti boyliklariga ega bo'lganligi, insonning normal hayot kechirishi uchun iqlimining nihoyatda qulayligi, xalqining mehnatkashligi bois bu yurtni zabit etishga juda katta intilishlar bo'lganligi tarixdan ma'lum. Bu ayniqsa, Sho'rolar davriga kelib, xalqqa nisbatan ochiqchasiga tahdidlar boshlandi. General gubernatorlar Skoblev, Fon Kaufman kabilar O'rta Osiyoni bosib olish maqsadida turli xil yo'llarni, usullarni qo'llab, xalqni talab O'zbekistondagi bor qo'lyozmalar, oltin, tilla, kumush va boshqa qimmatbaho boyliklarimizni avval aravalarda, bora-bora vagonlarda tashib ketilganliklari haqidagi ma'lumotlar bor. Mustaqillikkacha bo'lgan davr mobaynida Sho'rolar tizimining ta'sirida bo'lgan O'zbekistonda xalqimiz ma'naviyatiga bolta urildi. Uzoqqa bormay, o'zbek tiliga munosabatni olib ko'raylik. Respublikada aholining to'rtdan uch qismini o'zbeklar tashkil etishi, qardosh millatlar vakillaridan iborat yana 15 foiz aholi o'zbek tilini yaxshi bilishiga qaramay, o'zbek tili O'zbekistonda davlat tili emas edi. Hatto, o'zbek tili va adabiyoti haqidagi dissertatsiyalar ham rus tilida yozilib, yoqlanar edi. Sho'ro davrida millat avval arabiyl, keyin lotin, undan so'ng esa kirill yozuvini asosidagi alifbolarda savod chiqarishga majbur qilindi. Maqsad – xalqni o'z o'zanlaridan mahrum etish, merosidan ayirib qo'yish, shu tariqa unga tarixini unuttirish edi.

Barcha sohalarda xalqni talash, bor mol-mulkidan mahrum qilish, uni ezish, mehnatidan foydalanish asosiy maqsad qilib qo'yilgan edi. Muqaddas dinimiz badnom qilindi, u bilan bog'liq barcha qadriyatlarimiz, ziyoratgoh va qadamjoyalarimiz toptaldi. Muqaddas masjid-u madrasa-yu xonaqohlar, hattoki, ma'daniy o'g'itlar saqlanadigan omborlarga aylantirildi. Holbuki, har bir xalq o'z tarixiy ildizlariga suyangan holda ravnaq topadi. Ma'naviy qadriyatlarimiz toptaldi. Bizning buyuk ma'naviyat sohibi bo'lgan xalq ekanimiz, jahon tamadduni ravnaqiga

ulkan hissa qo'shganimiz bilan hech kim hisoblashmadi. Mustaqillik yillarda bu to'la-to'kis tasdig'ini topdi.

Mustaqillik bularning barchasiga barham berdi. Mustaqillik sharofati tufayli biz ma'naviy erkimizni qo'lga kiritdik.

Mehnatkash, xalqimiz bir yuz o'ttiz yil mobaynida milliy mustaqilligi va tarixiy davlatchiligin yo'qotib, mustamlaka asoratida yashadi. Avval chor Rossiyasi, so'ng esa qizil imperianing beedad zug'umlarini ko'rdi. Chekmagan azobi, kechirmagan uqubati qolmadi. Xalqning jahon tamadduni (sivilizatsiyasi) ravnaqiga ulkan hissa bo'lib qo'shilgan bag'oyat boy tarixi beayov toptaldi. Millat o'z kechmishidan uzib tashlandi. Xalq o'z tarixi qolib, o'zgalar tarixini o'rganishga majbur qilindi. Milliy tarix odamlarga faqat va faqat qora bo'yoqlar chaplangan holda o'rgatildi.

Tarixidan ajratib olish uchun xalq, avvalo, tarixiy yozuvidan mahrum etildi, odamlar ota-bobolari bitib ketgan noyob kitoblarni o'z ko'zlari bilan o'qiy olish baxtidan bebahra qoldi.

Mustamlakachilik siyosati tarixiy shaxslarga munosabatni izdan chiqardi, millatning o'z ajdodlari bilan faxrlanishiga, biz shunday ulug' zotlarning farzandlari bo'lamiz, deyishiga aslo yo'l qo'ymadi. Ko'p ulug' odamlar nomi bulg'andi, ular hayoti va faoliyatini istagancha qoralab ko'rsatdi, ayrimlari haqida, hatto, og'iz ochishga ham qo'ymadi. Xalq Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro, Amir Temur kabi Vatan, uning ravnaqi uchun kurashgan qanchadan-qancha ulug' zotlar, Imom Buxoriy, Imom Moturidiy, Qaffol Shoshiy, Abdulxoliq G'ijduvoniy, Ahmad Yassaviy, Bahouuddin Naqshband, Xoja Ahror Valiy kabi buyuk ajdodlari muborak nomini ham tilga olishga, qo'rqib yashashga majbur qilindi.

Bu davrlarda o'zimizning oramizda yashab, xalqiga hiyonat qilganlar ham yo'q emas edi. Ba'zi sotqin kimsalar, imperiya malaylarining kasofati bilan o'tgan asrning 80-yillarida «O'zbeklar ishi», «Paxta ishi» degan soxta nomlar bilan O'zbekistonga tashlangan Gdlyan, Ivanovlar boshchiligidagi talonchilar guruhi dastidan minglab begunoh xalq nobud bo'ldi, aziyat chekdilar.

Mustabid, ma'muriy-buyruqbozlik tizimi odamlar erkini bo'g'ib, ularda ijodkorlik, buniyodkorlik, intiluvchanlik fazilatlarini yo'qotdi, o'zbek xalqi ong-shuuridan **Vatan** tushunchasini chiqarib tashlashga harakat qildi.

Davlatimizning Birinchi Prezidenti Islom Karimovning say'i harakati, tashabbuslari bilan mustaqillik qo'lga kiritildi va bunday noxushliklarga chek qo'yildi, millatni toptash yo'q qilindi, barham topdi. O'zbek millatining g'ururini ko'klarga ko'tarib, O'zbekistonimizni dunyoga tanitdi.

O'zbekistonda mudofaa tizimining asosiy maqsad va vazifasi shundan iboratki, xalqimizni tinchligini saqlash, yurtimizni ichki va tashqi yovlardan, jinoyatchilikka, xuquqbazarlikka qarshi kurash, turli xurujlardan saqlash, bir so'z bilan aytganda mamlakatda osoyishtalikni ta'minlashdir.

Mudofaa tizimida ishlayotgan, faoliyat yuritayotgan har bir ofitser, askar va xodim – vatanparvar bo'lishi talab etiladi. U Vatan uchun, unda yashayotgan insonlar osoyishtaligi, tinchligi uchun o'zining ma'sulligini doimo unutmasligi kearak.

Vatanparvarlik tushunchasini faqat harbiy faoliyat bilan bog'lasak, biz bu tushunchasi tor ma'noda ifodalagan bo'lamiz. Keng ma'noda vatanparvarlik – jamiyat ravnaqi, yurt osoyishtaligi, xalq manfaati yo'lidagi barcha jarayonlarni qamrab oladigan tushunchalar nazarda tutiladi.

Respublikamizning birinchi Prezidenti I.Karimovning "Albatta, jahon – keng, dunyoda mamlakat ko'p, lekin bu olamda betakror ona yurtimiz, O'zbekistonimiz yakkayu yagona. Bu go'zal yurt, bu muqaddas zamin faqat bizga atalgan. Mana shu ulug' tuyg'u har birimizning dilimizda jo bo'lishi, hayotimiz mazmuniga aylanishini istardim", degan so'zları vatanparvarlikning ma'no-mazmunini anglatgan bo'lib, bu yurtni asrash, avaylash, mustaqillikni qadriga yetish, unda yashayotgan insonlarning moddiy va ma'naviy hayotini yaxshilash va O'zbekistonni dunyo arenasi sahnasiga chiqarish kabi buyuk g'oyalarni amalga oshirishga qaratilgan faoliyatni bildiradi.

Respublikamizning birinchi Prezidenti I.Karimovning bu yo'lda boshlagan ishlarini mamlakatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev tomonidan izchil davom ettirilmoqda.

Davlatimiz rahbari Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev harbiy islohotlarni amalga oshirish bo'yicha vazifalarni belgilashda harbiy xizmatchilarning ma'naviy-ruhiy tayyorgarligiga, yoshlarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga alohida e'tibor qaratmoqda. Chunki vatanparvarlik tarbiyasi – O'zbekistonga muhabbat va sodiqlik, uning tarixiy, milliy, madaniy va ma'naviy qadriyatlari, davlat manfaatlarini chuqur tushunish, uning qurolli himoyasiga shaxsiy mas'uliyat, suvereniteti va hududiy yaxlitligini ta'minlash borasidagi tarbiya demakdir.

Ushbu tadqiqot ishida mudofaa vazirligida tizimidagi ma'naviy-ma'rifiy faoliyat to'g'risida so'z borar ekan, vatanparvarlikning asl namunasi harbiylarga xosdir, deyish imkonini beradi. Darhaqiqat, harbiy faoliyatda vatanparvarlik tushunchasi eng muqaddas tushuncha, tuyg'u sifatida qaraladi.

Chet ellarda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi davlat ijtimoiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanib, bu jarayonda til, davlat ramzları, milliy audio, video va bosma mahsulotlar, milliy qahramonlar, milliy an'analar va qadriyatlar, davlat rahbariyatining xulq-atvori va davlat targ'ibot tizimi kabilarga katta e'tibor qaratiladi.

Turli mamlakatlarda Vatanparvarlik tushunchasihar turlicha nuqtai nazar bilan talqini qiladilar. Masalan, Amerikada targ'ibot uchun **davlat bayrog'ini** juda faol qo'llashadi. Amerika Qo'shma Shtatlarida aholining taxminan to'rtadan uch qismi o'z mamlakati uchun faxrlanish tuyg'usini his etadi. Amerika oilalarining deyarli yarmi uylarida o'z milliy bayrog'ini osadi, haydovchilarning 15-20 foizi mashinalarini bayroqcha va boshqa ramzlar bilan bezaydi. O'ndan to'qqiz foizida mamlakat madhiyasi yangraganda faxrlanish tuyg'usi paydo bo'ladi.

Biroq shu bilan birga, AQShda vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha muayyan davlat dasturi mayjud emas. Shunday bo'lsa-da:

– vatanparvarlik tuyg'usi fuqarolar ongiga bolaligidan ota-onalar, maktab, universitet va boshqalar tomonidan singdiriladi;

– Ommaviy axborot vositalari (OAV) orqali davlat ramzları faol targ‘ib qilinadi. Mamlakat aholisi orasida davlat ramzları tushirilgan mahsulotlar katta shuhrat qozongan;

– millatning «vatanparvarlik ruhi»ni qo‘llab-quvvatlash maqsadida AQShning Gollivud kinokompaniyasi imkoniyatlaridan keng foydalaniladi.

AQShda fuqarolarning vatanparvarlik tarbiyasi masalalarida harbiy-siyosiy xarakterdagi bolalar tashkiloti (skaut) va yoshlar tashkilotlari muhim rol o‘ynaydi.

Masalan, skaut tashkilotlari quyidagilar:

- o‘zining tarkibida 3,8 mlncta a’zolari bo‘lgan Amerika boyskautlari;
- yo‘l boshlovchi qizlar va skautchi-qizlar Butunjahon assotsiatsiyasi bo‘limlari (World Association of Girl Guides and Girl Scouts).

Yoshlar tashkilotlari:

- «Navqiron Amerika» tashkiloti;
- «Yosh amerikaliklar ozodlik uchun» tashkiloti.

Vatanparvarlik tuyg‘usini yoshlar o‘rtasida yanada yuksaltirish maqsadida AQShning davlat bayroqlarini ishlab chiquvchi yirik kompaniyalari 1x1,5 metr hajmdagi bayroqlarni bepul tarqatishni yo‘lga qo‘ygan.

Fransiya va Germaniya qonunchiligidagi chet tillardan foydalanish qat’iy tartibga solingan va chet tillardagi audiovizual mahsulotlardan foydalanish cheklangan. Daniyada jamiyatning etnik andozalari belgilangan. Ko‘p davlatlar Injil va Qur‘on qoidalari assosida yashaydilar. Xitoy, Shimoliy Koreya va Vietnamda juda qattiq davlat targ‘iboti faol qo‘llaniladi.

Aholining vatanparvarlik tarbiyasi borasida Polsha va Rossiyada ulkan ishlanmalar mavjud. Xususan, Polsha hukumati tomonidan «Ertangi kunning vatanparvarligi» («Patriotizm zavtrashnego dnya») davlat dasturi ishlab chiqilgan. Polshada vatanparvarlik tarbiyasi maktabgacha bo‘lgan yoshlar orasidan boshlanadi. Muzeylarga, milliy qahramonlar va qadriyatlarni tanishtiruvchi yodgorlik majmulariga ekskursiya uyushtiriladi. Shu tariqa bolalarning vatanparvarligi shahar, viloyat, mamlakat miqyosida shakllana boradi.

Internet ma'lumotlaridan turli mamlakatlarda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash to'g'risidagi ma'lumotlar e'tiborimizni tortdi. Masalan, "Rossiya Federatsiyasida yoshlarning vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning shakllanishiga, urush va tinchlik vaqtida vatanparvarlik sifatlarini namoyon qilishga, fuqarolik majburiyatlarini bajarishga yo'naltiriladi.

Fuqarolarning Vatanparvarlik tarbiyasi Rossiya Federatsiyasida quyidagi sohalarga bo'linib, o'rganiladi: 1. Harbiy-vatanparvarlik:

- Vatan himoyasi bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishga, jamiyat va davlatga sidqidildan xizmat qilishga tayyorlikni tarbiyalash;
- Vatan himoyasi yo'lida halok bo'lgan jangchilar xotirasini abadiylashtirish.

2. Ilmiy-ma'rifiy:

- vatanparvarlik tarbiyasi mazmunini boyitish;
- ijtimoiy-gumanitar fanlarda vatanparvarlik yo'nalishini kuchaytirish;
- har bir mutaxassislikni qo'llagan holda Vatan tarixi bo'yicha o'quv kurslarini ishlab chiqish;
- bolalar, o'smirlar va boshqa toifadagi Rossiya fuqarolarida vatanparvarlik tuyg'ularining o'ziga xos xususiyatlari shakllanishini aniqlash maqsadida gumanitar va tarbiyaviy dasturlarda izlanishlar (ekspertiza) o'tkazish;
- vatanparvarlik tarbiyasi sohasida tadqiqotlar o'tkazish va natijalarini amaliyotda qo'llash.

3. Ma'naviy-diniy:

cherkovlar davlatdan bo'linganligi sababli, qonunchilikda qayd etilmagan.

Harbiy-vatanparvarlik yo'nalishida salmoqli ishlar mamlakat bo'yicha mingdan ortiq bo'limlari bo'lgan nufuzli tashkilotlar, ya'ni Rossiyaning «Pobeda» («G'alaba») tashkiliy qo'mitasi, «Assotsiatsiya Vityazey» («Bahodirlar assotsiatsiyasi») harbiy-sport va vatanparvarlik tarbiyasiga ko'maklashuvchi hududlararo bolalar-o'smirlar ijtimoiy tashkiloti orqali olib borilmoqda.

Yaponiyada yoshlarning vatanparvarlik tarbiyasi sohasida olib borilayotgan ishlar diqqatga sazovor. 2002 yilda Yaponiya hukumati tomonidan «o'z

mamlakatiga muhabbat tuyg‘usi»ni tarbiyalash bo‘yicha o‘quv rejasi ishlab chiqilgan bo‘lib, o‘rta maktablarda olti yillik dastur joriy etilgan.

2003 yilda hukumat qaroriga asosan maktablarda vatanparvarlik mezonlarini baholovchi «Yaponiyada erkin so‘z va vatanparvarlik to‘g‘risida»gi tizim joriy etilgan.

2006 yilda Yaponiya parlamentining quyi palatasi tomonidan «Ta’lim to‘g‘risidagi qonun asosi» bo‘yicha qonunlar loyihasi qabul qilindi. Ta’lim to‘g‘risidagi yangi qonunda o‘qituvchilar majburiyatlariga boshlang‘ich sinflar o‘quvchilariga «vatanparvarlik tuyg‘usi va milliy qadr-qimmat» hissiyotlarini singdirish yuklatildi. Bugungi kunda mazkur qonun amaliyotda.

Xitoy OAVlarida so‘nggi yillarda vatanparvarlik mavzusidagi materiallar soni sezilarli darajada ko‘paygan, shuningdek, internetda va partiya matbuotida yoshlarga murojaatlar tez-tez berilmoqda. Yoshlar orasida shunday nuqtai nazar ommalashib bormoqdaki, unga ko‘ra Xitoy ma’naviy qadriyatlariga G‘arb demokratiyasi zid. Xitoyning hozirgi asosiy vazifasi fikrlarni bildirish erkinligi emas, balki iqtisodiy islohotlarni o‘tkazish orqali xalqning jismoniy yashovchanligini ta’minlashdan iborat. Mamlakat yoshlari orasida Xitoyning dunyo miqyosida buyuk davlat sifatida shakllanishiga qiziqish ortgan.

Xitoyda vatanparvarlik g‘oyalarini singdirish maqsadida mamlakatdagi 1400 ta **muzeyga bepul tashriflar** uyushtirish yo‘lga qo‘yilgan. Bu faoliyat davlat homiyligida va partiya markaziy ko‘mitasining targ‘ibot bo‘limi ko‘magida Moliya vazirligi, Madaniyat vazirligi va XXR madaniy merosini qo‘riqlash bo‘yicha davlat boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi.

Germaniyada harbiy xizmatdan tashqari davlat tomonidan boshqariladigan Vatanga xizmat qilishning yana bir necha turlari mavjud. Mamlakatda shunday ommalashgan davlat dasturlari borki, ular «ijtimoiy ko‘ngillilar yili» va «ekologik ko‘ngillilar yili»dir. Mazkur dasturlar maktab bitiruvchilarining yil davomida ijtimoiy va ekologik tadbirda ishtirokini ko‘zda tutgan. Bunda ishtirok uchun ko‘ngillilarga davlat tomonidan ish haqi to‘lanadi. «Ijtimoiy yil»dagi ishtirok uchun yoshlarga oliy ta’lim muassasalariga o‘qishga kirishi uchun imtiyozlar beriladi.

Yon qo'shnilarimizdan Qozog'iston Respublikasida vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha Davlat dasturi qabul qilingan. Korxonalar va o'quv muassasalarida davlat ramzlariga hurmatni tarbiyalashga yo'naltirilgan tantanali tadbirlar joriy etilgan. Maktab dasturlarida «Fuqaroshunoslik» o'quv fani mavjud. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi sportning harbiy-amaliy turlarini rivojlantirish, harbiy qismlarda urush faxriylari ishtirokida mavzuviy uchrashuvlar, jangovar sharaf muzeylariga ekskursiyalar uyushtirish kabilar orqali o'tkaziladi. Ommaviy axborot vositalarida vatanparvarlik va insonparvarlik yo'nalishidagi voqeа va hodisalarни yoritish ishlari kuchaytirilgan. Markaziy va mahalliy ommaviy axborot vositalarida kamida 30 foiz ko'rsatuv va eshittirishlar vatanparvarlik mavzusida bo'lishi belgilangan.

O'zbekistonda esa bu alohida olingan sohalarda emas, balki, barcha jarayonlarni qamrab olgan holdagi faoliyat tushuniladi. Insonlarning vatanparvarlik tarbiyasi doimo har qanday davlatning diqqat markazida bo'lib kelgan va u bugun ham ahamiyatini yo'qotmagan. Negaki, "davlatning buyuk kelajagini, uning rivojlanishi va gullab-yashnashini faqatgina o'z Vataniga sodiq, mamlakat tarixi va madaniyatini hurmat qiluvchi, o'zini davlat manfaatlari uchun baxshida etishga tayyor haqiqiy vatanparvarlar belgilaydi.²"

O'zbekistonda vatanparvarlik tushunchasini yoshlar ongiga singdirishda juda keng qamrovlari ishlari davlat darajasida amalga oshirilmoqda. vatanni sevish, uni asrash, avaylash, unga munosib inson bo'lish, o'z yurtini afzalliklarini ulug'lash, kamchiliklarini bartaraf qilish yo'lida tinimsiz mehnat qilish, fidoyilik, sadoqat, unga nisbatan mehr, oqibat munosabatida bo'lish kabi tushunchalar bilan yo'g'rilgan bu tushuncha hozirgi kunda o'zbekiston davlatining bosh masalalaridan bir sifatida qaralayotganligini asoslaydi. Zero, qonunchilik palatasi tomonidan 2017 yil 18 dekabrda qabul qilingan hamda 2017 yil 20 dekabrda Senat tomonidan ma'qullangan **"O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to'g'risida"**gi O'zbekiston Respublikasining Qonunida "Aholini harbiy-

²O'zbekiston Qurolli Kuchlari akademiyasi ilmiy xodimi M.Mo'minov tomonidan berilgan internet ma'lumotlaridan.

vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning samarali mexanizmlarini mazkur jarayonga nodavlat notijorat tashkilotlarini jalb qilgan holda amaliyotga joriy etish”³ masalasida ham bu tushunchani kengroq nutai nazardan qarash nazarda tutilgan.

Vatanparvarlik hissi haqiqatdan ham insonning ichida, “yuragi”da bo‘lish kerak. Bunga yuzaki yondoshgan, loqaydlik bilan qaragan insonlarga nisbatan bu tushunchani ishlatish to‘g‘ri emas. Vatanparvarlik Ona Vatani, oilasi, jamoasi, jamiyat uchun hamisha, har qanday sharoitlarga tayyor insonlarga nisbatan ishlatilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasiga qaratilgan 2018 yil 23 fevral kuni “Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 140-sonli Qarori ham o‘zining dolzarbligini yo‘qotmagan. Bunda yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish borasida amalga oshirish lozim bo‘lgan ishlar haqida vazifalar belgilangan.

Ushbu Konsepsiya: “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga doir ishlar samaradorligini oshirish va faollashtirish, bu boradagi ta’lim-tarbiyaviy ishlarga mamlakatimiz fuqarolarini, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlarini hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini yanada faol jalb etish va yoshlar ongiga vatanparvarlik, mardlik tuyg‘ularini singdirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

2. Quyidagilar Konsepsiyaning asosiy vazifalari etib belgilansin:

yoshlarni milliy g‘oya va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbi va ongiga Vatan himoyasi sharafli va muqaddas burch ekanini chuqur singdirish;

qadimiy tariximiz va madaniyatimiz, jonajon Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yo‘lida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish, milliy armiyamizning qudrati va salohiyatiga bo‘lgan ishonchni kuchaytirish;

³2017 yil 20 dekabrda Senat tomonidan ma’qullangan “O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasini to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonunidan olingan.

milliy armiyamizga jismonan baquvvat va ma’nan yetuk yoshlar zarurligi, harbiy xizmat har bir O‘zbekiston fuqarosi uchun muqaddas burch ekani haqidagi tushunchani hamda bu boradagi nazariy-amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlash;

yoshlarda yon-atrofimiz va jahonda ro‘y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga milliy manfaatlarimizdan kelib chiqqan holda yondashish ko‘nikmalarini, turli ichki va tashqi tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish;

har qanday murakkab vaziyatlarda tezkor va mustaqil qaror qabul qilish, zamonaviy harbiy-texnika vositalaridan samarali foydalanish malakasiga ega yoshlarni tarbiyalash;

O‘zbekiston manfaatlarini nafaqat harbiy sohada, balki hayotning barcha jabhalarida himoya qilishga tayyor turish, yurt uchun fidoyi bo‘lish — bu bugungi kun talabi ekanini hayotiy misollar va ta’sirchan vositalar orqali yoshlar ongiga singdirib borish”⁴ masalalari mazkur xujjatdan o‘rin olgan.

Ushbu Qarorni ijrosini ta’minlash maqsadida konsepsiya ishlab chiqilgan bo‘lib, u:

1-bob-umumiyl qoidalar;

2-bob. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsadi va asosiy vazifalari;

3-bob. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi va uning asosiy prinsiplari;

4-bob. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning usul va shakllari;

5-bob. Harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning bosqichlari va yo‘nalishlari,

6-bob. Harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligi va mezonlari;

7-bob. Yakuniy qoidalar”⁵dan iborat.

⁴“Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 140-soni qaroridan.

⁵ O‘sha manba.

Qisqacha mazkur xujjatning bandlari bo‘yicha ma’lumotlarni berib o‘tamiz.

Avvalo “konsepsiya” so‘zining ma’nosini bilib olamiz. “Konsepsiya” (lotinchadan –conceptio - "tushunish tizimi" degan ma’noni anglatadi.) Konsepsiya - “ba’zi bir tushunchalarni tushunish, ba’zi hodisalarini talqin qilish; asosiy nuqtai nazar, ularni qamrab olish uchun rahbarlik g’oyasi” kabi ma’nolarda ham qo‘llaniladi. Konsepsiyaga “muammolarni hal etish yo’ll-yo‘riqlari tizimi” deb qarash ham mumkin. Kontseptsiya bu - harakat strategiyasini belgilaydi.

1-bob. Umumiy qoidalar. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi – mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy tamoyil va ustuvor yo‘nalishlari asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, hozirgi murakkab globallashuv davrida, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir sharoitda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan bog‘liq dolzarb vazifalar va ularni hal etish yo‘llari, davlat va nodavlat tashkilotlar, oila, mahalla, ta’lim-tarbiya institutlarining bu boradagi roli va ahamiyatini, o‘zaro hamkorligini milliy va xalqaro huquqiy normalarni hisobga olgan holda belgilab beradi.

Konsepsiyada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid mavjud tizimga tanqidiy baho berilib, uni mamlakatimizni 2017–2021 yillarda rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi talablari asosida milliy va jahondagi ilg‘or tajribalar, bugungi O‘zbekiston hayotidagi real ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar bilan uyg‘un ravishda takomillashtirish masalasiga alohida e’tibor qaratiladi.

Mazkur Konsepsiyada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasiga jismonan va ma’nan sog‘lom avlodni tarbiyalashga oid yaxlit ta’lim-tarbiya tizimining uzviy va ajralmas bir qismi sifatida qaraladi.

Ona Vatanimizni ko‘z qorachig‘idek asrash, uning shuhratini dunyoga tarannum etish bilan bog‘liq eng muhim tushunchalar, hayotiy va professional ko‘nikmalarni ilmu ma’rifat asosida yoshlarning qalbi va ongiga ilk bolalik davridan boshlab singdirib borish va shu tariqa O‘zbekistonning haqiqiy vatanparvar fuqarolarini tarbiyalash Konsepsiyaning asosiy ma’no-mazmunini tashkil etadi.

II. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsad va vazifalari. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – millati, tili va kasbidan qat’i nazar, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish, ularni o‘z fuqarolik burchi va konstitusion majburiyatlarini bajarishga, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishga qodir shaxslar etib tarbiyalashga yo‘naltirilgan davlat organlari, jamoat birlashmalari va tashkilotlarining ko‘p bosqichli, tizimli, maqsadli va muvofiqlashtirilgan faoliyatidir.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdan ko‘zlangan asosiy maqsad – yoshlarda jamiyatning turli tarmoqlari, ayniqsa, harbiy soha bilan aloqador bo‘lgan davlat xizmati turlarida faollik ko‘rsatish, tinch va harbiy sharoitda Konstitusiya va harbiy burchga sadoqatli bo‘lish, ularda o‘z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas’uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda quyidagilar asosiy vazifalar etib belgilanadi:

yoshlarni milliy g‘oya va O‘zbekiston Respublikasiga, uning xalqi va Prezidentiga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbi va ongiga Vatan himoyasi sharaflvi va muqaddas burch ekanini chuqur singdirish;

qadimiy tariximiz va madaniyatimiz, jonajon Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yo‘lida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish, milliy armiyamizning qudrati va salohiyatiga bo‘lgan ishonchni kuchaytirish;

milliy armiyamizga jismonan baquvvat va ma’nana yetuk yoshlar zarurligi, harbiy xizmat har bir O‘zbekiston fuqarosi uchun muqaddas burch ekani haqidagi tushuncha hamda bu boradagi nazariy-amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlash;

yoshlarda yon-atrofimiz va jahonda ro‘y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga milliy manfaatlarimizdan kelib chiqqan holda yondashish ko‘nikmalarini, turli ichki va tashqi tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish;

jangovar harakatlarga moslashish, har qanday murakkab vaziyatlarda tezkor va mustaqil qaror qabul qilish, zamonaviy harbiy texnika vositalaridan samarali foydalanish malakasiga ega yoshlarni tarbiyalash;

O‘zbekiston manfaatlarini nafaqat harbiy sohada, balki hayotning barcha jahalarida, har bir qadamda himoya qilishga tayyor turish, yurt uchun fidoyi bo‘lish – bu bugungi kun talabi ekanini hayotiy misollar va ta’sirchan vositalar bilan yoshlar ongiga singdirib borish.

III. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi va uning asosiy tamoyillari. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi uzlucksiz jarayon bo‘lib, u bir-biriga bog‘liq siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, g‘oyaviy-mafkuraviy, madaniy-ma’rifiy tadbirlar majmuasidan iborat.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy tamoyillari mazkur jarayonning ilmiy jihatdan asoslangani, uning muntazamligi, ta’lim-tarbiya va amaliyotning o‘zaro uyg‘unligi, tarixiylik va zamonaviylikning uzviy bog‘liqligi bilan ifodalanadi va quyidagilardan iborat bo‘ladi: Unda ilmiylik, tarixiylik, aniqlik va tezkorlik, muntazamlik, faollik, ta’lim-tarbiya ishlarining uyg‘unligi, tarbiya jarayonining izchilligi, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida erishilgan ijobiy natija va yutuqlarga tayanish tamoyillari haqida aniq ma’lumotlar berilgan.

IV. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning usul va shakllari. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash usullari – yoshlarda zarur hayotiy bilim, ko‘nikma, mahorati va mustahkam irodani, jumladan, yuksak ma’naviy-axloqiy, jangovar ruh va fuqarolik fazilatini shakllantirishga qaratilgan, ularning ongi, ruhiyati va faoliyatiga ta’sir ko‘rsatadigan usul va uslublarni anglatadi.

Bu xujjatda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ishontirish, mashq qildirish va mustaqil ishslash, kuzatish, rag‘batlantirish, o‘rnak ko‘rsatish, shaxsiy namuna va boshqa usullari haqida ham tavsiyalar berilgan bo‘lib, undan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha tavsiyalar berilganligi ahamiyatlidir.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash turli shakllarda, jumladan, ilmiy, amaliy anjumanlar, savol-javob kechalari, kitobxonlik, elektron o‘yinlar, mashhur kishilar bilan uchrashuvlar tarzida va boshqa shakllarda tashkil etiladi va ular ma’naviy-ma’rifiy ishlarning rang-barangligini ta’minkaydi, pirovard natijada jamiyatda sog‘lom ijtimoiy-ma’naviy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

V. Harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning bosqich va yo‘nalishlari. Davlat yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimini tashkil etish, uning natijalarini monitoring qilib borishni ta’minkaydigan asosiy institut hisoblanadi. Davlat yosh avlodning tarbiya jarayonini oilada, mакtabgacha ta’lim, umumta’lim maktablari, oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida, harbiy xizmat davomida, shuningdek, o‘zini o‘zi boshqarish organlari, turli davlat va jamoat tashkilotlari miqyosida tashkil etadi.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari asosan to‘rt bosqichda amalga oshiriladi:

Birinchi bosqich (3–7 yoshdagilar) atrofdagi olam, Vatan haqida dastlabki tasavvurlar paydo bo‘ladigan bosqich hisoblanib, unda oila va mакtabgacha ta’lim muassasalarida bolalarga turli she’rlar, kuy va qo‘shiqlar o‘rgatish, multfilm va elektron o‘yinlar namoyish etish, rasmlar chizish orqali dunyon anglash, davlat ramzlari (bayroq, gerb, madhiya) bilan tanishish asosida ularda ona yurtga muhabbatni shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

Ikkinci bosqichda (7–16 yoshdagagi bolalar) o‘quvchilarning Vatanga muhabbati va sadoqatini mustahkamlash, ona yurt oldidagi farzandlik burchini yuksak mas’uliyat bilan bajarish, ularda Qurolli Kuchlarimizga bo‘lgan ijobiy fikrlarni yanada kuchaytirish, harbiy xizmat nufuzini ko‘tarish, yoshlarning jismonan sog‘lom, ma’naviy yetuk, keng dunyoqarashli, mustaqil fikr yuritadigan barkamol inson sifatida shakllantirish kabi ezgu ishlarga da’vat etiladi.

Uchinchi bosqich (16 — 18 yoshdagilar) yoshlarda Vatanga va uning himoyasi uchun munosib xizmat qilishga ruhan va jismonan tayyorlikni ta’minkaydiga yo‘naltiriladi.

To‘rtinchi bosqich (18 — 30 yoshdagilar) yoshlarning jismoniy va ma’naviy qobiliyati, yetakchilik ko‘nikmalari va intellektual salohiyati, umumiyligi va professional malakasini oshirish, ularni o‘z ustida muntazam ishlash, sog‘lom hayot kechirishga undash va shunga erishishni nazarda tutadi.

Mazkur konsepsiyadan yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy manbasi sifatida foydalanish, undan oqilona foydalanish, unda belgilangan vazifalarni sidqidildan bajarish uchun imkoniyatlarni yaratish – har bir davlat xizmatchisining oldida turgan muhim vazifalaridandir.

Mudofaa tizimida Vatanni himoya qilish oliy maqsaddir. Insonlar osoyishtaligini ta’minlashda shu soha xodimlari chin yurakdan, astoydil, fidoyilik bilan mehnat qilish talab etiladi. Zero, ajdodlarimiz aytganlaridek, Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. Shunday ekan, uni yovuz va tajovuzkor kuchlardan himoya qilish, asrab-avaylash shu zamin tuprog‘ida yashayotgan, musaffo havosidan babra olayotgan har bir insonning muqaddas burchi hisoblanadi. Bugungi kunda bu teran haqiqatni chuqur anglagan yurtdoshlarimiz O‘zbekistonni yanada rivojlantirishning Harakatlar Strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish borasida ko‘tarinki ruhda mehnat qilib, o‘z vazifalarini sidqidildan bajarib kelmoqdalar. Barcha tizimidagi ta’lim muassasalarida ham qalblarida kuch va g‘ayrat balqib turgan yosh, jasur va mard o‘g‘il-qizlarga ta’lim-tarbiya berish jarayonida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ular ongu shuurida sadoqat,adolat, halollik va xalqqa sidqidildan xizmat qilishdek olajanob fazilatlarni qaror toptirish yo‘lida samarali ishlar amalga oshirilayotganligi fikrimizning dalilidir.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, intellektual salohiyatini yuksaltirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu borada keng ko‘lamli chora-tadbirlar ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etilmoqda. Zero, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi – jamiyatda qonuniylik, jamoat tartibi va fuqarolar xavfsizligini ta’minlash, farovon turmush tarzi, xalqqa xizmat qilish kabi tushunchalar bilan uyg‘unlikda amalga oshirilmoqdaki, bu esa o‘z navbatida yurtimiz ravnaqi, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishga asos bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risida”gi Qonun(O‘RQ-406-son)ning 5-moddasi (Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari)da shunday deyilgan: “Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta’sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo‘lgan qat’iy ishonch va qarashlarga ega qilib tarbiyalash”⁶ masalasi alohida qayd etilgan.

Mazkur tadqiqotda mashhur insonlarning vatanparvarlik haqidagi fikrlarini berib o‘tishni joiz deb topdim:

Sahovatning eng buyuk jasurliklari Vatanga muhabbat tufayli yuzaga kelgan.
(*Jan Jak Russo*)

Vatanparvarlik tantanavor hitoblar va umumiy gaplardan iborat emas, balki u Vatanga qizg‘in muhabbat hissi bilan ortiqcha dabdabalarsiz o‘z fikrini bildirish, faqat ezgulikda hayratlanmay, balki muqarrar har qayerda, har qanday vatanda ham bo‘ladigan yovuzlikni jinidan battar yomon ko‘rish demakdir. (*V. Belinskiy*)

Har kimming qalbida o‘z xalqining jajji qiyofasi yashaydi. (*Freytag*)

Vatanga muhabbat, avvalo, unga samimiyat, qizg‘inlik bilan, samarali istak bilan ezgulik va ma’rifat tilashdan iboratdir, uning mehrobiga hamma narsani, shirin jonni ham fido etish, undagi barcha yaxshi narsalarga qizg‘in hamdardlik bildirish hamda uning kamolot yo‘liga g‘ov bo‘layotgan narsalarga qahrli bo‘lmoqlikdir. (*N. Nekrasov*)

Bizga ota-onalar, bolalar, yaqin xesh-aqrabolar qimmatlidirlar; lekin muhabbat bobidagi barcha tasavvurlarimiz birgina «Vatan» otli so‘zda mujassamlashgandir. Vatanga nafi tekkudek bo‘lsa, — axir qaysi vijdonli odam uning uchun jon bermoqqa ikkilalar ekan? (*Sitseron*)

Ma’rifatli xalqlarning haqiqiy jasorati vatan yo‘lida qurban bo‘lishga hozir ekanliklarida aks etadi. (*G. Gegel*)

⁶O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-406-son).

O'zingni vatanga qanchalar yaqin his etsang, uni shu qadar jonli vujud kabi aniqroq va sevibroq tasavvur qilasan.(*Blok*)

Faqat hamiyatsiz odamlargina vatan tuyg'usining go'zal va yuksakligini his etolmaydilar. (*I. Pavlov*)

Kim o'z yurtini sevmasa, u hech nimani seva olmaydi. (*J. Bayron*).

Bu fikrlarni Vatan haqidagi eng sara fikrlardan, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, bizning yurtimizda vatanparvarlik faqat harbiylarga emas, balki bu diyorda yashayotgan barcha insonlarga nisbatan ishlatalishi bilan boshqa yurtlar qarashlaridan farq qiladi.

1992 yil 14 yanvar kuni mustaqil davlatimiz tarixida muhim tadbiriga qo'l urildi. Respublika Oliy Kengashining "O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan harbiy qismlar va harbiy o'quv muassasalari to'g'risida"gi qarori bilan mamlakatimiz hududidagi barcha harbiy tuzilmalar mustaqil O'zbekiston tasarrufiga o'tkazildi. Davlatimiz rahbari tashabbusiga asosan qabul qilingan mazkur hujjat armiyamizni isloh qilishning uzoq muddatli dasturi ishlab chiqilishiga yo'l ochdi. 1993 yilning 29 dekabrida 14 yanvar yurtimizda "Vatan himoyachilari kuni" deb e'lon qilindi. Ushbu kun Respublikamizning barcha ta'lim muassasalarida, madaniyat va san'at maskanlarida, turli sohalardagi tashkilotlarda katta bayram, tantanasi sifatida nishonlanadi. Bunday tadbirlarda Vatanni madh etuvchi kuy va qo'shiqlar, badiiy o'qish, sahna ko'rinishlaridan foydalananish bilan bir qatorda yoshlarga o'mnak, namuna bo'ladigan insonlarni taklif etish, ularning suhbatidan bahramand qilish, turli uchrashuvlar, ko'rik-tanlovlari, mavzuli kechalarni tashkil etish maqsadga muvofiqli.

Yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirish to'g'risidagi yuqorida qayd etilgan xujjatning 9-moddasida, ya'ni, "Yoshlarga oid davlat siyosatini ro'yobga chiqarishda ishtirok etuvchi organlar va muassasalar tizimi" qismida ta'limni davlat tomonidan boshqarish organlari va ta'lim muassasalari, davlat sog'liqni saqlash tizimini boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari, jismoniy tarbiya va sport bo'yicha organlar, madaniyat organlari, mehnat organlari, prokuratura organlari, ichki ishlar organlari, adliya organlari, mudofaa ishlari bo'yicha organlari

ro‘yxatda ko‘rsatilgan. Ushbu tashkilotlar ham yoshlarga oid davlat siyosatini yuritishda qonun xujjaligiga muvofiq ishtirok etishlari mumkinligi ushbu xujjalda qayd etilgan.

Xulosa sifatida shuni aytish joizki, jamiyatda xizmat qilayotgan har bir davlat xizmatchisi Vatanga muhabbatni yuragiga joylab, taraqqiyot hamda tinchlik-osoyshtalik uchun jonbozlik, fidoyilik ko‘rsatishini davrning o‘zi taqozo qilmoqda.

Mudofaa tizimida esa bu faoliyat juda katta ma’suliyatni talab etadigan jarayonlardan hisoblanib, yoshlar tarbiyasi, yurt tinchligi, xalqning osoyshtaligida muhim o‘rin tutadi.

1.2. O‘zbekiston Respublikasi hukumatining mudofaa, xavfsizlik, masalalari bo‘yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlari xususida

O‘zbekiston davlati yuqorida aytib o‘tganimizdek, dunyo mamlakatlari ichida tinchlik siyosatini yuritish bo‘yicha eng maqbul yo‘llarni tanlaganligini bugun dunyo tan olmoqda. Buning boisi shundaki, yurtimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar natijasi xalq farovonligi, yurt tinchligi, vatan ravnaqi, xalqni rozi qilish maqsadida amalga oshirilayotganligidadir. Darhaqiqat, davlatimiz tomonidan olib borilayotgan siyosat aynan ana shunday ulug‘ maqsadlarga qaratilgandir.

Mazkur sohaga oid davlatimiz rahbari tomonidan bir qancha xujjalilar ishlab chiqilganligi – bu sohalardagi innovatsiyalarni kuzatish imkoniyatini beradi.

Bugungi kunda ayrim mintaqalardagi xalqaro munosabatlarning tobora murakkablashib boryotgani, 200 dan ortiq davlatlarning 40 ga yaqinida turli xil milliy-etnik, diniy kelishmovchiliklar hamda xalqlar va davlatlar o‘rtasida turli nizolarning tobora chuqurlashib, hattoki, yadroviy tahdidlarning xavfi tobora ortib borayotganligi mamlakatimiz siyosatining bosh omilida tinchlikparvarlik va barqarorlik prinsiplari turganligini Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar ko‘rsatib turibdi.

O‘zbekiston nafaqat Markaziy Osiyo balki dunyo mamlakatlari bilan ham strategik nuqtai nazardan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy hamkorliklarni mustahkamlab bormoqda. Jamiyatimizda yashovchi insonlarning Vatanga bo‘lgan muhabbati ona mehri va ota jasorati orqali namoyon bo‘ladi. Vatan insonning kindik qoni to‘kilgan, hayotiga ma’no-mazmun baxsh etadigan tabarruk maskandir. Ajdodlardan avlodlarga qoladigan buyuk meros va unitilmas xotira orqali vatanni ulug‘laymiz. Ayni Vatan tuyg‘usi bilan yashaydigan insonlarning g‘urur-iftihori yuksak, maqsad-muddaolari aniq bo‘ladi. Vatan ravnaqi, yurt tinchligi bebaho ne’matdir.

Insoniyat kishilik taraqqiyotining barcha bosqichlarida, avvalo, tinchlik va totuvlikka intilib kelgan. O‘zbek xalqi tinchlik va barqarorlikni yuksak qadrlaydi. O‘z orzu-intilishlarining ro‘yobga chiqishi kafolati, deb biladi. Shuning uchun ham ozod va obod yashash huquqini ko‘z qorachig‘idek asraydi. Vatanga sadoqat, ajdodlar merosiga qiziqish milliy ma’naviyatdan bahramandlik, o‘ziga ishonch, umumbashariyatga hurmat tuyg‘ulari orqali kelajakka nisbatan mas’ullik majburiyatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga mamlakat sarhadlarini mustahkamlash, chegaralarimiz dalsizligini kuchaytirish, ichki va tashqi tahdidlarga qarshi kurash har doim insonni ogohlilikka da’vat etib turadi. O‘zbekiston hukumati mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab, o‘z armiyasiga ega bo‘lish, harbiy vatanparvarlik tuyg‘ularini istiqlol ruhi bilan hamohanglashtirish, milliy armiyani yoshlarning mardlik, matonat va jasorat maktabiga aylantirish, vatanga xizmat – oliv saodat ekanligini fuqarolar ongi-shuuriga singdirish va shu orqali Vatan tuprog‘idagi oddiy xas ham, oddiy tosh ham muqaddas, vatan yodi bilan nafas olgan ajdodlarimizga munosib voris bo‘lish eng buyuk saodatdir, degan bebaho g‘oya bizning asosiy g‘oyamizga aylanadi.

Shu bois, 1993 yilning 22 noyabrida “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy qismlarining jangovar bayrog‘i to‘g‘risida”gi Prezident farmoni imzolanib, Qurolli kuchlar jangovar bayrog‘ining yagona namunasi belgilandi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993 yil 29 dekabrdagi O‘zbekiston Respublikasining “Vatan himoyachilari kunini belgilash to‘g‘risida”gi qonuniga binoan, 14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni, deb e’lon qilindi. 1995 yil avgustdagি

qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Harbiy doktorinasi mustaqilligiga endigina to‘rt yil to‘lgan mamlakatning harbiy sohadagi siyosatini belgilab berdi. Mintaqadagi harbiy siyosiy vaziyatdan kelib chiqqan holda 2000 yil 3 fevralda O‘zekiston Respublikasining Mudofaa doktorinasi qabul qilindi.

2018 yil 9 yanvarda esa yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktorinasi to‘g‘risida Qonuni imzolandi. Doktorina 4 bo‘lim, 40 banddan iborat bo‘lib, unda umumiy qoidalar, harbiy-siyosiy jihatlar, harbiy-strategik jihatlar va harbiy-iqtisodiy jihatlar qamrab olingan.

Harbiy doktorina O‘zbekiston Respublikasi mudofaa siyosatining negizini tashkil etadi va milliy xavfsizlik umumdavlat konsepsiyasining tarkibiy qismi bo‘lib, tashqi siyosat, davlatlararo munosabat masalalari mutlaqo yangicha yondashuvlarga asoslanadi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining ishonchli mudofaa qobilyati va Qurolli Kuchlarning yuksak jangovarlik qobilyati iqtisodiy, siyosiy, strategik hamda harbiy-texnikaviy va ilmiy kuch-qudratni rivojlantirish, O‘zbekiston xalqining jipsligi va har bir fuqaroni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning eng muhim prinsipdir.

Endilikda harbiylarni ijtimoiy himoyalash, ularni arzonlashtirilgan uy-joylar bilan ta’minalashning yangi bosqichga chiqqanligi ham inson manfaati jamiyatimizda eng muhim masalalardan biri ekanligidan dalolat beradi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari akademiyasining faoliyati esa harbiy islohotlarning asosida turadigan ilmiy, g‘oyaviy tamoyillarni yanada mustahkamlaydi hamda yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Mazkur xujjat Qonunchilik palatasi tomonidan 2017 yil 18 dekabrda qabul qilingan hamda Senat tomonidan 2017 yil 20 dekabrda ma’qullangan. O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-sonli Qonuni bilan tasdiqlangan bu xujjat “*O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida*” deb nomlangan.

Avvalo doktrina tushunchasiga izoh berib o‘tamiz:

Doktrina – lotinchadan “nazariya, ta’limot, tamoyil” degan ma’nolarda ishlataladi. Demak, mudofaa doktrinasi - mudofaa bo‘yicha ta’limot, nazariyadir.

Mudofaa doktrinasi quyidagi qismlardan iborat:

I. Umumiy qoidalar

II. Doktrinaning harbiy-siyosiy jihatlari

1. Harbiy-siyosiy vaziyatning o‘ziga xos xususiyatlari
2. Harbiy sohada milliy xavfsizlikka bo‘lgan asosiy tahdidlar
3. O‘zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi siyosati

III. Doktrinaning harbiy-strategik jihatlari

1. Zamonaviy harbiy mojarolarning xususiyati
2. Mamlakatni ehtimol tutilgan harbiy mojarolarga tayyorlashning asosiy yo‘nalishlari
3. Qurolli Kuchlar, ularning asosiy vazifalari va ularni qo‘llash asoslari
4. Qurolli Kuchlarning aholini va obektlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish bo‘yicha harakatlari
5. Mamlakat mudofaasiga va Qurolli Kuchlarga rahbarlik qilish
6. Davlat harbiy tashkilotini rivojlantirishning asosiy vazifalari va yo‘nalishlari

IV. Doktrinaning harbiy-iqtisodiy jihatlari

1. Mamlakat mudofaasini harbiy-iqtisodiy jihatdan ta’minlash asoslari
2. Mamlakatning safarbarlik tayyorgarligi
3. Mamlakatning mudofaa sanoati kompleksi

Endi, mazkur xujjatning mazmun-mohiyatini ochib berishga harakat qilamiz:
Umumiy qoidalar bo‘limida:

“2. O‘zbekiston Respublikasi Doktrinaning mudofaa xususiyatiga egaligini tasdiqlaydi. O‘zbekiston Respublikasi hech bir davlatni o‘zining dushmani deb hisoblamaydi va barcha mamlakatlar bilan munosabatlarni mamlakat milliy manfaatlarining ustuvorligi asosida hamda xalqaro huquqning umum e’tirof etilgan prinsiplari va normalarini inobatga olgan holda, o‘zaro naf ko‘rish, teng huquqlilik hamda boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, barcha nizoli masalalarni tinch vositalar va muzokaralar yo‘li bilan hal qilish, davlatlararo shakllangan chegaralarning buzilmasligi va o‘zgarmasligini tan olish asosida quradi.

3. Doktrina:

O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, Milliy xavfsizlik konsepsiysi va boshqa qonun hujjalariiga asoslanadi, xalqaro huquqning, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavining prinsiplari va normalariga, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi ishtirokchisi bo‘lgan xalqaro shartnomalarga tayanadi;

mamlakatning milliy manfaatlaridan, jahondagi va mintaqadagi harbiy-siyosiy vaziyatdan, harbiy sohada milliy xavfsizlikka bo‘lgan tahdidlar darajasidan, zamonaviy harbiy mojarolarning xususiyatidan kelib chiqadi;

Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasining va mamlakat mudofaaсини rejalaştirishga doir boshqa hujjatlarning asosiy qoidalariini inobatga oladi;

harbiy mojarolarning oldini olish, hayotiy muhim milliy manfaatlarni himoya qilish bo‘yicha davlat, jamiyat va fuqarolar faoliyatini tashkil etish yo‘nalishlari va usullarini ochib beradi;

davlatning kelajakda mudofaa sohasidagi siyosati ustuvorliklarini, O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarini (bundan buyon matnda Qurolli Kuchlar deb yuritiladi) tayyorlash, qurish va qo‘llashning asosiy prinsiplari va yo‘nalishlarini belgilaydi.

4. Doktrinani ro‘yogga chiqarish O‘zbekiston Respublikasining milliy xavfsizligini ta’minalash bo‘yicha yagona davlat siyosati doirasida amalga oshiriladi”⁷, deyilgan.

Doktrinada: alohida davr— (safarbarlik (harbiy holatni joriy etish) to‘g‘risida qaror qabul qilingan paytdan boshlanadigan davr), davlatning harbiy tashkiloti — (davlat boshqaruvi va harbiy boshqaruv organlarining, Qurolli Kuchlarning, urush davri uchun tuziladigan boshqa organlar, muassasalar va maxsus tuzilmalarning, shuningdek mudofaa sanoati kompleksi majmui bo‘lib, ularning birgalikdagi faoliyati harbiy xavfsizlikni ta’minalash borasidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan bo‘ladi), mamlakat mudofaasi — (O‘zbekiston Respublikasining suverenitetini, hududiy yaxlitligini, aholisining tinch hayoti va xavfsizligi himoya

⁷ “O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida.” O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil yanvardagi O‘RQ-458-sonli Qonuni bilan tasdiqlangan.

qilinishini ta'minlovchi siyosiy, iqtisodiy, harbiy, ijtimoiy-huquqiy, axborotga oid, tashkiliy va boshqa tusdagi chora-tadbirlar tizimi), milliy xavfsizlikka harbiy sohadagi tahdidlar — (O'zbekiston Respublikasiga qarshi harbiy kuch qo'llanilishi haqiqatan mumkinligini tavsiflovchi omillar), noqonuniy qurolli tuzilmalar — (milliy va xalqaro qonun hujjatlariga xi洛f ravishda shakllantirilgan, terrorchilik, ekstremistik, jinoiy yoki boshqa maqsadlarni ko'zlovchi qurolli birlashmalar, otryadlar, guruhlar), tahdid soluvchi davr — (vaqtning turli muddat davom etadigan, qoida tariqasida, harbiy mojarो boshlanishidan oldinga to'g'ri keladigan hamda harbiy-siyosiy vaziyat o'ta keskinlashganligi bilan tavsiflanadigan davri), favqulodda vaziyat — (odamlar qurban bo'lishiga, ularning sog'lig'i yoki atrof-muhitga zarar yetishiga, jiddiy moddiy talafotlar keltirib chiqarishga hamda odamlarning hayot faoliyati sharoiti izdan chiqishiga olib kelishi mumkin bo'lган yoki olib kelgan avariya, halokat, xavfli tabiiy hodisa, tabiiy yoki boshqa ofat natijasida muayyan hududda yuzaga kelgan holat), qurolli mojarо — (davlatlar o'rtasidagi (xalqaro qurolli mojarо) yoki bir davlat hududi doirasidagi (ichki qurolli mojarо) qarama-qarshi tomonlar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, milliy, etnik, diniy va boshqa ziddiyatlarni hal etish maqsadidagi miqyosi cheklangan qurolli to'qnashuv (harakat, janjal) bo'lib, bunda urush holati e'lon qilinmaydi), harbiy mojarо — (davlatlar o'rtasidagi yoki davlatning ichki qarama-qarshiliklarini harbiy kuch qo'llagan holda hal etish shakli bo'lib, bu qurolli kurash olib borishning barcha turlarini, shu jumladan urushlar va qurolli mojarolarni qamrab oladi), harbiy tajovuz — (O'zbekiston Respublikasining suverenitetiga, hududiy yaxlitligiga va davlat mustaqilligiga qarshi harbiy kuchni qo'llash), harbiy xavfsizlik — (milliy manfaatlarning harbiy sohada davlat xavfsizligiga bo'lган tahidlardan himoyalanganlik holati)⁸ haqidagi tushunchalarga izoh berilgan.

Doktrinaning harbiy-siyosiy jihatlari deb nomlangan ikkinchi qismning "harbiy-siyosiy vaziyatning o'ziga xos xususiyatlari" deb nomlangan bandida quyidagi ma'lumotlar berilgan:

⁸ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.01.2018 y., 03/18/458/0537-son.

“Markaziy Osiyodagi vaziyatga terrorizm, ekstremizm, narkotrafik va transchegaraviy jinoyatchilikning saqlanib turgan xavf-xatarlari va tahdidlari salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Afg‘onistondagi noqonuniy qurolli tuzilmalar faoliyati mintaqaliga alohida xavf solmoqda”⁹, deb berilgan. .

Ushbu xujjatning “O‘zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi siyosati” deb nomlangan 3 bandi manashu xujjatning asosiy mazmunini tashkil etidi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Unga ko‘ra “9. O‘zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi siyosatining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

mustaqillikni, suverenitetni, hududiy yaxlitlikni va konstitusiyaviy tuzumni himoya qilish;

davlatning harbiy xavfsizligini ta’minlash;

Markaziy Osiyoda xalqaro va mintaqaviy hamkorlikni, xavfsizlikni, barqarorlikni va yaxshi qo‘shichilikni mustahkamlash;

davlatning harbiy tashkilotini muntazam ravishda rivojlantirish, uni O‘zbekiston Respublikasini qurolli himoya qilishga shay holatda saqlab turish.

10. O‘zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi siyosati quyidagi prinsiplarga asoslangan:

boshqa davlatlarga qarshi harbiy kuch ishlatmaslik, bundan harbiy tajovuzning oldini olish va uni daf etish hollari mustasno;

xavfsizlikning bo‘linmasligi, o‘z xavfsizligini boshqa davlatlar xavfsizligi hisobiga mustahkamlashga yo‘l qo‘ylimasligi;

boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, ehtimol tutilgan nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish;

harbiy-siyosiy bloklarda ishtirok etmaslik, har qanday davlatlararo tuzilmadan, agar u harbiy-siyosiy blok etib o‘zgartirilsa, chiqib ketish huquqini o‘zida saqlab qolish;

mudofaaning yetarli darajada bo‘lishi;

⁹ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 10.01.2018 y., 03/18/458/0537-son.

harbiy qurilishning zamonaviy harbiy mojarolar xususiyatiga monand bo‘lishi;

yadroviy va boshqa turdagи ommaviy qirg‘in qurolini ishlab chiqarish, olish, saqlash, tarqatish va joylashtirishdan voz kechish;

Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli zona to‘g‘risidagi shartnoma prinsiplariga sodiqlik;

o‘z hududida chet el harbiy bazalari va obektlarining joylashtirilishiga yo‘l qo‘ymaslik;

Qurolli Kuchlarning xorijdagi tinchlik o‘rnatish bilan bog‘liq operatsiyalarda va harbiy mojarolarda ishtirok etmasligi;

xalqning ma’naviy-axloqiy qadriyatlariga va o‘ziga xos madaniy tamadduniga tayanish.

11. O‘zbekiston Respublikasi tinchliksevar siyosatni olib borar ekan, harbiy mojarolarning oldini olishda faol ishtirok etishni ustuvor vazifalardan biri deb hisoblaydi.

O‘zbekiston Respublikasining ushbu sohadagi siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagi darajalarda amalga oshiriladi: a) milliy darajada: b) mintaqaviy darajada: v) xalqaro darajada. Ushbu xujjatda ularning darajalari nuqtai nazardan ochib berilgan.

Doktrinaning “Qurolli Kuchlar, ularning asosiy vazifalari va ularni qo‘llash asoslari” deb nomlangan” 3 qismida:

18. Qurolli Kuchlarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

a) *tinchlilik davrida:*

harbiy-siyosiy vaziyatning rivojlanishini doimiy ravishda tizimli tahlil va prognoz qilish;

harbiy sohada milliy xavfsizlikka bo‘lgan tahdidlar to‘g‘risida mamlakat mudofaa tizimining barcha kuchlari va vositalarini o‘z vaqtida ogohlantirish (xabardor qilish);

yuzaga kelayotgan harbiy-siyosiy vaziyatga va davlatning iqtisodiy imkoniyatlariga muvofiq Qurolli Kuchlarning qo'llanilishini batafsil va monand rejalarshirish;

boshqaruv organlari va qo'shinchilarning (kuchlar va vositalarning) jangovar shayligini hamda jangovar qobiliyatini qurolli mojarolarning oldi olinishini ta'minlaydigan darajada saqlab turish;

urush boshlanishi xavfi tug'ilgan taqdirda Qurolli Kuchlarning strategik jihatdan yoyilishga shayligini ta'minlash;

O'zbekiston Respublikasining davlat chegarasini himoya qilish va qo'sriqlash;

muhim davlat (harbiy) obektlari va kommunikatsiyalarini qo'sriqlash hamda mudofaa qilish;

favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni tugatish;

favqulodda holat rejimini saqlab turish;

mamlakat hududini tezkorlik bilan jihozlashga va harbiy infratuzilmani rivojlan Tirishga doir tadbirlarni o'tkazish;

hududiy mudofaa va fuqaro muhofazasi tizimlarini belgilangan muddatlarda yoyishga hamda tegishli vazifalarni samarali bajarishga shay holda saqlab turish;

buzg'unchi kuchlarning davlat hokimiysi va boshqaruvi asoslariga, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka qarshi yo'naltirilgan hamda harbiy xavfsizlikka zarar yetkazishga qaratilgan qo'poruvchilik faoliyatiga qarshi kurashishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga ko'maklashish;

boshqaruv organlari va qo'shinchilarning tezkor hamda jangovar tayyorgarlik rejalarini tashkil etish hamda bajarish;

b) tahdid bo'layotgan davrda:

Qurolli Kuchlarni yuqori darajadagi jangovar shaylikka keltirish bo'yicha kompleks tadbirlarni o'tkazish;

Qurolli Kuchlarni strategik jihatdan yoyish;

hududiy mudofaa va fuqaro muhofazasi tizimlarini yoyish;

harbiy holat rejimini saqlab turish;

v) *urush davrida:*

harbiy tajovuzni daf etish va tajovuzkorning qo'shinlariga zarba berish; tajovuzkorni O'zbekiston Respublikasining milliy manfaatlariga zid bo'limgan shartlar asosida harbiy harakatlarni to'xtatishga majbur qilish.

Ushbu doktrinaning "Davlat harbiy tashkilotini rivojlantirishning asosiy vazifalari va yo'nalishlari" deb nomlangan 6-bandida:

28. Davlat harbiy tashkilotini rivojlantirishning asosiy vazifalari milliy xavfsizlikka harbiy sohada mavjud bo'lgan va potensial tahdidlarni, zamonaviy harbiy mojarolarning o'ziga xos xususiyatlarini, harbiy san'at nazariyasi va amaliyotining rivojlanishini, shuningdek davlatning haqiqiy imkoniyatlari va resurslarini inobatga olgan holda mamlakatning mudofaa tizimini yanada takomillashtirishdan, Qurolli Kuchlarning jangovar shayligi va jangovar qobiliyatini oshirishdan iborat.

29. Davlat harbiy tashkilotini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

harbiy sohada milliy xavfsizlikning ta'minlanishini strategik rejalashtirish davlat tizimini qonunchilik yo'li bilan tartibga solish samaradorligini oshirish;

mamlakat mudofaasini rejalashtirish tizimini takomillashtirish;

davlatning harbiy xavfsizligini ta'minlash vazifalariga va iqtisodiy imkoniyatlariga muvofiq davlatning harbiy tashkiloti tuzilmasini, tarkibini hamda tarkibiy qismlari sonini maqbullahtirish;

mamlakatning safarbarlik tayyorgarligini, davlat harbiy tashkilotining faoliyat yuritishini iqtisodiy jihatdan ta'minlash tizimini takomillashtirish;

harbiy fanni rivojlantirish va harbiy xavfsizlikni ta'minlash sohasida qabul qilinadigan qarorlarning ilmiy jihatdan mustahkam tizimini takomillashtirish;

mudofaaning iqtisodiy, texnologik va harbiy-texnik bazasining asosi sifatida mudofaa sanoati kompleksini bosqichma-bosqich rivojlantirish;

qo'shinlarni qurol-yarog', harbiy va maxsus texnikaning zamonaviy va istiqbolli namunalari bilan qayta jihozlash;

hududiy mudofaa va fuqaro muhofazasi tizimlarini takomillashtirish;

harbiy xizmatchilarni va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish sohasidagi davlat dasturlarini amalga oshirishga doir yangi mexanizmlarni ishlab chiqish;

aholini harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning samarali mexanizmlarini mazkur jarayonga nodavlat notijorat tashkilotlarini jalb qilgan holda amaliyatga joriy etish;

axborot xavfsizligini ta'minlashga doir kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish;

xalqaro harbiy va harbiy-texnikaviy hamkorlikni rivojlantirish.

30. Qurolli Kuchlarni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

harbiy qurilishning milliy va xorijiy tajribasini inobatga olgan holda qo'shinlar hamda Qurolli Kuchlar harbiy tuzilmalarining tashkil etilishini, tuzilishini va tarkibini takomillashtirish;

qo'shinlarning jangovar va safarbarlik shayligi, qo'shinlarning tezkor, jangovar, ma'naviy-ma'rifiy va psixologik tayyorgarligini rejalashtirish hamda tashkil etish, shuningdek ta'lim olgan safarbarlik zaxirasini tayyorlash tizimlarini takomillashtirish;

barcha darajalardagi boshqaruv organlarini maqbullashtirish, qo'shinlarni va qurol-yarog'ni boshqarishning yagona himoyalangan axborot-kommunikatsiya tizimlarini shakllantirish;

qo'shinlarning operatsiyalari va taktik harakatlarini tezkor (jangovar) ta'minlash tuzilmalarini yanada rivojlantirish;

harbiy ta'lim hamda milliy harbiy ilmiy va pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish sifatini yuksaltirish”¹⁰.

Xulosa qilib aytganda, bu yangi ishlab chiqilgan doktrina bo'lib, mudofaa tizimi faoliyatini yanada yaxshilashga asos bo'ladi, deb o'ylaymiz.

¹⁰ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.01.2018 y., 03/18/458/0537-son.

Yana bitta xujjat Qonunchilik palatasi tomonidan 2018 yil 15 martda qabul qilingan, Senat tomonidan 2018 yil 29 martda ma'qullangan bo'lib, «**O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati to'g'risida»gi** O'zbekiston Respublikasining Qonuni deb nomlangan.

Bu xujjatda ham quyidagi bob va bo'limilardan iborat:

1-bob. Umumiy qoidalar

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

2-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining asosiy vazifalari

3-modda. Davlat xavfsizlik xizmati to'g'risidagi qonun hujjatlari

4-modda. Asosiy tushunchalar. (Bunda davlat xavfsizligi, davlat manfaatlari, kontrrazvedka faoliyati, razvedka faoliyati to'g'risidagi tushunchalarga izoh berilgan).

5-modda. Davlat xavfsizlik xizmati huquqiy maqomi va faoliyatining asosiy yo'nalishlari

Bu bandda: "O'zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlari va mudofaa-sanoat majmuasini davlat xavfsizligiga bo'ladigan xavf-xatarlar hamda tahdidlardan himoya qilish, mamlakat **mudofaa qobiliyatini** mustahkamlash bo'yicha strategik tashabbuslarni amalga oshirishda ishtirok etish", terrorizm, ekstremizm, uyushgan jinoyatchilikka, qurol-yarog', giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy muomalasiga qarshi kurashish masalalari kiritilgan.

6-modda. Davlat xavfsizlik xizmati faoliyatining asosiy prinsiplari

7-modda. Qonuniylik prinsipi

8-modda. Fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga rioya etish hamda ularni hurmat qilish prinsipi

9-modda. Fuqarolarning yordamiga tayanish prinsipi

10-modda. Huquqbazarliklarning oldini olish va profilaktikasi ustuvorligi prinsipi

11-modda. Yagonalik prinsipi

12-modda. Mustaqillik prinsipi

13-modda. Konspiratsiya prinsipi

14-modda. Fan yutuqlaridan, zamonaviy texnologiyalar va axborot tizimlaridan foydalanish

2-bob. Davlat xavfsizlik xizmati

15-modda. Davlat xavfsizlik xizmati tizimi

16-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining mansabdar shaxslarini tayinlash va lavozimidan ozod etish

17-modda. Davlat xavfsizlik xizmati hay'ati

18-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining bo'ysunishi va hisobdorligi

19-modda. Davlat xavfsizlik xizmati organlari faoliyatining samaradorligini baholash

20-modda. Davlat xavfsizlik xizmati huzuridagi jamoatchilik kengashi

3-bob. Davlat xavfsizlik xizmatining davlat organlari va boshqa tashkilotlar, shuningdek fuqarolar bilan hamkorligi

21-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining davlat organlari va boshqa tashkilotlar, fuqarolik jamiyati institatlari hamda fuqarolar bilan hamkorligi

22-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining qonuniy talablarini bajarishning majburiyligi

4-bob. Davlat xavfsizlik xizmatining huquq va majburiyatları

23-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining huquqlari

24-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining majburiyatları

5-bob. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilari tomonidan jismoniy kuch ishlatish, maxsus kuch va vositalarni, o'qotar qurolni qo'llash, ular tomonidan tashkilotlar va fuqarolarning transport vositalaridan foydalanish

25-modda. Jismoniy kuch ishlatish, maxsus vositalarni hamda o'qotar qurolni qo'llash shartlari va chegaralari

26-modda. Jismoniy kuch ishlatish

27-modda. Maxsus vositalarni qo'llash

28-modda. O'qotar qurolni qo'llash

29-modda. Maxsus kuchlarni qo'llash

6-bob. Davlat xavfsizlik xizmatiga ko‘maklashish

31-modda. Davlat xavfsizlik xizmatiga ko‘maklashuvchi shaxslar

32-modda. Davlat xavfsizlik xizmatiga ko‘maklashuvchi shaxslarning ijtimoiy-huquqiy himoyasi, ularning xavfsizligini ta’minlash qilish chora-tadbirlari qonun hujjatlarida belgilanadi.

7-bob. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini, ularning huquqiy holati va ijtimoiy-huquqiy himoyasi

33-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini

34-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish

35-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini ijtimoiy himoya qilish

36-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini huquqiy himoya qilish kafolatlari

37-modda. Davlat xavfsizlik xizmati harbiy xizmatchilarining daxlsizlik kafolatlari

38-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilarini ishga joylashtirish kafolatlari

8-bob. Davlat xavfsizlik xizmatining axborot, moliyaviy va moddiy-texnika ta’minoti

39-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining axborot ta’minoti

40-modda. Davlat xavfsizlik xizmati to‘g‘risidagi ma’lumotlarni himoya qilish

41-modda. Moliyaviy va moddiy-texnika ta’minoti

9-bob. Yakunlovchi qoidalar

42-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining ramzları

43-modda. Davlat xavfsizlik xizmati harbiy xizmatchilarining javobgarligi

44-modda. Davlat xavfsizlik xizmatining faoliyatida qonunlarga rioya etilishi ustidan nazorat

45-modda. Xalqaro hamkorlik

46-modda. Davlat xavfsizlik xizmati to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik

47-modda. Qonun hujjatlarini ushbu Qonunga muvofiqlashtirish

48-modda. Ushbu Qonunning kuchga kirishi

Ushbu xujjat ham xalqimizning farovonligi, osoyishta yashashliklari uchun asos bo‘la oladi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Davlatimiz rahbarining 2018 yilning 27 mart kuni **Afg‘oniston bo‘yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqi** ham mudofaa sohasida oldimizda turgan vazifalar xususida to‘xtalib, vazifalarni aniq belgilab berdilar. Mazkur tadbirda davltimiz rahbari Afg‘oniston Islom Respublikasi Prezidenti Ashraf G‘ani Janobi Oliylariga, Federika Mogerini xonim hamda tashqi ishlar vazirlari va delegatsiyalar rahbarlariga murojaat qilib, konferensianing O‘zbekiston Respublikasi va Afg‘oniston Islom Respublikasining birgalikdagi tashabbusi bilan o‘tkazilayotganligini hamda ushbu anjumanning xalqaro hamjamiyat tomonidan Afg‘onistonda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha olib borilayotgan say-harakatlarning mantiqiy davomi ekanligini alohida ta’kidlab o‘tdilar. Xalqaro konferensiya o‘tkazish bo‘yicha tashabbusni qo‘llab-quvvatlagan va barcha qatnashchilarga o‘zining tabrik xatini yo‘llagan Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi janob Antoniu Gutterishga ham o‘z minnatdorchilini bildirib o‘tdilar.

Afg‘on zaminida Markaziy Osiyo Uyg‘onish davrining Abu Rayhon Beruniy, Lutfiy, Alisher Navoiy, Kamoliddin Behzod, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab kabi buyuk namoyandalarning yashab ijod qilganliklari, bugungi kunda O‘zbekiston va Afg‘oniston o‘rtasida yaqin siyosiy, savdo-iqtisodiy va madaniy-gumanitar aloqalar yo‘lga qo‘yilganligi, Afg‘onistonda yashayotgan millionlab o‘zbeklarlar taqdiri, Afg‘oniston xavfsizligi – bu O‘zbekiston xavfsizligi, butun bepoyon Markaziy va Janubiy Osiy mintaqasi barqarorligi hamda taraqqiyotning garovi ekanligi, xalqaro terroristik tashkilotlar Afg‘onistonni o‘zining doimiy makoniga aylantirib olishiga yo‘l qo‘yib bo‘lmasligi, O‘zbekiston

Afg'onistonda tinchlik o'rnatishga ko'maklashish bo'yicha tajribaga ega ekanligi haqida o'z fikrlarini asoslab bayon etdilar.

Prezidentimiz «Barchamiz bir haqiqatni anglab olishimiz zarur: biz bugun faqatgina Afg'onistonning kelajagi uchun emas, balki umumiy xavfsizligimiz, terrorizm, fanatizm va zo'rovonlikdan xoli dunyo uchun kurashmoqdamiz.

Biz o'tmishtagi xatolarni takrorlamasligimiz kerak. Umumiy mas'uliyatimizni doimo yodda tutishimiz lozim.

Afg'onistonda tinchlikka erishish vazifasi bugungi kunda global xavfsizlik va taraqqiyot uchun tom ma'noda misli ko'rilmagan xatarga aylangan terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashishga qaratilgan say-harakatlar bilan uzviy bog'liqdir.

Bizning qat'iy ishonchimizga ko'ra, barcha tashqi kuchlar afg'on hukumatining Afg'onistonda xorijiy terroristik tashkilotlarning bazalarini yo'q qilish borasidagi say-harakatlarini so'zsiz qo'llab-quvvatlashi, hech qanday farqlarga qaramasdan, terrorizmni moliyaviy va moddiy-texnik qo'llab-quvvatlashning oldini olishi o'ta muhim ahamiyatga egadir.

O'zbekiston terrorizm, ekstremizm va radikalizm mafkurasiga qarshi kurash borasida hamisha prinsipial pozitsiyaga ega bo'lib kelgan.

Bunday xavf-xatarlarga qarshi faqat kuch ishlatish usullari bilan emas, balki birinchi navbatda, ayniqsa yoshlar o'rtasida, zo'ravonlikni keltirib chiqaradigan jaholatga qarshi ma'rifikat bilan kurashish lozim" deb qat'iy o'z fikrlarini aytib, anjuman ishtirokchilarini o'ylantirib qo'ydilar. Bizning asosiy maqsadimiz – yoshlarning sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishiga erishish, ularning o'z qobiliyati va iste'dodini ro'yobga chiqarishi uchun barcha zarur sharoitlarni yaratib berishdan iborat¹¹.

Davlatimiz rahbari mudofaa tizimini takomillashtirishga oid juda katta samarali mehnat qilib, dunyo olimlari, siyosatchilarining e'tirofini qozondi. 2018 yil 11 yanvar kuni **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisida nutq so'zladilar.**

¹¹ SH.Mirziyoyevning 2018 yilning 27 mart kuni Afg'oniston bo'yicha "Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik" mavzusida o'tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqidan.

Ushbu ma’ruza O’zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 26 yilligi va Vatan himoyachilari kuni arafasida o’tkazilayotganligi alohida ta’kidlandi: “Men yil davomida Qurolli Kuchlarning jangovar tayyorgarligi va qobiliyatini tahlil qilib bordim. Harbiy o‘quv mashqlarini Kattaqo‘rg‘on poligonida kuzatdim, Janubi-G‘arbiy, Sharqiy va Toshkent harbiy okruglarida Mudofaa vazirligi va chegara qo‘sishlari bo‘linmalarini, bugun esa Chirchiq shahridagi harbiy qismni borib ko‘rdim. Harbiy xizmatchilar bilan suhbatlashdim, mansabdar shaxslarning hisobotlarini eshitdim. Natijada ko‘p yillar davomida yig‘ilib qolgan jiddiy, tizimli muammolar aniqlandi. Bular – kadrlar masalasi, qo‘sishlarni zamonaviy quolyarog‘lar bilan ta’minalash, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish, yoshlar va harbiy xizmatchilarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga taalluqli muammolardir”¹².

Bu nutqda davlatimiz rahbari “Biz ayni shu asosda mamlakatimiz mudofaa salohiyatini mustahkamlashni O’zbekistonni rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilab oldik. Strategiyaga binoan 2017 yilda boshqa sohalar qatorida harbiy qurilish borasida ham keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirildi. Qisqa muddatda dastlabki aniq natjalarga erishdik va yangilanayotgan Qurolli Kuchlarimiz bo‘yicha strategik yondashuvni ishlab chiqdik.

Birinchidan, tashqi siyosatimizning moslashuvchanlik va ochiqlik prinsiplariga, eng asosiysi, qo‘shti davlatlar bilan do‘stona va amaliy munosabatlarni rivojlantirish, Vatanimiz suvereniteti va mustaqilligini mustahkamlashdek biz uchun ustuvor bo‘lgan tamoyillarga tayangan holda, mamlakatimiz Mudofaa doktrinasi sifat jihatidan yangilandi. Bu doktrinaning ma’no-mazmuni birinchi marta ochiqlik xususiyatiga ega bo‘ldi. Bu esa bizning mudofaa siyosatimizning ochiqligini namoyish etmoqda. Doktrinada O’zbekistonning mudofaa sohasidagi siyosati bo‘yicha prinsipial yondashuvlar, ularni qo‘llash asoslari, Qurolli Kuchlar oldida turgan vazifalar, shuningdek, milliy

¹² O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018 yil 11 yanvar kuni Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisida nutqidan.

armiyamiz qurilishi va rivojlanishini davom ettirish bo‘yicha istiqbolli yo‘nalishlar belgilab berildi.

Barchangizning e’tiboringizni muhim bir masalaga qaratmoqchiman: Mudofaa doktrinasi qoidalari qog‘ozda qolib ketmasligi, biz ularni hayotga so‘zsiz joriy etishni ta’minalashimiz shart”¹³, deb doktrinaning mazmun-mohiyatini, oldimizda qilishimiz lozim bo‘lgan ishlar haqida aniq ko‘rsatmalar berildi.

Mazkur yilning 12 yanvar kuni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 26 yilligi va Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan Respublikamiz rahbari bayram tabrigini yo‘llab, quyidagilarni aytdilar: “Bu qutlug‘ sana mamlakatimizda vatanparvarlik, ona yurtga sadoqat, mardlik va jasurlik kabi ezgu qadriyatlarni, xalqimizga, buyuk ajdodlarimizning munosib vorislariga xos bo‘lgan yuksak fuqarolik fazilatlarini o‘zida mujassam etadigan tom ma’nodagi umumxalq bayramiga aylandi.

Hozirgi kunda dunyoda oldindan aytish qiyin bo‘lgan vaziyat hukm surayotgan murakkab bir sharoitda mamlakatimiz xavfsizligi va hududiy yaxlitligini, jamiyatimizda tinchlik va totuvlikni ta’minalash naqadar muhim ahamiyatga ega ekanini chuqr anglagan holda, biz 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo‘yicha qabul qilgan Harakatlar strategiyasida yurtimiz mudofaa salohiyatini yanada mustahkamlash va Qurolli Kuchlarimizni rivojlantirishni ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgiladik.

Ushbu Strategiya asosida biz o‘tgan yil davomida mamlakatimiz hayotining boshqa tarmoqlari qatorida harbiy qurilish sohasida ko‘pgina eng dolzarb va muhim masalalar bo‘yicha aniq chora-tadbir va harakatlarni ko‘zda tutadigan qarorlar qabul qildik, ularni amalga oshirish bo‘yicha ishlarni samarali tashkil etdik.

2017 yilda Milliy gvardiya va Mudofaa sanoati bo‘yicha davlat qo‘mitasi tashkil etildi, harbiy okruglarning tarkibiy tuzilishi va vazifalari tubdan qayta ko‘rib chiqildi, qo‘shinlarni boshqarish tizimi takomillashtirildi, ularni bosqichma-bosqich

¹³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018 yil 11 yanvar kuni Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisida nutqidan.

zamonaviy qurol-yarog‘ va texnika bilan ta’minlash bo‘yicha muhim qadamlar qo‘yildi.

Mamlakatimiz mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, armiya va xalq birligini ta’minlash borasida joylardagi davlat hokimiysi organlarining rolini oshirish bo‘yicha ishlar butunlay yangi sifat bosqichiga ko‘tarildi”¹⁴, deb yurtdoshlarimiz, askar, ofitser va xodimlarni qizg‘in qutladilar.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, xukumatimiz tomonidan mudofaa tizimini yanada yaxshilash, sarhadlarni mustahkamlash, tizimni isloh qilish, doktrinada belgilangan vazifalarni amalda qo‘llash, joriy etishga barcha shart-sharoitlar yaratilganligini tushuntirish, buning asnosida yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, Vatanni, unda yashayotgan insonlarni qo‘riqlash, himoya qilish, mudofaa faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirish – barchamizning oldimizda turgan muhim vazifalardandir.

¹⁴ 2018 yil 12 yanvar kuni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 26 yilligi va Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan Respublikamiz rahbarining bayram tabrigidan.

I I BOB. MUDOFAA TIZIMIDA MA’NAVIY-MA’RIFIY ISHLAR

TALQINI

1.2. Ajdodlarimizning mudofaaga oid qarashlari tahlili

(*Sohibqiron Amir Temur misolida*)

Uch ming yillik tarixga ega bo‘lgan diyorimiz shu kunlarga qadar shunday davrlarni boshidan kechirganki, bu davrlardagi voqeliklar, jangu-jadallar, xalqlar hayoti va boshqalar haqida tom-tom asarlar yaratish mumkin, yaratilmoqda ham. Hozirgi kunda ajdodlarimizning ilmiy, milliy- ma’naviy, ma’rifiy merosini o‘rganish bo‘yicha mamlakatimizda juda katta tadbirlar ishlab chiqilmoqdaki, bu faoliyatni o‘rganish nafaqat O‘zbekiston doirasida balki, butun jahon hamjamiyatiga targ‘ib qilish borasida ham samarali ishlar amalga oshirilayotganligi hech kimga sir emas.

Mazkur tadqiqotda ajdodlarimizning mudofaaga oid faoliyatlari haqida fikr yuritamiz. Ammo, bir narsani unutmaslik kerakki, ajdodlarimizning butun faoliyati jangu-jadallar bilan emas, yurt ravnaqi, mamlakat taraqqiyoti borasida ham juda katta ishlarni amalga oshirib, xalqning ehtiyojlarini qondirishni maqsad qilib qo‘yanlar. Vaqt kelganda yurt uchun, jonajon Vatan uchun ko‘kraklarini qalqon qilib, dushmanga qarshi kurashib, yurtini, xalqini osoyishtaligini ta’minlab, jangu-jadallar olib borganlar.

Bu faoliyat haqida so‘z borganda, Sohibqiron Amir Temurning nomini birinchilardan bo‘lib tilga olish maqsadga muvofiqli. Bu olam yaralibdiki ne-ne urushlarni, ne-ne zafarlarni va ne-ne jahongirlarni ko‘rmadi. Ammo jahongirlararo bir ulug‘ zot borki, insoniyat tarixiy taraqqiyotida uning o‘rni bo‘lakcha. Bu buyuklik timsoli Sohibqiron Amir Temurdir. Amir Temur o‘z davriga xos harbiy doktrinaga ega bo‘lgan. Urushlar asosiy masala bo‘lgan o‘rtalarda uning harbiy qudratga erishishi mintaqalarda himoya va nazoratni amalga oshirishda muhim vosita bo‘lgan. Amir Temur juda ham kuchli razvedka maktabini yaratdi. U dunyoda birinchi marta qo‘shinni yetti qismga bo‘lgan, tog‘larda yuradigan piyodalar qismiga asos solgan.

Amir Temurning harakatlari tufayli dunyo siyosiy xaritasida katta o‘zgarishlar yuzaga kelgan. Ulug‘ bobomizning 660 yillik to‘yida qatnashgan amerikalik olim Richard Nelson, Amir Temurni «Yevroosiy» g‘oyasining asoschisi, deb baho bergandi.

Tarixiy manbalarda hayratomuz ma’lumotlarni o‘qish mumkin. Masalan, Kastiliya va Leon (hozirgi Ispaniya) qiroli Don Enriko Uchinchining Sohibqiron huzuriga yo‘llagan elchisi Klavixoning yozishicha, qirol ularga Amir Temur va uning raqibi Boyazidning qudratini, boyligini, bir-biriga qarshi qancha askar tashlaganini o‘rganish va bo‘lajak jangni kuzatishni topshirgan edi. Elchi, Sohibqiron armiyasining a’lo darajadagi tuzilishini, uning jang usullarini, Hindiston yurishidan olib kelingan o‘rta asr «tanklari» – jangovar fillarning xususiyatlarini ta’riflagan. Zabt etilgan hududlarda tartib-intizomning ta’milanishi, hayotning qayta izga tushirilishi uni hayratga solgan.

Eng kuchli jangovar gvardiya. Amir Temur qo‘smini o‘nlik, yuzlik, minglik (hazora), o‘n minglik (tuman)larga bo‘lingan edi. Shu bilan birga, mo‘g‘ullarga xos ushbu boshqaruv yanada takomillashtirilib, yangiliklar kiritildi. 50-1000 tagacha bo‘lgan askarlar «qo‘smin», undan ko‘proqlari «qo‘l» deb, qo‘smin boshliqlari «sardor», «amir» deb ataldi. Amir Temur qo‘sminni yetti qo‘lga ajratgan, o‘ng va chap qo‘lni zaxira (rezerv) qo‘smin bilan ta’milagan. Otliq qismlarda jang boshlanishi jarayonida suvoriylarni muhorabaga solish uchun maxsus **suvoriy dovulchilar** ajratilib, ularga ikkitadan dul nog‘ora dovullari berilgan. Amir Temur jang paytida yoki jang maydonida o‘zini himoyalash uchun ham ba’zi bir tadbirlarni bajarishga ulgurgan. Masalan, urush paytida o‘rdugoh jang maydonida yoki dushmanga yaqin joyda joylashganda tezlik bilan uning atrofi mudofaa chiziqlari, ya’ni chuqur xandaqlar (bular **xandaq, chorpar, kochimarza** nomlari bilan atalgan) va turli-tuman materiallar bilan to‘r shaklida o‘rab olingan. Jumladan, qo‘sning izofa qismi urush jarayonida zarur bo‘lib qolganda jang maydoniga otlanishi bilan birgalikda bosh qo‘mondon o‘rdugohini ham qo‘riqlagan. Qo‘sning izofa qismlari hamisha hushyor va jangovar ruhda turgan tajribali va dovyurak,

dushmanni tahlikaga sola oladigan, g‘alabani ta’minlaydigan saralangan askarlar bo‘lib, Sohibqironning eng kuchli jangovar gvardiyasini tashkil qilardi.

12 ming qo‘shinga qarshi 243 kishi. Temurbek jangovar faoliyatida aql bovar qilmas jasoratli sahifalar juda ko‘p. Masalan, 1366 yili Qarshida Temurbek bor-yo‘g‘i 243 kishi bilan 12 ming kishilik dushmanga qarshi jang qilgan va Tangrining inoyati-yu sarkardalik salohiyati bilan zafar qozongan. 1368 yilda Badaxshonda qo‘li baland kelgan dushman Sohibqiron askarlarining ko‘pini qirib tashladi va 130 kishini asir oldi. Yonida bor-yo‘g‘i 13 nafar navkar bilan qolgan Amir Temur Dobon tog‘i tepasiga chiqib, dushman yo‘lini mardlarcha to‘sdi. Beqiyos mahorat va jasoratlar evaziga o‘z askarlarini dushmanidan qutqarib qoldi.

«Aleksandr Makedonskiydan boshlab barcha fotihlar har doim o‘z zafarlariga ishongan holda jangga kirgan desak, xato qilgan bo‘lamiz, – deb yozadi Lyusen Keren. – Atilla va Napoleon kabi buyuk sarkardalar hayotida shunday daqiqalar kelganki, ular bo‘lajak muhorabada halokatga uchrashlarini to‘liq anglagan holda jangga kirishga majbur bo‘lganlar, zero ularning boshqacha yo‘l tutishga ilojlari qolmagan».

Maxsus qurollangan guruhlar. Amir Temur qo‘shin tarkibini tuzib, tartib bilan o‘rinlarini hamda vazifalarini belgilagan edi. Jumladan, o‘sha davrning mashhur tarixnavisi Sharafiddin Ali Yazdiy o‘zining «Zafarnoma» asarida yozishicha, qo‘shin tarkibini yettita asosiy qismga bo‘lish va ular o‘rnini belgilab berish, tartib bilan joylashtirish Amir Temur tomonidan joriy etilgan. Qo‘shin turida **piyoda askarlar** va **otliq suvoriylar** bilan birgalikda maxsus qurollarni ishga soladigan guruhlar ham bo‘lgan. Masalan, **randandoz**, **naftandoz** – yondiruvchi o‘totar qurollar; **sangandoz** – tosh otadigan qurollar; **manjaniq** – qal’a devorlarini buzuvchi qurollar vao‘ziotar qurollar bilan qurollangan jangchilar guruhi ham mavjud bo‘lgan.

Rus olimi Bobrovning qayd etishicha, nafaqat Temurning sarkardalari, balki uning armiyasi qanday qurollardan foydalangani, harbiy ishni qanday tashkil etgani, taktika va strategiyalari ham chuqur o‘rganilmagan.

«Biz chop etilmagan materiallar — arxeologik topilmalar, butunligicha saqlanib qolgan quroq-qurʼoq qorʼalishlari va sovutlar, XIV asr oxiri — XV asr boshiga taalluqli tengi yoʼq tarixiy yozma manbalar ustida soʼnggi yillarda faol ishladik. Ushbu manbalar Temur qoʼllagan jang olib borish taktikalarini eng mayda detallarigacha qayta tiklash imkonini beradi. Amir Temur qoʼllagan taktika va strategiyalar harbiy sanʼatda haqiqiy olgʼa siljish boʼlgan, bu taktikalar koʼp jihatdan oʼz zamonidan ilgarilab ketgan edi», — deydi tarixchi. Amir Temur ishlab chiqqan eng samarali taktik usullardan biri – qoʼshin qanotlarini dushman hujumidan himoya qiluvchi suvoriy harbiy qism — qumbul (qanbul)lardan foydalanish edi.

Oltin Oʼrda koʼchmanchilari Amir Temur bilan janglarda uning qumbullariga jiddiy zarar yetkaza olmagan. Oqibatda, Amir Temur Oltin Oʼrdaga hal qiluvchi zarbani berib, shu bilan Rusning moʼgʼul-tatar tutqunidan qutulishiga bilvosita taʼsir qilgan.

Amir Temur hayoti va faoliyati borasidagi maʼlumotlar asosan uning jangovar yutuqlari barobarida eʼtirof etib borilgan. Bu maʼlumotlar 1360 yillardagi harakatlaridan boshlanadi. Uning bolaligi va oʼsmirlig yillarini esa keyingi 45 yillik hayoti maʼlumotlari taratgan oʼtkir nur shuʼlasidan bilsak boʼladi.

Sohibqiron siymosi oʼrganilganda asosiy maʼlumotlar uchun uning oʼzi tomonidan tuzilgan «Temur tuzuklari», mashhur ozar tarixchisi Nizomuddin Shomiyning «Zafarnoma» kitobi, Tojiddin al-Solmoniyning «Tarixnoma» asari, Mirzo Ulugʼbekning «Tarixi arbaʼ ulus» (Toʼrt ulus tarixi) asari, Ibn Arabshohning «Ajoyib ul-maqdur fi tarixi Temur» (Temur tarixida taqdir ajoyibotlari), Sharofiddin Ali Yazdiyning «Zafarnoma»si, Rui Gonsales de Klavixoning «Buyuk Amir Temur tarixi», Sultoniya arxiyepiskopi Ioann qalamiga mansub «Amir Temur va uning saroyi haqida xotiralar» kabi asarlar qimmatli manba boʼladi. Bugungi kunda esa Amir Temur siymosi jahonning yuzlab davlatlari olimlari tomonidan oʼrganilmoqda va uning xizmatlari eʼtirof etilmoqda. Xususan, oʼzbek tarixchilari orasida professor Boʼriboy Ahmedovning mehnatlarini alohida taʼkidlash joiz.

1993 yil Toshkentda Sohibqironga qoʼyilgan ilk haykal ochilishida birinchi Prezidentimiz jumladan quyidagilarni eʼtirof etganlar: «Amir Temur davlati

qurilishi, harbiy san'ati ko‘p asrlar davomida Sharqu G‘arb davlatlariga o‘rnak va andoza bo‘ldi... Insof-iymon tuyg‘usi, diyonat mezoni Amir Temur hayotining mazmunini tashkil etadi. Olamning qariyb yarmiga jahongir ersa-da, u kuch-qudrat zo‘ravonlikda emas, aksincha,adolatda ekanini teran angladi»¹.

Nemis olimi F. Shlosser o‘zining «Jahon tarixi» (III tom) asarida: «Baxtiyor jangchi, jahongir, uzoq Sharqda qonunshunos bo‘lish bilan birga o‘zida, Osiyoda kam uchraydigan taktik va strategik bilimlarni ifodaladi», deb yozsa, fransuz tarixchisi Du Saenkeyo «Buyuk Temur tarixi» (1678 y.) asarida: «...bu zot hatto Makedonskiy va Yuliy Sezardan ham ustunroq bo‘lgan. Chunki Temur ulardan barcha afzal jihatlarni qabul qilgan holda yo‘l qo‘ygan xatolarini chetlab o‘tgan. Oqibatda jahongirlilik va zafar qozonishda Temur ulardan o‘zib ketdi», – deb ta’kidlagan.

Xullas, bu ulkan qudrat sohibi yurishlarining samaradorligi sabablariga e’tibor qaratsak, uning ta’rifi yo‘q sarkardalik salohiyati, uzoqni ko‘ra olishi, voqealar rivojini ilmiy bashorat qila bilish qobiliyati,adolati, himmati, qahri va rahmi, eng muhim sifati – tezkorlik va qat’iyati ko‘zga tashlanadi. «Harbiy qo‘mondonga beriladigan eng xolis baho – uning janglarda erishgan g‘alabasidir... Temur barcha davr buyuk harbiy qo‘mondonlari orasida alohida o‘rin egallaydi... Temur ulkan strateg sezgisiga ham ega bo‘lgan, unda jangda eng zarur paytda, kerakli joyda paydo bo‘la olishdek ajoyib xususiyat mavjud edi» (Richard Nelson, AQSH). Darhaqiqat, Sohibqiron ajabtovur jangovar xususiyatlar, psixologik nazorat egasi bo‘lgan.

Cohibqiron Amir Temurning o‘ziga xos bo‘lgan jangovar san’atlarini quyida misollarda ko‘rib o‘tsak.

Terek jangi. To‘xtamish Temurbek tasarrufidagi yerlarni ham talon-taroj qilar edi. Uning Terek atrofiga keganini eshitgan Sohibqiron yurish boshlaydi. Temur yetib kelganida To‘xtamish daryoning u sohiliga o‘tib ulguradi. Shunda Temur unga do‘stlik maktubi yo‘llaydi. Sohibqiron qahrini allaqachon bilib olgan To‘xtamish ishonmaydi. Natijada Amir Temur qo‘smini bilan daryo sohili bo‘ylab qo‘zg‘oladi. Unga qarab To‘xtamish ham harakatlanar edi. Uch kun shu taqlid bir biriga qarab

yurish davom etadi. Uchinchi kecha Amir Temur asirlar, qullar va ayollarga sovut va dubulg‘alar kiydirib shu joyda qoldiradi va qo‘sinni olib orqaga qaytadi va kechuvdan o‘tib, To‘xtamish qo‘shiniga orqadan kutilmaganda kuchli zarba beradi.

Bu haqda Rui Gonsales de Klavixo shunday yozadi: «Bor-yo‘g‘i uch soat davom etgan jang g‘alabasi Temurbek uchun buyuk g‘alaba, hatto Turk sultoni bilan bo‘lgan jangga nisbatan ham buyukroq jang hisoblanadi».

Dehli jangi (1398 – 1999 yy). Juda katta qo‘shin va 50 ta jangchi fil bilan Hindiston podshohi urushga kiradi va fillar bois bиринчи kungi jangda u g‘olib bo‘ladi. Ikkinchi kun Amir Temur ko‘pgina tuyalar ustiga xashak bog‘latadi va jang boshlanishida ularni fillarga qarshi haydaydi, tuyalar fillarga yaqinlashganda xashaklarga o‘t qo‘yadilar. Fillar olovdan qo‘rqib, har tarafga qochadi va oqibatda Sohibqiron g‘alaba qozonadi.

Puli sangin jangi (1363). Amir Temur yigirma ming qo‘shinli Ilyosxo‘jaga qarshi olti ming jangchi bilan chiqadi. Jang ikki kun davom etadi, ko‘priknibermaslik uchun Amir Temur juda katta qarshilik ko‘rsatadi va harbiy hiyla qo‘llaydi. Ko‘priknining boshida Amir Musabek, Muayyid arlot va Uchqora Bahodirni saralangan besh yuz jangchi bilan qoldirib, o‘zi ming nafar sara jangchi bilan daryoning yuqorisidagi Asin maydoniga boradi va dushmanning g‘aflatda qoldirib, tunda vahimali daryodan o‘tib, tong qorong‘usida har bir yigitiga o‘ntadan gulxan yoqishni buyuradi. Bularning barchasi Jeti qo‘shindan qo‘rquv uyg‘otadi. Ayni damda Temur dushmanning baribir shiddat bilan hujum qilishini oldindan bilib, jangchilarini juda qulay balandlikka joylashtiradi va u g‘alabaga erishadi.

Ilk bora «psixologik urush» termini britaniyalik tarixchi J. Fuller tomonidan, «psixologik operatsiya» esa 1945 yil amerikalik harbiy mutaxassis E. Zaxaris tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo‘lsa-da, (Akademik Aleksandr Grigorevich Karayani) biz uning amaliyotini jahongir Amir Temur jang san’atida ham ko‘ramiz.

Buyuk sarkarda Amir Temurning jangovar yurishlari uning naqadar kuchli psixologik bilim egasi ekanligini ko‘rsatadi. Amir Temur lashkarga psixologik quvvat bag‘ishlovchi juda ko‘p usullar va vositalardan foydalangan. «Agar yov

bostirib kelib, chopovul, shiqovul, barong‘or va javong‘or qismlarini mahv etib, lashkarning qo‘l qismiga yetib kelar ekan, u chog‘da sulton shijoat oyog‘ini sabr uzangisiga mahkam tirab, dushmanni daf etib yo‘qotish uchun oldinga tashlansin. Chunonchi men Shoh Mansur bilan bo‘lgan jangda shunday qildim. U turgan yerga yetib oldim va u bilan yuzma-yuz to‘qnashdim, toki uni halokat tuprog‘iga qormagunimcha urushdim»². Jangovar vaziyatda dushmanning qo‘li baland kelishi jangchilarga nafaqat moddiy jihatdan, balki ruhiy jihatdan ham kuchli ta’sir etishini hisobga olgan sarkarda bunday vaziyatlarda sultonning xatti-harakatlari qo‘shinga ruhiy quvvat bag‘ishlashini juda yaxshi bilgan.

Xuddi shu kabi holatlar uning barcha shiddatli va qo‘shin imkoniyati baland bo‘lgan janglarida yuz bergen va unga g‘alaba keltirgan.

Sho‘ro davrida nomiga qora surtilib, qo‘nxo‘r deb uqtirilgan Amir Temur nomi Istiqlol sabab qayta tiklandi. Ohori ketib, atayin oyoqosti qilingan obidalar, maqbaralar, madrasa va muqaddas qadamjolarga qaytadan jon ato etildi.

O‘zbekiston necha daholaru donishmandlarga, shoiru sarkardalarga, allomayu ulamolarga, bunyodkor, adolatli shohlarga beshik bo‘lgan, alla aytgan diyor. Ularning sanog‘iga yetmaysan kishi. Abu Ali ibn Sino bo‘ladimi yoki Farobi, Alisher Navoiy bo‘ladimi yoki Zahiriddin Muhammad Bobur har biri bilan faxrlansak, g‘ururlansak, qaddimizni g‘oz tutib, ular izidan borsak arzir.

Shoh va sarkarda, donishmand, o‘zi tuzgan katta davlat bilan dunyo tarixida o‘chmas iz qoldirgan bunyodkor Amir Temur nafaqat buyuk bobokalonimiz, balki g‘urur va iftixorimizdir.

“Agar bizning kuch-qudratimizga shubha qilsangiz, biz qurdirgan imoratlarga boqing”. Sohibqironning bu gapi necha yuz yillarkim o‘zbekning kuch-g‘ayrati, shijoati, bunyodkorligi va qudratidan dalolat berib turibdi. Sho‘ro davrida nomiga qora surtilib, qo‘nxo‘r deb uqtirilgan Amir Temur nomi Istiqlol sabab qayta tiklandi. Ohori ketib, atayin oyoqosti qilingan obidalar, maqbaralar, madrasa va muqaddas qadamjolarga qaytadan jon ato etildi. Kitoblarda nomi qonxo‘r jallod deb qayd etilgan Temur nomi oqlanib, davlat va xalq uchun qilgan xizmatlari, qurdirgan bog‘lariyu saroylari, dunyo ilmiga qo‘shgan hissasi, olib borgan odilona siyosati

yuzaga chiqdi. “Temur tuzuklari” esa yangi avlod tarbiyasidagi eng asosiy vosita sifatida tan olindi. Bunyodkorlik bobomizning eng katta hayotiy g‘oyasi bo‘lganligini uning tuzuklaridan o‘qib bilishimiz mumkin: “Qay bir joydan bir g‘isht olsam, o‘rniga o‘n g‘isht qo‘ydirdim, qay bir joydan bir daraxt kestirsam, o‘rniga o‘nta ko‘chat ektirdim”.

Amir Temur haqidagi qiziqarli ma’lumotlarni sizlarga taqdim etamiz.

1. Amir Temur “Tarjimai hol”ida aytishicha, hayoti mobaynida besh narsaga qat’iy e’tiqod qilib, ularga doimo amal qilgan: Olloh, tafakkur, qilich, imon va kitob (bitik)dir.

Shuningdek, u davlat boshqaruvida “Kuch – adolatdadir” degan shiorga amalga qilgan.

2. Amir Temur Xitoya yurish qilishga tayyorgarlikni 1398 yildayoq boshlagan. Turk sultoni Boyazid Yildirim bilan bo‘lgan urush Xitoy yurishini orqaga surgan edi.

3. 1941 yilda 20 iyunda Amir Temur qabri ochiladi va ikki kun o‘tgach Germaniya SSSRga hujum qiladi. Shundan so‘ng odamlar orasida Temur qabrining ochilishi tufayli urush boshlandi degan gap so‘zlar tarqaladi. Lekin, fashistlar Sovet Ittifoqiga hujum qilish rejasini ancha oldin tuzib qo‘yan edilar.

Ikkinci jahon urushining boshlanishini Amir Temur qabrining ochilishi bilan bog‘laydiganlar juda ko‘p. Bu haqda katta ilmiy maqolalar, hujjatli filmlar, ko‘rsatuvlar ham tayyorlangan edi. Temur qabridan olingan bosh suyak parchalari o‘z joyiga qaytarilgach, urush barham topgan degan taxminlar ham yo‘q emas.

4. O‘zbekistonda Amir Temurning bir nechta haykali mavjud. Toshkentdagi sohibqiron haykali 1994 yil 31 avgust, mustaqillik kuni arafasida o‘rnatilgan bo‘lib, u taniqli haykaltarosh Ilhom Jabborov tomonidan yasalgan. Temur haykalidan unchalik uzoq bo‘lmagan hududda 1996 yil, Amir Temur tavalludining 660 yilligi munosabati bilan Temuriylar tarixi davlat muzeyi qad rostladi. Bugungi kunga kelib ushbu muzeyda Temuriylar tarixiga oid 3,5 mingdan ziyod eksponatlar saqlanadi.

Samarqandagi Amir Temur haykali 1996 yilda o‘rnatilgan. Shahrisabzdagi Amir temur haykali shu yilda qadr rostlagan. Haykaltaroshlar: Ilhom va Kamol Jabborovlar.

5. Amir Temur qo‘sishinlarining soni 200 minggacha yetgan. Qo‘sish o‘nlik, yuzlik, minglik va tumanlarga bo‘lingan.

6. Amir Temurning hayoti va faoliyatida ikki davr yaqqol ko‘zga tashlanadi: birinchi davri (1360-1385) Movarounnahrni mo‘g‘ul xonligidan ozod qilib, yagona markazlashgan davlat tuzish, o‘zaro urushlarga barham berish bo‘lsa, ikkinchi davri (1386-1405) ikki yillik, uch yillik, besh yillik, deb ataluvchi boshqa mamlakatlarga yurishlari bilan xarakterlanadi.

7. Turg‘un Fayziyevning “Temuriy malikalar” asarida yozilishicha, Amir Temur suykli rafiqasi Saroy Mulk xonimdan farzand ko‘rmagan. Ammo sohibqiron o‘z o‘g‘li Shohruh Mirzoni, suykli nabiralari Muhammad Sulton Mirzo, Xalil Sulton Mirzo, Ulug‘bek Mirzo va boshqa mirzolarni bevosita zukko Saroy Mulk xonim tarbiyasiga topshirgan edi.

8. 1405 yil 8 fevralda sohibqiron Amir Temur O‘trorda vafot qilgach, Samarqand taxtiga uning nabirasi Xalil Sulton Mirzo (1384-1411) o‘tirdi. Ibn Arabshohning bergen ma’lumotiga ko‘ra, Xalil Sulton Mirzoning xotini Shod Mulk begin 1408 yilda Saroy Mulk xonimni zaharlab o‘ldirgan.

9. Amir Temurning 1395 yilda To‘xtamishxon ustidan qozongan g‘alabasi ruslarning mug‘ullar zulmidan ozod bo‘lishini 200 yilga tezlashtirgan.

Alisher Navoiy Amir Temur haqida. Mustaqillik davri navoiyshunosligida, O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta’biri bilan aytganda, “mumtoz siymo” Sohibqiron Amir Temur va temuriylarning adabiyotga, san’atga, madaniyatu ma’rifatga e’tibori to‘g‘risidagi dastlabki tadqiqotlardan biri atoqli navoiyshunos Abduqodir Hayitmetovning “Temuriylar davri o‘zbek adabiyoti” nomli kitobidir. Keyinchalik atoqli adib va adabiyotshunos Pirimqul Qodirov o‘zining “Til va el: Temuriylar davridagi mumtoz adabiy tilimiz muammolari” nomli ilmiy tadqiqotini yaratdi. Bu an’ana davom etib, ba’zi navoiyshunoslar

tomonidan temuriylar bilan bog‘liq u yoki bu darajadagi tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Temuriylar davrida yetishgan zabardast so‘z san’atkorlaridan biri – bu Alisher Navoiydir. U o‘zining “Xamsa” (1483–1485), “Tarixi muluki Ajam” (1488), “Majolis un-nafois” (1490–1491), “Nasoyim ul-muhabbat” (1495–1496), “Soqiynoma”, “Muhokamat ul-lug‘atayn” (1499), “Munshaot” (1498–1499), “Holoti Pahlavon Muhammad” kabi o‘ndan ortiq durdona asarlarida Amir Temur shaxsi, faoliyati, fazilati haqida fiqra, bob, bayt shaklidagi ma’lumotlarni keltirganki, foydali pandu maslahatlar ilova qilingan bunday badiiy lavhayu chizgilarni yaxlit holda ramziy ma’noda Navoiy “Temurnoma”si deb nomlash mumkin.

Biz Alisher Navoiy bitib qoldirgan bunday poetik lavhayu chizgilarni uch guruhgaga bo‘lib tasnif qildik:

birinchisi, Navoiy Amir Temurni to‘g‘ridan-to‘g‘ri, poetik ishoralarsiz Sohibqiron, shoh, hukmdor, shohi komron, jahon xoni, to‘rt ulus xoni, bek, shohi islompanoh kabi so‘z va iboralar bilan sifatlab tasvirlagan.

Ikkinchisi, Navoiy o‘z asarlarida Amir Temurni temuriylar haqidagi bob yoki izohlarda yashirin talmeh yoki metonimiya vositasida yodga oladi. Ayniqsa, “Xamsa” muqaddimasining Husayn Boyqaro, Badi’uzzamon Mirzo, Shohg‘arib Mirzo, Muzaffar Husayn Mirzoga bag‘ishlangan boblarida bu an’anaviy uslubdan mahorat bilan foydalanganini ko‘rishimiz mumkin. Bu esa ustoz A.Hayitmetovning “Biz bu o‘rinda Navoiyning fikrlarini rivojlantirib, Temurning ta’siri faqat Sulton Husayn Boyqaroga emas, balki hamma temuriylarga ham qaysi bir muddatda o‘tgan, deyishga moyilmiz”, degan fikrlarini yodga soladi.

Uchinchisi, Navoiyning o‘z asarlarida fikrlari isboti uchun boshqa ijodkorlarning temuriylarga oid qarashlari aks etgan she’rlariga murojaat qilishi. Ushbu kuzatishlarimizning yorqin misoli Navoiyning “Holoti Pahlavon Muhammad” asaridir. Unda shoir ustozining musiqa nazariyasi haqidagi bilimlarini har tomonlama baholar ekan, mumtoz musiqa yo‘llaridan biri “saydi g‘azol”ga to‘xtaladi va uning bozgo‘y (ashulada biror so‘z yoki she’rni takror aytish)da aytgan

forscha baytida Sulton Husayn Boyqaroning to‘rtinchi otasigacha tilga olganligi haqida ma’lumot berib, uni yuksak baholaydi: “...inson olamida bu ikki baytdek oz aytibdurki, mamduh (madh qilinuvchi – B.R.) ning to‘rtinchi otasig‘acha zikr bo‘lmish bo‘lg‘aykim:

Sulton	Husayn	xusravi	g‘oziy,	ki	misli	o‘
Hargiz	nabuda	dar	sadafi	ro‘zgor		dur.
Shoh	ast	shahriyor	padar	bar	padar,	ki

Mansur Boyqaroyi Umarshayxi bin Temur”.

Mazmuni: “Sulton Husayn muzaffar podshohdir, olam sadafi uningdek durni hech qachon ko‘rmagan; Mansur Boyqaro Umarshayx bin Temurgacha bo‘lgan otabobolari kabi u ham shohlar shohidir”.

Navoiyning Sohibqiron Amir Temurga oid chizgilarini birma-bir tahlil va talqin qilishga harakat qilsak.

1. Navoiy “Hayrat ul-abror”da tasvirlangan uch badiiy lavhada u tabarruk zotni tilga oladi. Birinchisi, Husayn Boyqaroga bag‘ishlangan an’anaviy bobda “Yetti otosig‘a degin xon kelib” degan misra xarakteridagi xabarida Amir Temurga ishora qiladi. Ikkinchisi – dostonning vafo haqidagi bobiga tamsil qilingan hikoyatda To‘rt ulus xoni Temur Ko‘ragon, bek, shoh nomi bilan besh o‘rinda uni yodga oladi. Shu bilan birga Navoiy “Vafo va afv odil podshohlar odati va yo‘llaridir” degan qadimiy hikmatni ham eslatish barobarida afv, ahd, kechirimlilik, vafo kabi fazilatlarni barcha uchun, ayniqsa, hukmdorlar hamda temuriy shahzodalar uchun targ‘ib va tarannum qilganligini anglash mumkin. Uchinchisi, Navoiy dostonning o‘n to‘rtinchi maqolatida murakkab talmeh turidan unumli foydalanib, 13 nafar shoh – “dodgaru mulk”larni nom-banom sanaydi. Ularni “Dodgaru mulk-panoh erdilar” deb tasvirlaydi va bu tasvirlarda o‘zining ular bu o‘tkinchi dunyodan “xoli ilik bilan ketdi”, “Ko‘rki qayon bordi?” degan chuqur falsafiy ma’noga ega bo‘lgan hayotiy asosga qurilgan didaktik fikrlarini ta’kidlab ko‘rsatadi. U lirik tasvirga asoslangan o‘z xotimasini Chingizzon hamda Amir Temur nomlari bilan yakunlaydi va Amir Temurni “jahon xoni Temur Ko‘ragon” deya tanishtirishni ma’qul deb biladi:

Qani

jahondovari

Chingizzon?

Qani jahon xoni Temur Ko'ragon?

O‘zining “Birga vafo aylamadi charxi dun” kabi fikrlaridan qoniqmagan, shekilli, mutafakkir bu fikrlarini izchil davom ettirib, dostonning keyingi bobida bayon qilgan Iskandarning vasiyatida tasvirlagan “xoli ilik” timsoli yordamida navoiyona uslubda chiroyli xulosalaydiki, ushbu bayti ana shunday holat tasviriga juda mos:

Kimki jahon mulki havasdur anga,

Ushbu ilik tajriba basdir anga.

2. “Farhod va Shirin” dostonida Sulton Husayn Boyqaroning o‘g‘li Abulfavoris Shohg‘arib Mirzoga bag‘ishlangan alohida faslda shahzodani madh etish bilan birga, uni ogohlikka, hushyorlikka undab yozgan shohbaytida:

Erursen shoh – agar ogohsen sen,

Agar ogohsen sen – shohsen sen, –

deya pandu nashat qilar ekan, uning ilm-fanni ishtiyoyq va havas bilan istashi, o‘rganishini ulug‘lab va shunga da’vat etib, Ulug‘bek Mirzoning nomini tamsil qiladi va Ulug‘bek Mirzoning ilm-fanga, dunyo tamadduniga qo‘sghan hissasini faxr-iftixor bilan shahzodaga eslatadi. Shu o‘rinda shoir “Temurxon naslidin” deya donishmand shoh Ulug‘bekning temuriy ekanligiga, ilmparvar, donishmand shoh sifatida rasadxona qurdirgani, samoviy jismlarni o‘rganib, jumladan, 1018 ta yulduz tadqiqoti haqidagi “Ziji Ko‘ragoniy” nomli mashhur ilmiy asar bitganiga ishoralar qiladi. Navoiyning matnda Ulug‘bek Mirzoni “Temurxon naslidin” (matnda shoir avlodidin so‘zi o‘rniga naslidin so‘zini juda topib ishlatgan – B.R.) deya yodga olishining ikki jihatni bor. Birinchidan, Amir Temurni eslash bilan unga hurmat ko‘rsatish bo‘lsa, ikkinchidan, bu tasviru izohda Ulug‘bek Mirzo Amir Temurning sevimli nabiralaridan biri ekanligiga alohida ishoralar borligini bilishimiz mumkin. Fasl xotimasida esa shoir ustalik bilan shahzodaga “Qadimiy qullug‘um haqqini yod et!” deya qilgan murojaatu istagida ham Amir Temur va temuriylarga o‘zining hurmati cheksizligini ta’kidlagandek, ko‘rsatgandek bo‘ladi, shuningdek, u

shahzodaga qilgan pandu nasihatlari har dam, har doim unga naf keltirishini ishonch bilan eslatadi.

3. Navoiy “Layli va Majnun”ning VII bobida Sulton Husayn Boyqaro sha’niga madhiyalar o‘qiydi, uni ko‘klarga ko‘taradi, ayni paytda uning shohlar avlodidan ekanini ta’kidlash uchun “zoti poki” iborasini ishlatadi va uning tagli, taxtli shoh temuriyzoda ekani haqida ishora yo‘li bilan shunday yozadi:

Olam uza shoh zoti poki,
Darvesh zamiri dardnoki.

4. “Sab’ai sayyor”dagi Husayn Boyqaroga bag‘ishlangan IX bobda berilgan “ham ato xonu, ham ango ano xon” xabarida ota tarafidan Amir Temurning o‘g‘li Umarshayx Mirzoga, ona tarafidan esa Amir Temurning o‘g‘li Mironshoh Mirzoga nabiraligi, ya’ni ikki tomonlama temuriyzodaligiga, Bobur Mirzo tili bilan aytganda “karim ut-tarafayn, asil podshoh” ekanligiga urg‘u bergen. Xon so‘zi yordamida shoir o‘zining badiiy mahoratini ko‘rsatgani – birinchidan, matnda uch marta xon so‘zini takror ishlatib, takrir san’atini, ikkinchidan esa xon so‘zi vositasida betakror radiflar ijod qilgan:

*Ham ato xonu ham anga ano xon,
Yo ‘q jahonda aning kibi yano xon.*

Alqissa, Navoiy boshqa she’rlari tarkibida ham “xon bin xon nasabing” kabi e’tiroflarini ko‘p o‘rinda qo‘llaganini ko‘rishimiz mumkin.

5. “Saddi Iskandariy” dostonining Husayn Boyqaroga bag‘ishlangan IX bobida uning temuriylar avlodi ekanligiga “ofoq oro zebu zayn”, “bin xoni” kabi sifatlashlari orqali ishora qiladi. U barcha shohlarning eng ulug‘i, u shariat rasmini ustuvor etgan Abulg‘oziy (ya’ni urushlarda g‘olib chiqqan), mavjudligi dunyoning zeb-ziynati bo‘lgan ulus xoni xon o‘g‘li Sulton Husayn Boyqaro, deya ham to‘liq ismi, ham laqabi bilan qo‘llaydi va Sulton Husayn Boyqaroning temuriy ekanligini turli tomondan sifatlagan:

*Bori shohlarning sarafrozi ul,
Shahi shar’oyin Abulg‘ozzi ul.
Vujudidin ofoq aro zebu zayn,*

Ulus xon bin xoni Sulton Husayn.

Mazkur dostonning X bobi Sulton Badi'uzzamon Mirzo madhi bo'lib, "Maloik sifot pok zoting sening" deya shoir "pok zoting" birikmasi vositasida uning sof aslzoda temuriy shahzodaligiga urg'u beradi.

6. Navoiy o'zining "Tarixi muluki Ajam" asarini nasriy usulda yozgan bo'lsa-da, asarning yakuniy qismini she'riy shaklda, ya'ni masnaviy bilan xotimalaydi. Ushbu qismda shoir shunday yozadi: "Agar Xudoyim umrimni ziyoda qilsa, umrim menga vafo qilsa, navbatdagi katta, zo'r ijodiy ishim uning (Husayn Boyqaroning – B.R.) ajoyib voqe-a-hodisalarga boy sermazmun hayoti tarixini qiziq, chuqr ma'noli so'zlar yordamida yozib kelajak avlodga qoldirishdir":

Vale azmim endi budurkim, Xudoy

Agar bo 'lsa umrung'a muhlatfizoy,

Chekib turfa tarixingga 'a xomani,

Qilib nuktag'a tez hangomani, –

degan ijodiy rejasidan, ya'ni Husayn Boyqaro tarixi haqida alohida tarixiy asar yozishidan xabardor qilgan va ushbu masnaviyda Navoiy "Berib zikr obovu ajdod anga" degan misrasi bilan diqqatimizni tortadi. Bu bilan uning ota-bobolari, jumladan, to'rtinchi otasi Amir Temur tarixi haqida ham alohida to'xtalishini qayd etgan. Demak, Alisher Navoiy Husayn Boyqaro haqidagi tarixiy asarining ma'lum bir dastlabki qismi yoki boblarini Sohibqiron Amir Temur tarixiga bag'ishlashini ishonch bilan aytib o'tgan, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Chunki "Tarixi muluki Ajam" va "Tarixiy anbiyo va hukamo" kabi tarixiy asarlarida o'z bilimi va mahoratini namoyon qilgan Navoiy umuman tarix fanini yaxshi bilgan. Shahzodalarga va kelajak avlodga yozib qoldirgan nasihatlarining ko'p o'rinalarda ham u tarixni yaxshi o'rghanishga, bilishga, tarixdan saboq olishga chaqiradi, maslahatlar beradi. Qaysidir ma'noda u bizni o'zining temuriylar tarixi bilimdoni bo'lganidan voqif qiladi.

7. Ma'lumki, Navoiy "Majolis un-nafois" tazkirasing yettinchi majlisini to'laligicha Amir Temurga bag'ishlagan va o'zi she'r aytishga mayl ko'rsatmasa ham, fikrlarining isboti uchun boshqa shoirlarning baytu hikmatlarini joyi va vaqtini

topib keltirishdagi mahorati tufayli “Majolis un-nafois” tazkirasida Amir Temurni ijodkor temuriylar qatorida zikr etadi. A.Hayitmetovning “Aningdek bir bayt o‘qug‘oni ming yaxshi bayt aytqoncha bor...” nomli maqolasidan ta’sirlanib, mazkur fiqrani biz bir-ikki maqolamizda tahlil qilishga harakat qilganmiz. Ammo keyingi kuzatishlarimiz shuni ko‘rsatdiki, ba’zi tarixiy manbalar, jumladan, tarixchi Muiniddin Natanziy ma’lumotlari asosida ushbu majlisda Alisher Navoiy tomonidan yoritilgan syujetni to‘la ma’noda tarixiy voqeа deyishimiz mumkin: “Soinqal’a manziliga kelib tushganda, xushqomat amirzoda Mironshoh shunday bir holatda istiqbolga chiqdiki, uni oldindan taniydiganlar unga qarab o‘z ko‘zlariga ishonishmasdi. Sulton Sohibqiron uni shu qadar xarob va tushkun ahvolda ko‘rib, hasrat qo‘lini boshiga urib, taassuf ko‘z yoshlarini to‘kdi. Ammo ixtiyor jilovi qo‘lidan chiqib ketgani uchun chora topolmadi”.

8. Navoiy “Nasoyim ul-muhabbat” tazkirasida Amir Temurni uch o‘rinda Temurbek nomi bilan tilga olgan. Biz ushbu chizgilarni alohida bir maqolamizda yoritganmiz.

9. Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devonidan o‘rin olgan “Soqiynoma”sining I bobida u Amir Temurni Temur – islompanoh shoh, ya’ni shohi g‘oziy nomi bilan tilga oladi, uning “din va ma’naviyat rivojiga keng yo‘l ochgan”ligiga urg‘u beradi:

Qani Temur – shahi islompanoh

Ki, jahon oldi chekib xayli sipoh.

Bu baytni Navoiyning “Hayrat ul-abror”i XIV maqolotida berilgan o‘ndan ziyod shohlar zikri va olg‘a surgan ijtimoiy fikrlarining mantiqiy davomi deyishimiz mumkin. Chunki mazkur bobda u o‘n uch nafar shohni birma-bir tilga oladi va dunyoning o‘tkinchiligi shohu gado uchun birday ekanligi haqida “Kim, ne shah qolg‘usi boqiy, ne gado” deya urg‘u beradi. Sulton Husayn Boyqaroni adl, dod, ehson bilan davlatni boshqarishga undaydi. “Soqiynoma”ning XVII bobida esa yashirin talmeh san’atini qo‘llab, Amir Temurni faqat Ko‘ragon unvoni bilan Ko‘ragon taxti, Ko‘ragon iqboli birikmalari vositasida zikr etadi:

Anglading shohlig‘ ahvolini ham,

Ko‘ragon taxtiyu iqbolini ham.

10. “Muhokamat ul-lug‘atayn”da Alisher Navoiy Amir Temurni bir izohida esga oladi. YA’ni shoir o‘z asarida forsiy va turkiy tilni muhokama qilar ekan, u turkiy (o‘zbek) tilining ravnaqida shohu ijodkorlarning alohida roli va xizmati, e’tibori borligini va turkiy tilda qalam tebratuvchi shoirlarning paydo bo‘lgani haqida uch hukmdor zamoni misolida ta’kidlab ko‘rsatar ekan, Amir Temurni ko‘ragonlik unvoni bilan Temur Ko‘ragon deb eslaydi: “To mulk arab va sort salotinidin turk xonlarg‘a intiqol topti, Huloguxon zamonidin Sulton sohibqiron Temur Ko‘ragon davronig‘acha turk tili bila andoq shoir paydo bo‘lmadikim, ta’rif qilg‘ucha asar zohir bo‘lmish bo‘lg‘ay. Va salotindin ham andoq nima manqul emaski, birov qoshida aytsa bo‘lg‘ay. Ammo Sulton sohibqiron Temur Ko‘ragon zamonidin farzandi xalafi Shohrux Sultonning zamonining oxirigacha turk tili bila shuaro paydo bo‘ldilar. Va ul hazratning avlod va ahfodidin ham xushtab’ salotine zuhurg‘a keldi: shuaro Sakkokiy va Haydar Xorazmiy va Atoiy va Muqimiyl va Yaqiniy va Amiriyl va Gadoiydeklar”.

11. “Munshaot” asarining 56-maktubida Navoiy o‘z haddi doirasida “Kichiklardan itoat, ulug‘lardan inoyat” degan hikmatni unutgan, shoh otaga itoatda, xizmatda, hurmatda, ehtirom ko‘rsatishda xatoga yo‘l qo‘ygan Badi’uzzamon Mirzoga adab beradi. Shahzodaning qalbini hidoyat nurlari bilan yoritishga intiladi. Navoiy uni otasi Sulton Husayn Boyqaroni hurmat qilishga chaqirar, undar ekan, turli munosabat-masalalarda o‘zining purma’no tanbehlarini bayon qiladi. Bir o‘rinda uning toju taxt odobiga xilof xatti-harakatda bo‘lib, hurmatsizlik bilan o‘z otasi nomini, nishoni tug‘rosi (podshohning yorliq, farmon va qarorlari yozilgan qog‘ozning tepasiga tushirilgan maxsus bezakli belgi)dan chiqarganligini qattiq tanqid qiladi. Ushbu tanbehdan shuni anglashimiz mumkinki, o‘zi katta umid bog‘lagan valiahd shahzodadan Navoiyning dili yaxshigina og‘rihan bo‘lsa kerak. P.Qodirov mazkur maktubda qo‘llangan so‘z va iboralar poetikasiga alohida to‘xtalib, shunday yozgan: “Navoiy bu so‘zlarini ota-bolaga joni kuyganidan yozgani uning o‘ta ta’sirchan so‘z va iboralaridan sezilib turadi”. Ishonchli manbalarda yozilishicha, u keyinchalik qator baxtsizliklarga duchor bo‘ladi.

Amir Temur Husayn Boyqaroga to‘rtinchi ota bo‘lsa ham, har juma kuni xutba (juma va hayit kunlarida xutba o‘quvchi, ya’ni xatib tomonidan minbarga chiqib, diniy va dunyoviy pand-nasihat so‘zlarni aytish va bu aytish vaqtida mamlakat podshohining nomi qo‘silar edi)da Amir Temur nomi bilan o‘qilishini eslatadi va matnda Navoiy Sohibqironni Temurbek, bek shaklida ikki marta tilga olgan, Badi’uzzamon Mirzoni otasiga munosabatda hushyorlik va ehtiyotkorlik bilan ish tutishi borasida ogohlantirgan. Chunonchi: “Mirzog‘a Temurbek to‘rtunchi nasabdur. Mirzo xutbada bekning otig‘a sharif ruhig‘a masjidi jome’da har odina kuni duo qildururlar. Bu ishda Mirzog‘a ham duodin o‘zga ne kelgay. Siz nishoningiz tug‘rosidin Mirzoning muborak otin chiqorursiz. Kerak Iroqdin Makka, balki Mag‘rib zaming‘acha olsangiz, bu voqeа bo‘lmasa erdi. Agar Mirzoni zaif xayol qilibsiz – Tengri taolo qaviydur. Farzand kerak zaiflig‘ida otasig‘a xizmat mahallin toptim deb, jonsiporlik qilsa”.

Yana bir holatni alohida qayd qilish lozimki, Navoiy “Majolis un-nafois”, “Nasoyim ul-muhabbat” tazkiralarida keksa muarrix Sharafiddin Ali Yazdiyga alohida fasllar bag‘ishlaydi va bu bag‘ishlovlarda ham uning boshqa asarlari qatorida o‘zi qayta-qayta sevib mutolaa qilgan Amir Temurga bag‘ishlangan “Zafarnoma” tarixiy asarini tilga olishi hamda “Tarixi anbiyo va hukamo”, “Munshaot”, “Xamsat ul-mutahayyirin” asarlarida ham keksa muarrixni va uning asarini eslashini ham, bir tomondan, Navoiyning Sohibqiron Amir Temurga oid betakror chizgilari deb baholashimiz, ikkinchi tomondan esa zamondoshlarimizning ba’zi noxolis yoki aniq tarixiy ma’lumotlarni noto‘g‘ri talqin qilishining oldini olishi mumkin. Masalan, xuddi shunday ikki tomonlama kamchilikka yo‘l qo‘ygan A.Ibrohimovni taniqli navoiyshunos olim I.Haqqul o‘zining “O‘zbek tasavvuf she’riyatining o‘rganilishi xususida” nomli maqolasida juda o‘rinli tanqid qilgan edi. Shu o‘rinda ustoz I.Haqqul ham Sharafiddin Ali Yazdiy Amir Temurga bag‘ishlab yozgan “Zafarnoma” asarini oqqa ko‘chirib tugatgan 1424–1425 yilda Abdurahmon Jomiy(1414–1492) 12 yoshdagи o‘spirin bir bola bo‘lganligini, o‘spirin bir bolaning esa Sohibqiron Amir Temur tarixini yozgan taniqli muarrixni, amaldagi davlat kishisini bunday kurakda turmaydigan, ahmoqona koyishlarini ikki dunyoda ayta

olmasligini alohida ta'kidlab ko'rsatgan, tanqidchining ilmiy hamda amaliy javobi o'z yakuniy maqsadiga yetgan bo'lardi.

Navoiy ijodi badiiy, tarixiy, ma'rifiy jihatining bir muhim ahamiyati shundaki, mutafakkir shoir o'z asarlari orqali kitobxonga badiiy zavq, ruhiy quvvat, shuur, ma'rifat berish bilan birga, uni ko'plab tarixiy shaxslar, siymolar hayoti va faoliyati bilan ham tanishtiradi. Shunday ekan, ulug' Navoiyning o'z ijodi orqali Sohibqiron Amir Temur shaxsi, faoliyati, fazilatiga doir ayrim chizgilar bilan tanishtirishni ham aslida muhim adabiy-tarixiy hodisa, ya'ni adabiyot va tarix fanlari uchun qimmatli ma'lumot va dalillar deb baholashimiz mumkin.

Bundan tashqari, mazkur tadqiqotni o'rganish mobaynida Zaxiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug'bek, Jaloliddin Manguberdi va boshqa ajdodlarimizning mudofaa, harbiy jarayonlar haqidagi ma'lumotlar bilan tanishib chiqishga to'g'ri keldi.

Bular haqida qisqacha ma'lumotlarni berib o'tishni joiz deb topdim.

Buyuk sarkarda va davlat arbobi Zahiriddin Muhammad Bobur o'rta asr Sharq madaniyati, adabiyoti va she'riyatida o'ziga xos o'rin egallagan adib, shoir, olim bo'lish bilan birga yirik davlat arbobi va sarkarda hamdir. Bobur keng dunyoqarashi va mukammal aql-zakovati bilan Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos solib, bu mamlakat tarixida davlat arbobi sifatida nomi qolgan bo'lsa, «Boburnoma» asari bilan jahonning mashhur tarixnavis olimlari qatoridan joy oldi. Uning nafis g'azal va ruboiylari turkiy she'riyatning eng nodir durdonalari bo'lib, «Mubayyin» («Bayon etilgan»), «Xatti Boburiy», «Harb ishi», Aruz haqidagi risolalari esa islom qonunshunosligi, she'riyat va til nazariyasi sohalariga munosib hissa bo'lib qo'shildi.

U 1483 yilning 14 fevralida Andijonda dunyoga keldi. Uning otasi – Umarshayx Mirzo Farg'ona viloyati hokimi, onasi – Qutlug' Nigorxonim Yunusxonning qizi edi. Boburning onasi o'qimishli va oqila ayol bo'lib, Boburga hokimiyatni boshqarish ishlarida faol ko'mak bergen, harbiy yurishlarida unga hamrohlik qilgan.

Bobur barcha temuriy shahzodalar kabi maxsus tarbiyachilar, yirik fozilu ulamolar ustozligida harbiy ta’lim, fiqh ilmi, arab va fors tillarini o‘rganadi, ko‘plab tarixiy va adabiy asarlar mutolaa qiladi, ilm-fanga, she’riyatga qiziqa boshlaydi. Dovyurakligi va jasurligi uchun u yoshligidan «Bobur» («Sher») laqabini oladi.

Bu davrda Markaziy Osiyo va Xurosonda turli hokimlar, aka-ukalar, tog‘ajianlar, amakivachchalar o‘rtasida hokimiyat – ulug‘ bobolari Amir Temur tuzgan yirik davlatga egalik qilish uchun kurash nihoyat keskinlashgan edi.

Adabiyot, nafis san’at, tabiat go‘zalligiga yoshligidan mehr qo‘ygan Zahiriddin, barcha Temuriy shahzodalar kabi bu ilmlarning asosini otasi saroyida, yetuk ustozlar rahbarligida egalladi. Biroq uning betashvish yoshligi uzoqqa cho‘zilmadi. 1494 yili otadan yetim qoldi. 12 yoshida otasi o‘rniga Farg‘ona ulusining hokimi etib ko‘tarilgan Bobur qalamni qilichga almashtirib, Andijon taxti uchun ukasi Jahongir Mirzo, amakisi Sulton Ahmad Mirzo, tog‘asi Sulton Mahmudxon va boshqa raqiblarga qarshi kurashishga majbur bo‘ldi. Bobur ukasi Jahongir Mirzo bilan murosaga kelish uchun unga yon berishga – Farg‘ona ulusini ikkiga taqsimlab, yarmini ukasiga topshirishga qaror qildi va o‘zi Samarqand uchun olib borilayotgan kurashga kirishib ketdi.

Bir necha yil davom etgan bu kurash qirg‘inbarotdan boshqa biror natija bermadi. Unga katta harbiy kuch bilan aralashgan Shayboniyxonning qo‘li baland keldi va Bobur Samarqandni tashlab ketishga majbur bo‘ldi. 1504 yili Shayboniyxon Andijonni ham qo‘lga kiritgandan so‘ng, Bobur janubga qarab yo‘l oldi va Qobul ulusida o‘z hokimiyatini o‘rnatdi. 1505 – 1515 yillarda u Markaziy Osiyoga qaytishga bir necha bor urinib ko‘rdi. Ammo bu urinishlardan hech qanday natija chiqmadi. So‘ng o‘z mavqeini yanada mustahkamlash maqsadida, 1519 – 1525 yillar davomida Hindistonni qo‘lga kiritish uchun bir necha bor janglar olib bordi. Nihoyat, 1526 yilning aprelida Panipatda asosiy raqibi, Dehli sultonı Ibrohim Lo‘diyning qo‘shinini tor-mor qiladi hamda Dehlini egallaydi.

Oradan ko‘p o‘tmay, ikkinchi yirik hind sarkardasi Rano Sango ustidan ham zafar qozonib, Shimoliy Hindistonning Bengaliyagacha bo‘lgan qismini o‘ziga bo‘ysundiradi. Qudratli Boburiylar sulolasiga asos soladi. Bobur bu g‘alabalardan

keyin uzoq yashamadi – 1530 yil dekabr oyida Agra shahrida vafot etdi, keyinchalik 1539 yilda, uning vasiyatiga muvofiq hoki Qobulga keltirilib, o‘zi bunyod ettirgan «Bog‘i Bobur»ga qo‘yildi.

Boburning harbiy mahorati haqida so‘z borganda, quyidagilarni aytib o‘tish o‘rinli:

1. Bobur 1526 yilning aprelida Panipatdagi jangda asosiy raqibi, Dehli sultoni Ibrohim Lo‘diyning yuz ming kishilik qo‘sшинини 12 minglik askari bilan tor-mor qiladi.

2. Boburning muhoraba maydonidagi g‘alabalarini ta’millagan omillardan biri, balki eng muhimi, uning razvedka xizmatidan foydalanish qobiliyatidir. Ayni shu mahorat minglab lashkarlarni o‘lim balosidan asrashda, urushni o‘z foydasiga hal qilishda, qolaversa, atrofidagi kishilar ruhiyati, shaxsiyatini yanada yaxshiroq anglashida, dushman niyati – sir-asroridan avvalroq voqif bo‘lishda Boburga qo‘l kelgan.

3. Mohir sarkarda o‘z harbiy mahoratini rivojlantirib, shayboniylardan «to‘lg‘ama» usulini, mo‘g‘ullardan pistirma qo‘yishni, afg‘onlardan poroxli miltiq ishlatishni o‘rgangan. O‘z davrida u kuchli to‘pchilar qo‘sшинини tuza olgan. Boburning hayot faoliyatida bunday misollarni juda ko‘plab keltirish mumkin.

Ajdodlarimizdan yana biri Mirzo Ulug‘bek (1394 – 1449) 1394 yilning mart oyida Eron g‘arbidagi Sultoniyah shahrida, bobosi Amir Temurning harbiy yurishi paytida tug‘ildi. U Shohrux Mirzoning to‘ng‘ich o‘g‘li bo‘lib, unga Muhammad Tarag‘ay ismi berilgan, ammo bolaligidayoq uni Ulug‘bek deb atashlari bois bu nom keyinchalik uning asosiy ismi bo‘lib qoldi.

Amir Temur vafotidan so‘ng, Sohibqiron avlodlari o‘rtasida kechgan taxt uchun kurashlarda Temurning kenja o‘g‘li Shohruxning qo‘li baland keldi.

Hukmdor ota to‘ng‘ich o‘g‘li Ulug‘bekni 1411 yili Movarounnahr va Turkistonning hokimi etib tayinlaydi. Ulug‘bek 17 yoshida hokim bo‘lib, bobosidan farqli o‘larоq harbiy yurishlar bilan qiziqmas, ko‘proq ilm-fanga moyil edi. Ulug‘bek bolalik yillarda buvisi Saroymulkxonim tarbiyasida bo‘lgan.

Keyinchalik bo‘lajak olim Mavlono Ahmad va Qozizoda Rumiy kabi astronom va matematiklar ta’sirida ulg‘ayib, aniq fanlar bilan jiddiy shug‘ullana boshlaydi.

Buyuk allomaning Abdullatif va Abdulaziz ismli ikki o‘g‘li bo‘lgani, Ulug‘bek aynan katta o‘g‘li Abdullatifning xoinligi sabab o‘ldirilgani ko‘pchilikka ayondir. Biroq Mirzo Ulug‘bekning besh o‘g‘li (Ibodulloh, Abdulloh, Abdurahmon, Abdullatif, Abdulaziz) va besh qizi (Habiba, Oqboshbegim, Sultonbaxt, Robiya, Davlatbaxt) bo‘lgani haqida ko‘pchilik bilmasa kerak. Afsuski, ularning aksariyati yoshlik chog‘larida turli kasalliklar tufayli nobud bo‘lishgan.

Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad (1198-1231) Xorazmshohlar davlatining so‘nggi hukmdori, mohir sarkarda. Anushteginiylardan. Xorazmshohlardan Muhammadning katta o‘g‘li. Onasi – Oychechak turkman kanizaklaridan bo‘lgan. Jaloliddin burnida holi (mank) bo‘lgani uchun Mankburni nomi bilan atalgan. Keyinchalik bu nom talaffuzda o‘zgarib “Manguberdi” nomi bilan mashhur bo‘lib ketgan. Jaloliddin voyaga yetgach, otasi uni G‘azna, Bomiyon, G‘ur, Bust, Takinobod, Zamindovar va Hindiston hududlarigacha bo‘lgan yerlarda hokim va taxt vorisi etib tayinlangan (1215). Biroq Turkon xotun va qipchoq amirlarining qat’iy noroziligi sababli Qutbiddin O‘zloqshoh foydasiga vorislikdan mahrum etilgan. Jaloliddin otasining harbiy yurishlarida ishtirok etib, o‘zining jasur jangchi, iqtidorli sarkardalik qobiliyatlarini namoyish etgan (qadimgi Irg‘is daryosi bo‘yidagi jang). Chingizzon boshchiligidagi mo‘g‘ul qo‘shinlari Movarounnahrga bostirib kirib birin-ketin shaharlarni egallab, Samarqandga yaqinlashganlarida xorazmshoh Muhammad Kaspiy dengizi bo‘yida joylashgan Obeskun shahri yaqinidagi Ashur ada orolidan panoh topgan. Og‘ir bemor bo‘lgan Muhammad o‘g‘illarini yoniga chorlab, so‘nggi damda Jaloliddinni o‘z o‘rniga xorazmshoh etib tayinlagan. Anashu davrdan boshlab Jaloliddin Manguberdi Vatan uchun, o‘z xalqi uchun kurashlarda toblanib, dushmanlar bilan ro‘baro‘ kelib, ellar orasida nom qozondi. Biroq shuni ham aytish kerakki, eski tuzum – mustamlaka davrida, salkam 150 yil davomida Jaloliddin Manguberdi

haqidagi haqiqat haqida ochiq yozishga yo‘l qo‘yilmadi, uzoq o‘tmishning yillik qatlamlarida bu nom goh unutildi, yashirin tutildi, tarixini o‘rganish taqiqlandi. O‘zbekiston hukumati mustaqillik yillarida “Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash haqida” (1998 y.) qaror qabul qildi, Xorazm viloyatida uning o‘lmas xotirasi sharafiga mahobatli haykal o‘rnatalib, yirik jamoa korxonalari, ko‘cha va xiyobonlarga nomi qo‘yildi. Jasorati haqida hikoya qiluvchi badiiy va ilmiy va sahna asarlari, videofilmlar yaratildi. 2000 yil 30 avgustda “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta’sis etildi. Bir so‘z bilan aytganda, dunyo ana shunday jasur insonlarning nomlarini hamisha sharaflab kelgan va bundan keyin ham yaxshi an’ana davom etaveradi.

Xulosa sifatida shuni aytib o‘tish lozimki, ajdodlarimiz o‘zining uch ming yillik tarixi mobaynida o‘z eli, yurti, millati uchun jon-berib, jon olib, kurashlarda toblanib, jangu-jadallar qilib, bizga shunday go‘zal diyorni hadya qilib ketdilar. Ularning Vatan uchun, millat uchun, yurt uchun qilgan fidoyiliklari yoshlarga katta ibrat maktabini o‘tab, ularni Vatanini, oilasi, jamoasini hurmat qilish, sevishga, undaydi.

Hozirgi kunda harbiy qismlar, ichki ishlarda olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy soatlarda aynan mana shunday mavzular haqidagi ma’lumotlarni soldat, ofitser, xodim va xizmatchilar ongiga singdirish ma’naviy-ma’rifiy sohaning muhim yo‘nalishlarigi vazifalaridan hisoblanadi.

2.2. Mudofaa vazirligi tizimida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni samarali tashkil etish va amalga oshirish mexanizmlari

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat to‘g‘risida so‘z borganda, bu jarayonda eng avvalo son tarbiyasi, uning ma’gnaviy, ahloqiy, estetik ehtiyojlarining qondirilishi shuniladi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Mamlakatimizda mustaqillik shamollari esa oshlagan davrdan boshlaboq, olib borilayotgan barcha iqtisodiy, siyosiy rayonlarning asosida ham ma’naviy-ma’rifiy, ahloqiy va tarbiyaviy ishlarning amohangligini kuzatish mumkin. Shu jihatdan olib qaralganda, madaniyat va san’atga

oqador bo‘lgan sohalarda yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, komil inson kabi shunchalar talqini muhim ijodiy va tashkiliy jarayonlarni qamrab oladiki, unda dbirlar tashkilotchilari, ma’naviy-ma’rifiy ishlar xodimlari, san’at sohasi vakillari mmasiga katta ma’suliyat yuklanadi. Aholini ma’naviy kamol toptirish, ma’naviy, adaniy va dunyoviy bilimlarini oshirish, ularni pok va halol yashashga chaqirish, ustahkam e’tiqodga ega bo‘lish kabi xususiyatlarni shakllantirishda madaniy dbirlar tashkilotchilariga alohida bilim, ko‘nikma, mahorat va mehnat talab qilinadi.

Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etishdan asosiy maqsad - milliy va dunyo madaniyatlarining eng yaxshi namunalarini keng targ‘ib qilish va ommalashtirish, sib kelayotgan avlodni, zamonaviy yoshlarni ma’naviy tarbiyalash, millatiga, rixiga, insoniyatga bo‘lgan hurmatni uyg‘otish va saqlash, ma’naviy-ma’rifiy lohotlarda faol ishtirok etishdir. Zotan, xalqlarning o‘ziga hosligi va betakrorligini iqlash, tarixan shakllangan qadimiy milliy madaniyatlar, san’at va xalq ijodiyoti, yuz llar davomida tarkib topgan milliy an’ana va urf-odatlarning o‘zaro yaqinlashuvi va r-birini boyitishi uchun, dunyoda yashayotgan turli millat va elat vakillari o‘rtasida ‘zaro hurmat muhitini qaror toptirish uchun madaniy tadbirlarning ahamiyatini ohida ta’kidlash maqsadga muvofiqdir.

Bu faoliyat ayniqsa mudofaa tizimida uning ahamiyati yuz barobariga oshadi. hunki, bunda yurt tinchligi, osoyishtaligini ta’minalashda turli mavzularda tadbirlar shkil etish va ularga ta’sir qilish muhim, alohida ko‘nikma, mahorat va bilim talab linadi. Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda shaxs o‘z insoniy fazilatlarini shakllantira oshlaydi, yashirin, betakror, individual hususiyatlari, qobiliyatlarini kashf etadi, arni o‘siradi va rivojlantirib boradi, jamiyat, hayot bilan muloqotga kirishadi. Iurakkab ijtimoiy voqelik sifatida bu tadbirlarning o‘ziga xosligi shundaki, u soniyat avlodlarining mehnati va bilimlarini o‘ziga singdirib oladi, saqlaydi, doimiy oyitib boradi va ularni kelgusi avlodlarga yetkazib beradi. Mana shunday ulkan hlarni amalga oshirishda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlartashkil etish va bu orqali oshlarni tarbiyalash –hozirgi kunning dolzarb masalalaridandir.

Ma’naviy-ma’rifiy tadbirla rmilliy qadriyatlar, an’analar, urf-odatlar asosida ijudga kelgan bo‘lib, har bir odamni mehr-shavqatli, mehr-oqibatli bo‘lishiga da’vat adi, yer yuzida barqarorlik, birdamlik va ahillik tabiatini uyg‘otadi, xalqlarning adaniyatlarini o‘zaro birlashtiradi, boyitadi, insonlarning millati, tili va dinidan at’iy nazar, xalqlarni bir-biriga yaqinlashtiradi. Bir so‘z bilan shuni aytish mumkinki, iaxsning ma’naviy yuksalishi uning ijtimoiy faolligini oshiradi va jamiyat raqqiyotini tezlashtiradi. Respublikamizning birnichi Prezidenti I.A.Karimov raqqiyotning rivojlanish qonuniyatlarini chuqur anglagan holda, “Biron-bir jamiyat a’naviy imkoniyatlarini, odamlar ongida ma’naviy va ahloqiy qadriyatlarni vojlantirmay hamda mustahkamlamay turib, o‘z istiqbolini tasavvur eta olmaydi”¹⁵, eb ta’kidlagani bejiz emas, albatta. Insonlar ongida ma’naviy-ma’rifiy, ahloqiy, rbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan tushunchalarini kengaytirish, jamiyatning faol zosiga aylanish, Vatanni sevish, tinchlik, mustaqillikning qadriga yetish kabi adriyatlar - madaniy tadbirlarni tashkil etish orqali amalga oshirilishi maqsadga uvofiqdir. Darhaqiqat, “ma’naviyatni yuksaltirish shu kunning dolzarb vazifalaridan ri. Kelajak poydevori bo‘lmish yoshlar qalbi va ongiga boy ma’naviy merosni ngdirish asosida barkamol avlodni shakllantirish esa undan ham dolzarbroqdir. hunki Vatanimiz kelajagi, xalqimiz oldida turgan ulkan maqsadlarga erishish, avvalo oshlarimizga, ularning har tomonlama barkamol inson bo‘lib yetishishga og‘liqdir”.¹⁶ Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, komil inson tarbiyasidagi a’naviy-ma’rifiy, ahloqiy va tarbiyaviy ishlarning samaradorligiga erishish muhim azifalardandir.

Davlatimiz tomonidan chiqarilayotgan madaniyat, san’at, ta’lim, tarbiya masalalariga oid qaror, farmonva boshqa xujjatlarni targ‘ib qilish, ularni jamoaga etkazishda, ularning ongiga ta’sir qilishda ko‘proq ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar etkazishga ehtiyoj seziladi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq yurtimizda ma’naviyatni yuksaltirishga atta e’tibor berilishi bejiz emas. Chunki, iqtisodiy rivojlantirish, mustaqillikni

¹⁵ I.Karimov. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. Asarlar, 6-jild. T., O‘zbekiston, 1998, 125-bet.

¹⁶ To‘plam. “Ma’naviyat –jamiyat taraqqiyotining bosh mezoni”. T., 2011, 342-bet.

ustahkamlash, mudofaa ishlari, mamlakatni jahon siyosati sahnasiga olib chiqish abi vazifalarni ma’naviyatni yuksaltirmay turib amalga oshirish mumkin emas. Zero, arkamol avlodni tarbiyasi ham bunday ulug‘ maqsadlarga erishishning asosi soblanadi. Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmat ruhida a axloq qoidalari asosida tarbiyalash, yosh avlodda hayotga qat’iy ishonch va arashni, mentalitetimizga yot bo‘lgan zararli ta’sir va oqimlarga qarshi tura olish obiliyatini rivojlantirish barcha ma’naviy-ma’rifiy ishlar xodimlari asosiy ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

Shu jihatdan ham barkamol avlod tarbiyasida ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarlarni shkil etishni maqbul usullaridan foydalanish, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda rbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan manbalar va usullarni mahorat bilan qo‘llay olish, sonlar ongiga ta’sir qilish, bir so‘z bilan aytganda, komil inson tarbiyasiga qaratilgan archa jarayonlardan maksimal foydalanish mahoratiga ega bo‘lishni taqozo etadi. adbirlarni tashkil etish, uning dramatik asosini, ya’ni ssenariysini yaratish, sahnaga o‘chirish, tomoshabinga tatbiq etish va tarbiyaviy asoslarga yo‘naltirish, tarbiyaviy iamiyatga ega bo‘lgan manbalarni qo‘llay olish, odob, ahloq, mudofaa, vatan vnaqi, yurt osoyishtaligi, jamiyat taraqqiyoti masalalariga ongli yondoshish, ularni limli, ilmli qilish, ma’naviyat bilan qurollantirish, komil insonni tarbiyalashga uratilgan vazifalar- ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkillashtiruvchilarga katta vazifalar umda ma’suliyat yuklaydi.

Mudofaa tizimida ma’naviy-ma’rifiy faoliyat – askar, xizmatchi, ofitser va oshqa mudofaa tizimdagi xodimlarning ma’naviy kamol toptirish, ularning o‘sh vaqtini sermazmun o‘tkazish, ma’naviy boyitish, ularni madaniy, a’rifiy, ijodiy, hordiqiy faoliyatlari uchun shart-sharoitlar, imkoniyat va qulayliklar uratish, xalq madaniyatini taraqqiy ettirish va rivojlantirish kabi maqsad va vazifalarni o‘zida qamrab oladi.Unda ma’naviy-ma’rifiy soatlarda jamiyatda o‘layotgan o‘zgarishlar, keng qamrovli islohotlar, innovatsiyalar, yangilik a ma’lumotlarni o‘rganish bilan bir qator ajdodlarimiz ilmiy, ma’naviy eroslari, zamonamiz qahramonlari, Prezidentimiz tomonidan

niqarilayotgan xujjalalar mazmunini muhokama qilish va hayotga tatbiq ilish kabi masalalarni o‘z ichiga oladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag“O‘zbekiston espublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi F-4947-son Farmonida belgilangan beshta ustivor yo‘nalishlarida ham aynan sonlarning manfaatlari uchun xizmat qilish, ularning ehtiyojlarini qondirish muhim rategik masala sifatida qaratilganligi bu sohalarda hali qilinishi lozim bo‘lgan hlarning ko‘pligidan dalolat berib turibdi.

Unga ko‘ra “Qonun ustuvorligini ta’minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh lishga yo‘naltirilgan sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini hamda iqrarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ustahkamlash, ma’muriy, jinoyat, fuqarolik va xo‘jalik qonunchilagini, noyatchilikka qarshi kurashish va huquqbazarliklarning oldini olish tizimi samarasini shirish, sud jarayonida tortishuv tamoyilini to‘laqonli joriy etish, yuridik yordam va iquqiy xizmatlar sifatini tubdan yaxshilash¹⁷ hamda “ijtimoiy sohani vojlantirishga yo‘naltirilgan aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirish, ijtimoiy himoyasi va sog‘lig‘ini saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-zlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, arzon uy-joylar barpo etish, yo‘lansport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish amda modernizatsiya qilish bo‘yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, ta’lim, adaniyat, ilm-fan, adabiyot, san’at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish;

xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash, chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy ruhdagi tashqi siyosat yuritishga yo‘naltirilgan davlatimiz mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash, O‘zbekistonning yon-atrofida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo‘schnichilik muhitini

¹⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag“O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmonida

shakllantirish, mamlakatimizning xalqaro nufuzini mustahkamlash”¹⁸ masalalari ham aynan manashu faoliyatlarni qamrab oladi.

Undan tashqari, mazkur xujyatning “Jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish” ga bag‘ishlangan 2.4. bandida “jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish;

diniy ekstremizm va terrorizmga, uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo‘yicha tashkiliy-amaliy choralarni kuchaytirish;

korrupsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashish tadbirlarining samaradorligini oshirish;

aholining huquqiy madaniyati va ongini yuksaltirish, bu borada davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari bilan o‘zaro samarali hamkorligini tashkil etish”¹⁹ masalalari ham ko‘rib chiqilgan bo‘lib, dasturda bu ishlarni amalga oshirish borasida aniq chora-tadbirlar ishlab chiqilgan.

O‘zbekistonni yanada rivojlantirishning Harakatlar strategiyasining ”Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo‘nalishlari”ga oid V-qismining 5.1. bandida “davlatning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining jangovar qudrati va salohiyatini oshirish” masalasiga ham alohida e’tibor qaratilganligi e’tiborga molikdir.

Komil inson, barkamol avlod tarbiyasida mnaviy-ma’rifiy tadbirlarning roli benihoyadir. Mazkur tadqiqotda ham aynan hozirgi kundagi globallashuv davrida o‘tkazilayotgan ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning g‘oyaviy yo‘naltirganligi, tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligi, insonlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazishga, aniq maqsadlarga yo‘naltirgan holda tashkil etishga qaratilganligi alohida qayd etilgan.

¹⁸ O‘sha manba.

¹⁹ O‘sha manba.

Yurtimiz mustaqillikka erishgach, kishilar ongi, dunyoqarashi, tafakkuri, maqsad va intilishlari, bir so‘z bilan aytganda ma’naviy-mafkuraviy olamida, ruhiy tabiat va hatto qiyofasida ulkan o‘zgarishlar paydo bo‘la boshladi. Bu borada Prezidentimiz va hukumatimizning ma’naviyat, ma’rifat, mafkura, madaniyat, san’at va g‘oyaviy yo‘nalish borasida olib borilayotgan hayotiy va odilona siyosati muhim omil bo‘lib xizmat etmoqda. Zero, gap ma’naviyat, mafkura, g‘oya, san’at, madaniyat va ma’rifat haqida borar ekan, unda madaniy tadbirlarning jamiyat taraqqiyotidagi muhim ahamiyati beqiyosligini hech kim inkor etolmaydi. Ommaviy san’at asarlari hisoblangan teatr, kino yoki ommaviy tadbirlarni mazmunli, maqsadli niyatga erishishda san’atning barcha turlaridan foydalaniladi va tomoshabinlarga taqdim etiladi. Ammo, deyarli tashkil etiladigan barcha tadbirlarning asosida ma’naviy, tarbiyaviy va ahloqiy, ma’rifiy jarayonlarning yotganligiga shubha yo‘q.

Yuqorida qayd etib o‘tganimizdek, ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning asosiy vazifasi – milliy va dunyo madaniyatlarining eng yaxshi namunalarini keng targ‘ib qilish va ommalashtirish, o‘sib kelayotgan yosh avlodni, zamonaviy yoshlarni ma’naviy tarbiyalash, millatiga, tarixiga, insoniyatga bo‘lgan hurmatni uyg‘otish va saqlash, yurt tinchligi, osoyishtaligini saqlashda mustahkam irodali bo‘lish kabi tushunchalar o‘rin olgan. Xalqlarning o‘ziga hosligi va betakrorligini saqlash, tarixan shakllangan qadimiylar milliy madaniyatlar, san’at va xalq ijodiyoti, yuz yillar davomida tarkib topgan milliy an’ana va urf-odatlarning o‘zaro yaqinlashuvi va bir-birini boyitishi uchun, dunyoda yashayotgan turli millat va elat vakillari o‘rtasida o‘zaro hurmat muhitini qaror toptirish uchun ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning ahamiyatini alohida ta’kidlash maqsadga muvofiqli. Shuningdek, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda shaxs o‘z insoniy fazilatlarini shakllantira boshlaydi, yashirin, betakror, individual hususiyatlari, qobiliyatlarini kashf etadi, ularni o‘stiradi va rivojlantirib boradi, jamiyat, hayot bilan muloqotga kirishadi. Murakkab ijtimoiy voqelik sifatida bu tadbirlarning o‘ziga xosligi shundaki, u insoniyat avlodlarinig

mehnati va bilimlarini o‘ziga singdirib oladi, saqlaydi, doimiy boyitib boradi va ularni kelgusi avlodlarga yetkazib beradi.

Mana shunday ulkan ishlarni amalga oshirishda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni maqsadli tashkil etish, uni tarbiyaviy jarayonlarga yo‘naltirish –hozirgi kunda mudofaa tizimdagি muhim vazifalardandir.

“O‘zbekiston davlati mamlakatda insonlarning yashash shart-sharoitlarini yaxshilash, yoshlarga bilim berish, bo‘sh vaqtlarini samarali tashkil etish va buning natijasida jamiyat hayotida faol ishtirok etish, oilasi, kasbi, Vatanini sevish kabi ijobjiy hislatlarni jo qilishga katta e’tibor qaratmoqda. Undan tashqari, madaniy tadbirlar milliy qadriyatlar, an'analar, urf-odatlar asosida vujudga kelgan bo‘lib, har bir odamni mehr-shavqatli, mehr-oqibatli bo‘lishiga da'vat etadi, yer yuzida barqarorlik, birdamlik va ahillik tabiatini uyg‘otadi, xalqlarning madaniyatlarini o‘zaro birlashtiradi, boyitadi va eng asosiysi - insonlarning millati, tili va dinidan qat’iy nazar, xalqlarni bir-biriga yaqinlashtiradi.

Sobiq sho‘rolar davrida (avvallari madaniyat uylari, madaniyat saroylari, klublar deb atalgan) madaniyat maskanlarida olib boriladigan ishlarning asosini ko‘ngil ochar dasturlar egallaganligini ochiq aytish mumkin. To‘g‘ri, juda ko‘p madaniy tadbirlar o‘tkazilgan, ammo, bu tabirlarning asosida yotishi lozim bo‘lgan asosiy g‘oya – yoshlar tarbiyasi masalalari o‘ta sust darajada ko‘rilganligi achinarli holdir. Har qanday tadbir ma’lum bir g‘oyaga yo‘naltirilishi, insonlarga o‘zi hohlagan nimanidir olishiga imkon berishi, dam olishi, bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazishi, tarbiyalanishi, jamiyatga foydasi tegadigan insonga aylanishi, davlat siyosatining mohiyatini anglashi kabi maqsadlar asnosida tashkil etilishi kerak.

Inson tarbiyasida, ayniqsa yoshlar tarbiyasida madaniy tadbirlarning o‘rnini muhimdir. Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmat ruhidagi va axloq qoidalari asosida tarbiyalash, yosh avlodda hayotga qat’iy ishonch va qarashni, mentalitetimizga yot bo‘lgan zararli ta’sir va oqimlarga qarshi tura olish qobiliyatini rivojlantirish barcha pedagoglar va madaniy-ma’rifiy ishlar mutassadilarining asosiy ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Shu jihatdan ham

madaniy tadbirlarni tashkil etish, uning dramaturgiyasini yaratishda ham tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan manbalarni qo‘llay olish, unda odob, ahloq, jamiyat taraqqiyoti, insonlarni bilimli, ilmli qilish, ma’naviyat bilan qurollantirish, komil insonni tarbiyalashga qaratilgan vazifalar dolzarbligini yo‘qotmaydi.

Xo‘sh, shunday ekan, madaniy tadbir degan tushunchaga qanday izoh bersak maqsadga muvofiq bo‘ladi?

O‘zbek tilining izohli lug‘atida “*tadbir*” - biron ishni, maqsadni amalga oshirish, ro‘yobga chiqarish vositasi – shuning uchun puxta o‘ylab tuzilgan, ishlab chiqilgan amaliy choralar majmuidir, deyilgan. Madaniy tadbirlar to‘g‘risida shu soha olimlari turli fikr mulohazalarni aytib o‘tganlar. Ular bu tushunchani badiiy ommaviy tadbirlar deb, yana boshqalar madaniy-oqartuv, madaniy-ma'rifiy ishlar deb yuritganlar. Madaniy tadbirlar esa bu jarayonlarning barchasini o‘zida qamrab oladigan ijodiy va tashkiliy jarayondir. Madaniy tadbirlarni kengroq ma’noda qo‘llash maqsadga muvofiqli. Ommaviy bayramlar, konsert dasturlari, tematik kechalar, turli mavzudagi musiqiy, badiiy, publitsistik, xoreografik kompozitsiya va h.k.lar, bog‘lar, maydonlarda o‘tkaziladigan turli janrlardagi tadbirlar umumiy nom bilan madaniy tadbir tushunchasiga teng bo‘ladi. Bir so‘z bilan aytganda ijodiy, uslubiy jihatdan mukammal, puxta tayyorlangan, to‘g‘ri tashkil etilgan dasturlar madaniy tadbir desak to‘g‘ri bo‘ladi”²⁰.

Har bir ma’naviy-ma'rifiy faoliyat o‘zining xususiyati jihatidan pedagogik asosga ega. Chunki pedagogika ham asosan tarbiyaviy jarayonlarni boshqaradi. Insonlarga ta’sir qilish, bola tarbiyasi, ibrat, ma’naviy ozuqa, bilimli – ilmli bo‘lish, ustozlarga, kattalarga xurmat, kichiklarga izzat, mehr-oqibat va boshqa barcha shu kabi tushunchalarni pedagogika sohasida yanada chuqur o‘rganiladi. Ma’naviy-ma'rifiy tadbirlarda pedagogik mahoratni qo‘llash katta samaralarga erishishga yo‘l olchadi.

Ma’naviy-ma'rifiy tadbirlarda qo‘llanilayotgan har bir janr (tur, mavzu, asar va h.k) ma’lum bir g‘oyani ilgari surib, insonlar ongiga ta’sir qilishi lozim. Bunda

²⁰ B.Sayfullayev, V.Rustamov. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati. Toshkent, 2016. 54b.

g‘oyaviy talqin masalasiga jiddiy e’tibor berish kerak bo‘ladi. Chunki, sahnaga chiqib aytilgan har bir so‘z tomoshabinga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi va natijada u xulosalar chiqara boshlaydi. Bunda tanlangan asar tarbiyaviy ahamiyati bilan tomoshabinni o‘ylantirishi kerak. Tinglovchi yoki tomoshabin e’tiboriga havola etilayotgan voqelikdan u to‘g‘ri xulosalar chiqarishini ta’minalash – bu tadbirdilar tashkilotchilari zimmasidagi eng muhim vazifalardan hisoblanadi. Tinglovchi yoki tomoshabinda “nima bo‘pti” degan savolga o‘rin qoldirmaslik kerak. G‘oyaviy talqinga nisbatan to‘g‘ri yondoshish, qo‘yilayotgan, sahnalahtirilayotgan asarning qimmatini oshiradi. Har qanday sohada tarbiyaviy faoliyat, tarbiyaviy-jarayon sezilib turishi lozim. Chunki, tarbiyalangan har qanday jamoaning mehnatlari natijalari samarali bo‘ladi.

Yuqorida qayd etib o‘tganimizdek, “tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning, umuman, jamiyat a’zolarining tarbiyasi bilan yetarlicha shug‘ullanmagan mamlakat turg‘unlik va inqirozga mahkumdir. Negaki, o‘sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma’naviy boyliklar ishlab chiqarish to‘xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod moddiy va ma’naviy boyliklar yetishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak.

Demak, bundan xulosa shuki, tarbiyaga faqatgina shaxsga qaratilgan, uning ma’naviy, ahloqiy, estetik jihatdan yetuklik darajasining emas, balki uni keng ma’noda ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi sifatida ham qaralishini taqozo etadi.

Tarbiya jarayoni –shaxsni shakllantirishga maqsadli yo‘naltirilgan, tarbiyalovchi va tarbiyalanuvchilar hamkorligi uchun maxsus tashkil etilgan, boshqariladigan va nazorat qilinadigan, o‘zining pirovard maqsadi sifatida shaxsni shakllantiradigan jarayondir.

Tarbiya jarayonining eng asosiy natiasi –har tomonlama va uyg‘un kamol topgan yuksak ma’naviyatli shaxsni shakllantirishdir.

Madaniy tadbirlar ham –tarbiya jarayonining muhim bo‘laklaridan hisoblanib, asosiy maqsad qilib, barkamol avlod tarbiyasini bиринчи navbatga qo‘yishi lozim. Yuqorida qayd etib o‘tganimidek, tarbiya – shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, ahloqiy, ma’naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayondir yoki boshqacha qilib aytganda insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan xususiyatlarga ega bo‘lishini ta’minlash yo‘lidagi chora-tadbirlar yig‘indisi, desak ham bo‘ladi²¹.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatda tarbiyaviy tadbirlar degan terminlarga ko‘zimiz tushib qoladi. Bu nima degani?

Tarbiyaviy tadbirlar –turli xil moddiy va ma’naviy ehtiyojlarga javob beruvchi tarbiyaviy maqsadlarning yagona majmuasiga bo‘ysundirilgan, bir-biri bilan o‘zaro hamkorlik qiluvchi, o‘zida bir butun ta’limni ko‘zda tutgan tarbiyaviy ta’sir majmuidir. Ta’lim jarayoni alohida darslardan tashkil topgani kabi tarbiyaviy tadbirlardan tarbiya jarayoni vujudga keladi. Tadbirlar, tarbiyaviy ishlар – tarbiya jarayonining bir bo‘lagidir.

Tarbiya mavzusi katta, keng qamrovli mavzu. Bu mavzu alohida o‘rganishga molik. Uning tarbiyaviy ishlар, tarbiyaviy ishlarning manbalari, tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish uslublari, tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, ularni tashkil qilishning asosiy qoidalari, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishni boshqarish, pedagogik ta’sir etish usullari, pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va boshqalarni o‘rganish, chuqr bilish, amalda qo‘llash juda muhimdir.

Mudofaa tizimida tadbirlarni tashkil etishda maishiy mavzulardan qochib, jiddiy xulosalar chiqarishga qaratilgan mavzular asnosida ishlarni tashkil etish maqsadga muvofiqli. Turli mavzuda tashkil etiladigan tadbirlar, masalan, “Yurtni asrash – barchamizning vazifamiz”, “Biz yoshlar -jinoyatchilikka qarshimiz”, “Siz Qonunni bilasizmi”, “Giyohvandlik – umr zavoli”, “Vatan –sajdagoh kabi muqaddasdir” va boshqa mavzularda askarlar, ofitser va xizmatchilarda Vatanga

²¹ B.Sayfullayev, V.Rustamov. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati. Toshkent, 2016, 75b.

muhabbat, sadoqat, fidoyilik tuyg‘ularini shakllantirishga qaratilgan maqsadlarni ko‘zlagan holda ish tutish kerak.

Mazkur mavzuni yoritishda internetdan bir nechta mudofaa tizimida o‘tkazilgan tadbirlar o‘tkazilganligi haqidagi ma’lumotlar e’tiborimizni o‘ziga tortdi.

Husniyabonu Jo‘rayeva tomonidan e’lon qilingan “Giyohvandlik umr zavoli” mavzusidagi tadbir tinlovchilar katta taasurot qoldirganligiga shubha yo‘q. Bunda “Podpolkovnik A.Adhamov xizmat qilayotgan harbiy qismda Giyohvandlikka qarshi kurash kuniga bag‘ishlangan tadbir o‘tkazildi. Unda Toshkent harbiy prokurorining katta yordamchisi adliya mayori Komiljon Jo‘rboev, Toshkent shahar giyohvandlik dispanseri shifokor narkolog Sherzod Yusupov, Mirzo Ulug‘bek tumani Mullo Qosim domla jome masjidi imomi Abdulla Orifzoda so‘zga chiqib, narkotik va psixotrop moddalarni tayyorlash, iste’mol qilish, ularni boshqalarga tarqatish, sotish va vositachilik qilish bo‘yicha qo‘llaniladigan jazolar, ularning oqibatlari, giyohvandlikning inson organizmiga nojo‘ya ta’siri, ushbu moddalarni iste’mol qilish shariatda ham man qilingani haqida to‘xtalib o‘tdilar.

Ma’ruzachilar ta’kidlaganidek, hatto Birlashgan Millatlar Tashkiloti qoshida giyohvandlik va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishini nazorat qilish qo‘mitasi ishlab turibdi. Giyohvandlikka qarshi aksariyat davlatlarda muayyan tadbirlar, yirik-yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Shunga qaramasdan, bu borada amalga oshirilayotgan ishlarni yanada jonlantirish, insonlar ongiga giyohvandlikning og‘ir oqibatlarga olib keluvchi, o‘nglab bo‘lmas fojiaga yetaklovchi «og‘u» ekanini singdirish lozim. Ushbu tadbir ham bu yo‘ldagi urinishlardan biri bo‘ldi, – deydi podpolkovnik Azim Usmonov²². Bu yerda ko‘rsatilgan, saytga qo‘yilgan rasmlardan ko‘rinib turibdiki, ishtirokchilar bu mavzular doirasida juda faol. Ular bu mavzuda ko‘tarilayotgan muammolarga befarq emas.

²² Google. Internet ma’lumotlaridan.

Yana shunday internet ma'lumotlaridan birini e'tiboringizga taqdim etamiz. Otabek Nasimov tomonidan saytga joylashtirilgan bu tadbir O'zbekiston mudofaasiga ko'maklashuvchi «Vatanparvar» tashkiloti Markaziy kengashi 27 iyun – Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan sportning pnevmatik miltiqdan o'q otish turi bo'yicha musobaqa tashkil etilganligiga bag'ishlangan.

Bu ma'lumotda mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan 28 ta ommaviy axborot vositasidan yuzga yaqin jurnalist qatnashganligi qayd etilgan.

“Dastlab musobaqa ishtirokchilari uchun O'zbekiston mudofaasiga ko'maklashuvchi «Vatanparvar» tashkilotining Respublika texnik va amaliy sport turlari markazida mahorat darslari o'tkazilib, shartlar bilan tanishtirildi.

Pnevmatik miltiqdan o'q otish bo'yicha ayollar o'rtasida faxrli 1-o'rinni «Vatanparvar» Birlashgan tahririysi musahhihi Sayyora Mirzayeva qo'lga kiritgan bo'lsa, erkaklar o'rtasida birinchilikni «Sport» telekanali jurnalisti Nurali Yo'ldoshev egalladi.

—Shart bo'yicha nishonga beshta o'jni tekkizish kerak edi. Jamoamiz ishonchini oqlab, eng ko'p ochko jamg'arib, g'olib bo'ldim. Men harbiy xizmatchining turmush o'rtog'imani. Shunga munosib ravishda musobaqada ishtirok etganimdan xursandman, — deydi Sayyora Mirzayeva”.

Shuningdek, bir guruh jurnalistlar «Eng faol ishtirokchi», «Eng yosh ishtirokchi» va «G'alabaga intilgan ishtirokchi» nominatsiyalari bo'yicha ham taqdirlandi. Ularga diplom va esdalik sovg'alari topshirildi.

Musobaqa doirasida tashkil etilgan ko'rgazmada sportning texnik va amaliy turlariga kiruvchi karting, avtokross, avtoralli, motokross, triatlon, duatlon, harbiy amaliy ko'pkurash, yozgi biatlon, o'q otish, aviamodel, raketamodel, kemamodel turlari bo'yicha ko'rgazmali chiqishlar namoyish etildi”²³.

Bu tadbirlar turlari jihatdan ko'rik-tanlovlardir. Ko'rik-tanlovlari ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning mudofaa tizimida eng ko'p tarqalgan turlaridan hisoblanadi.

²³ Google. Internet ma'lumotlaridan.

Yuqoridagi ko‘rik-tanlovlarda oilalarning ham jalb qilinishi juda katta muvaffaqiyatlardan biridir. Chunki, oila a’zolari shu sohada, ya’ni mudofaa tizimida xizmat qilayotgan ota yoki onaning ish jarayonlari, u yerda qilinayotgan islohotlardan xabardaorligi xodim, askar yoki ofitserning kelajakda amalga oshiradigan ishlarida katta turki bo‘ladi, chunki, uni oilasi qo‘llab-quvvatlaydi.

Boshqa soha xodimlarining mudofaa tizimi xodimlari uchun qilayotgan xizmatlarini ham e’tirof etish joiz. Mahoratli sozandalar, qo’shiqchi, qiziqchilar, raqqosalar, so‘z ustalari, teatr aktyorlari, yozuvchi va shoirlarning bu boradagi faoliyatini matuot, OAV, televide niye ko‘rsatuvlaridan barchamiz ko‘rib guvohi bo‘lib turibmiz.

Dolzarb mavzularda yozilgan kitoblar, insonlarga ibrat bo‘ladigan filmlar, ko‘ngil ochar kuy va qo’shiqlar ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarimizning bezagidir.

Yana internetda berilgan ma’lumotlarga murojaat qilamiz: Shahriyor Komilov tomonidan internet saytiga joylashtirilgan “Bolalar shoiri – harbiy shaharcha mehmoni” deb atalgan maqolada “Poytaxtimizning Yashnobod tumani hududidagi «Olmos» mahallasida harbiy xizmatchilarning oila a’zolari uchun barpo etilayotgan ko‘p qavatli uylar o‘z salobati va mahobati bilan ko‘rgan ko‘zlarni hayratga soladi. Shahar ichidagi shahar, deya e’tirof etilayotgan mazkur dahada bugun ham yangi ko‘p qavatli uylarning qurilishi davom etmoqda.

Yaqinda mazkur mahallada harbiy xizmatchilarning oila a’zolari ijodkorlar bilan uchrashdi. Tadbir ayniqsa, bolajonlarga ko‘proq manzur bo‘ldi, desak, mubolag‘a qilmaymiz. Chunki bolajonlarning sevimli shoiri Orif To‘xtash jajji do‘srlarimizga ko‘proq zavq bag‘ishlaydigan ertak va multfilm qahramonlarini satrlarga mahorat bilan joylab, hayotiy voqeliklarga bog‘lab bayon etib bergani esda qolarli bo‘ldi.

O‘z navbatida bolajonlar ham yod olgan she’rlaridan o‘qib berishdi. She’rxonlik va mushoira ko‘rinishida davom etgan ma’naviy-ma’rifiy tadbir barchaga maroq ulashdi”, deb ma’lumot berilgan.²⁴

²⁴ Google. Internet ma’lumotlaridan.

Yoki aytaylik Alibek Anvarov tomonidan berilgan Havo hujumidan mudofaa qo'shnlari va Harbiy havo kuchlariga qarashli Chirchiq shahridagi harbiy qismida 1 iyun – Xalqaro bolalarni himoya qilish kuniga bag'ishlangan «Bolalarga bering dunyon» mavzuida ochiq eshiklar kuni haqidagi ma'lumoti juda dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan tadbirdardan biri ekanligini qayd etish mumkin.

“Unda harbiy qism qo'mondonligi, Yoshlar ittifoqi Chirchiq shahar kengashi faollari va harbiy xizmatchilarning oila a'zolari ishtirok etdi.

– Bolalar adabiyotining sara namunalaridan iborat kitob yarmarkasi farzandlarimiz uchun haqiqiy bayram sovg'asi bo'ldi, – deydi harbiy qism komandirining harbiy-vatanparvarlik, ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishslash bo'yicha o'rinnbosari podpolkovnik Nozimjon Bulturov. – Harbiy xizmatchilar farzandlarini harbiy-texnik vositalar bilan tanishtirish ular ongida sharaflı kasbga bo'lgan qiziqishning erta shakllanishiga turtki beradi. Bu kabi ochiq eshiklar kunini o'quv yili davomida o'tkazib borishni rejalshtirganimiz.

«Asfaltga rasm chizish», «Men yod olgan she'r», «Quvnoq estafeta», «Bir savolga bir javob» shartlari bo'yicha uyushtirilgan bellashuvlar bayramga o'zgacha ko'tarinkilik bag'ishladi. G'oliblarga esdalik sovg'alari topshirildi.

Barcha ishtirokchi bolalarga turli sarguzasht ertak kitoblari hamda shirinliklar tortiq etildi²⁵.

Qurolli Kuchlar davlat muzeyi xodimi Zulayho Kenjayeva tomonidan berilgan ma'lumot ham juda o'zining qiziqarldi va noan'anaviyligi bilan e'tiborimizni tortdi. “Novdalarda turfa gullar qiyg'os ochilgan ko'klamning bir kunida O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar davlat muzeyiga olis davrlardan sharaflı o'tmish kirib keldi. Muzeyda to'plangan qadimiy osori-atiqalar, jangchi aslahalari, yurt qo'riqchilari kurashlari aks etgan manzaralar barchasi jonlandi. Mudofaa vazirligi Markaziy aloqa tarmog'i mutaxassislari, harbiy xizmatchilar va askarlar shonli o'tmish bilan yuzlashdilar.

²⁵ Google. Internet ma'lumotlaridan.

Muzey direktori Musalim Nuriddinov buyuk sarkarda tavalludining 682 yilligiga bag‘ishlangan «Sohibqiron Amir Temur – buyuk siymo» deb nomlangan ma’naviy-ma’rifiy tadbirni olib berganidan keyin Mudofaa vazirligi Ma’naviyat va ma’rifat markazi «Turon» teatr studiyasi ijodkorlari – bir qator xalqaro festivallar laureati Ilmira Rahimjonova, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Egamberdi Rahimov, Feruza Sabitova, Erkin Bozorov, Gulxumor Abdullayeva ijob etgan tarixiy lavhalar, «Amir Temur», «Jaloliddin Manguberdi», «Bibixonim va Mirzo Ulug‘bek» monologlari tomoshabinlar qalbini hayajonga soldi.

To‘maris momomizning ikki yarim ming yil naridan kelib, bugungi avlodlarga aytgan so‘zlari qalblarga sirli chiziq tortdi. Uning ortidan Vatan, millat, hayot tushunchalari o‘zgacha rang, ifor va haroratda paydo bo‘ldi. Qutlug‘ tashrif boshlandi.

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti talabalari Oydinoy Baratova, Muhriddin Xolmirzayev, Alpomish Norboyevning kuy-qo‘shiqlaridan keyin «Amir Temur va Temuriylar davri harbiy san’ati» deb nomlangan harbiy qurol-aslahalar, kiyim-kechaklar va o‘sha davrni aks ettiruvchi ashyolar ko‘zgazmasi ochildi, shu davrga oid videolavhalar namoyish etildi.

Tadbir ishtirokchilari shu kuni buyuk Temur va Temuriylar tarixiga oid ko‘plab yangi ma’lumotlarga ega bo‘ldilar”, deb ma’lumot berdi Qurolli Kuchlar davlat muzeyi xodimi Zulayho Kenjayeva. Bu ma’lumotda ham aynan muzeylarga sayohat, teatrlar, ziyoratgohlar tashrif masalalarini tizimli tashkil etish borasida ham innovatsiyalar qilish lozimligi qayd etib o‘tmoxchiman.

Askarlarni muzeylarga tashrifini uyuştirish, kutubxonalarga borish, turli spektakllarni ko‘rishga borishni tashkil etish masalalarini o‘ylab ko‘radigan vaqt keldi.

Mudofaa vazirligi o‘zining vazifalari doirasida ko‘لامи kengayib borayotganligi Tv, OAV va internet ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdi.

Mudofaa vazirligining matbuot xizmati mudofaa vazirligining mahalla yoshlari o‘rtasida vatanparvarlik tadbirlarini o‘tkazayotganligi haqidagi xabari

barchani quvontirdi. Chunki, faqat harbiy yoki ichki ishlar muassasalarida emas, balki, xalqning orasida o‘tkazilayotgan bunday tadbirlar yosh avlod tarbiyasida, jamiyatimiz taraqqiyotida muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qilishiga aminmiz.

Bu ma’lumotga ko‘ra “O‘zbekiston Qurolli Kuchlari kuch tuzilmalari bilan hamkorlikda Mudofaa vazirligi tomonidan Toshkent shahridagi Mirzo Ulug‘bek tumani mahallalarida namuna sifatida vatanparvarlik tadbirlari o‘tkazilmoqda. Buning uchun tumanning 54 ta mahallasiga mas’ul etib Mudofaa vazirligi markaziy apparati ofitserlari biriktirilgan.

Mudofaa vazirligi sport majmuasida Mirzo Ulug‘bek tumanida joylashgan bir qator mahallalarning yoshlari o‘rtasida sport musobaqasi o‘tkazildi. Vazirlik mas’ul ofitserlari hamda mahalla faollari, O‘zbekiston Yoshlar ittifoqi, davlat va jamoat tashkilotlari xodimlari bilan hamkorlikda «Nodirabegim», «Feruza», «Olimlar», «Bahor», «Katta oltintepa», «Bo‘z», «Buyuk Ipak yo‘li», «Alisher Navoiy» hamda «Azamat» kabi mahallalarda yoshlarning vaqtini mazmunli o‘tkazish maqsadida harbiy vatanparvarlik ruhidagi tadbirlar tashkil etildi.

Foto: Mudofaa vazirligi matbuot xizmati

Jumladan, Alisher Navoiy mahallasida «Ko‘chma kitob yarmarkasi» va bolalar uchun mo‘ljallangan milliy va jahon adabiyoti namunalaridan iborat kitob taqdimoti bo‘lib o‘tdi, asarlardan parchalar o‘qib eshittirildi.

Bolalar bilan rasm chizish, plastilindan o‘yinchoqlar yasash, shaxmat-shashka o‘yinlari, sportning suzish, mini futbol kabi turlari bo‘yicha tadbirlar bolajonlarga shodlik ulashdi. Mini futbol bo‘yicha o‘tkazilgan sport musobaqasida «Nodirabegim» mahallasi g‘oliblikni qo‘lga kiritdi. «Olimlar» va «Bahor» mahalla yoshlari tarkibidan tuzilgan yoshlar jamoasiga ikkinchi va uchinchi o‘rinlar nasib etdi.

Foto: Mudofaa vazirligi matbuot xizmati

Shuningdek, tumandagi «Asaka» hamda «Podshobog» mahallalarida yoshlarni vatanparvarlikka undovchi tadbirlar o‘tkazilgan bo‘lsa, «Hamid Olimjon» mahallasida istiqomat qiluvchi nafaqadagi ofitserning hovlisida obodonlashtirish ishlari amalga oshirildi”²⁶.

Mudofaa vazirligi tomonidan tashkil etilayotgan bunday ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar albatta tahsinga sazovordir. Xalqning manfaati yo‘lida, ma’naviy, ahloqiy, estetik ehtiyojlarini qondirish, ularga madaniy ozuqa berish, bilim berish, ularning yaxshi yashashlari, tinch-totuv umr kechirishlari, osoyishtaliklari yo‘lida qilayotgan bunday ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar ularning faoliyatini ijobiy baholashga asos bo‘ladi va uni yanada takomillashtirish borasida biz madaniyat va san’at sohasi

²⁶ Internet ma’lumotlaridan.

xodimlarining faolligi, ishtirokini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab

chiqishni taqozo etadi.

Hammamizga ma'lumki, 2018 yilning 23 fevralida Vazirlar Mahkamasining 140-sonli qarori bilan Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiysi kuchga kirdi. Bu konsepsiya muvofiq yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi hozirgi kunning eng muhim, global masalalaridan biridir, deyilgan.

Yuqoridagi o'tkazilgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar insonlarni jamiyat taraqqiyoti, Vatan ravnaqi, yurtni sevish, uning osoyishtaligini ta'minlashda muhim omil bo'la oladi.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, mudofaa tizimida turli mavzulardagi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tayyorlashda madaniyat va san'at sohasi xodimlarining faolligini oshirish, tadbirlar mazmunini yanada boyitish, tadbirlarni tashkil etish asoslarini chuqurroq o'rganish hamda bosh maqsad – komil inson tarbiyasi, vatan ravnaqi, yurt tinchligi va osoyishtaligini ta'minlashga erishishdir.

XULOSA

O‘zbekistonni yanada rivojlantirishning Harakatlar strategiyasining 5ta ustivor yo‘nalishlarida belgilangan vazifalar xalqning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan chora-tadbirlardan iboratdir. Mudofaa tizimiga tegishli bandlarida xalqning tinchlik, osoyishtaligini ta’minlash bo‘yicha yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatilgan bo‘lib, O‘zbekiston davlati, dunyo mamlakatlari ichida tinchlik siyosatini yuritish bo‘yicha eng maqbul yo‘llarni tanlaganligini bugun dunyo tan olganligi, yurtimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar natijasi xalq farovonligi, yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalqni rozi qilish maqsadida amalga oshirilayotganligi, davlatimiz tomonidan olib borilayotgan siyosat aynan ana shunday ulug‘ maqsadlarga qaratilganligi – bu sohalarda anchagina ishlar amalga oshirilayotganligidan dalolat beradi.

Shu o‘rinda mudofaa vazirligi to‘g‘risidagi qisqacha ma’lumotni berib o‘tish joiz deb o‘layman:

Asos solinishi	<u>1992-yil 30-sentabr</u>
Turi	harbiy
Maqomi	vazirlilik
Shtab-kvartirasi	<u>Toshkent</u> , 100023, Mirzo Ulug‘bek ko‘chasi, 100
Xizmat hududi	 <u>O‘zbekiston</u>
Rasmiy til(lar)i	O‘zbek, Rus
Vazir	<u>Abdusalom Azizov</u>
Bosh mahkamasi	Vazirlilik
Hamkor tashkilotlari	<u>O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokururasi</u> <u>O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda</u> <u>vaziyatlar vazirligi</u> <u>O‘zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik</u> <u>xizmati</u>

“O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligi - O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 31-avgustdagи „O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to‘g‘risida“gi Bayonotida „Davlat

mustaqilligini, hududiy yaxlitligini, fuqarolarning Konstitutsiyaviy huquqi va erkinligini himoya qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasida Mudofaa ishlari vazirligi va Milliy gvardiya tuzildi.

Respublika hududida joylashgan sobiq SSSR Ichki ishlar vazirligi, SSSR Davlat xavfsizlik komiteti hamda Ichki qo‘sishinlari O‘zbekiston Respublikasi yurisdiksiyasiga olinadi“, deb ko‘rsatilgan edi. Bu 1991-yil 31 avgustda qabul qilingan „O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to‘g‘risida“gi qonunda „O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish, Milliy gvardiya va muqobil xizmatni tashkil etish huquqiga ega“ deb huquqiy jihatdan mustahkamlandi. Bu amalda yosh respublikaga harbiy siyosatni amalga oshirish huquqini berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1991-yil 6-sentabrdagi farmoniga asosan, Mudofaa ishlari vazirligi tashkil etildi, uning shtat tizimi va vakolatlari belgilandi. 1991-yil 10 sentabrdagi farmonga binoan, Mudofaa Vaziri ayni vaqtda Milliy gvardiya qo‘mondoni etib tayinlandi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1991-yil 25-oktabrdagi qaroriga binoan, Mudofaa ishlari vazirligining huquqiy maqomi, tuzilishi va nizomlari tasdiqlandi. Turkiston harbiy okrugi boshqaruv organlari negizida Mudofaa ishlari vazirligi Bosh shtabi va boshqarmalari tuzildi”²⁷.

Bugungi shiddat bilan o‘tayotgan, globallashuv davrida mudofaa vazirligi tizimda katta islohotlar amalga oshirilayotganligi bu tizimda ishlarning ancha jonlanganligidan dalolat berib turibdi. Ayniqsa, Mudofaa vazirligi tomonidan amalga oshirilayotgan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat to‘g‘risidagi ma’lumotlar bu tashkilotning xalqqa yaqinlashib, uning dardi bilan yashashga, ular ehtiyojlarini o‘rganishga intilayotganligi, bu faoliyatni yanada rivojlantirishga o‘z hissalarini qo‘shayotganliklarida namoyon bo‘lmoqda.

Mudofaa tizimini yanada takomillashtirish borasida hukumatimiz tomonidan bir nechta qonun xujjatlari ishlab chiqilganki, ularning asl maqsadi xalqimizning

²⁷ Internet ma’lumotlaridan.

manfaatlarini himoya qilish, ularning moddiy, ma’naviy, estetik ehtiyojlarini qondirish hamda tinchlik va osoyishtaligini ta’minlashdir.

2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-sonli Qonuni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida”gi, Qonunchilik palatasi tomonidan 2018 yil 15 martda qabul qilingan, Senat tomonidan 2018 yil 29 martda ma’qullangan «O‘zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 2018 yilning 27 mart kuni Afg‘oniston bo‘yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqi va boshqa xujjatlar qiyosiy tahlil qilingan va mazmuni ochib berilganligi bitiruv malakaviy ishining mazmunini boyitgan.

Xulosa qilib aytganda, bugungi shiddatli davrda chinakam ma’naviyatli va ma’rifatli odamgina inson qadrini bilishi, o’z milliy qadriyatlarini, milliy o’zligini anglashi, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o’ziga munosib o’rin egallashi uchun fidoiylik bilan kurasha olishi mumkin. Nafaqat davlat rahbari, avvalambor, buyuk tarix, madaniyat va ma’naviyat egasi bo’lgan xalqimizning bir farzandi sifatida, ana shu beba ho boylikni asrab-avaylash, uni har xil oshkora va pinhona hujumlardan himoya qilish haqida qayg’uradigan bir inson sifatida yuqorida zikr etilgan o’ta muhim va o’ta nozik bu masalalar barchamizni ogoh bo‘lishga, Vatan uchun sidqidildan xizmat qilishga chorlaydi.

Yuqoridagi aytilgan fikr-mulohazalardan kelib chiqib, quyidagi taklif va tavsiyalarni berib o‘tmoqchiman:

1. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni nazariy asoslarini mukammal o‘rganish va amalda qo’llash usullarini tatbiq etish;
2. Mudofaa sohasida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni amalga oshirish uchun maxsus mutaxassislar tayyorlash;
3. Bitiruvchi kurslarda har bir talaba bitiruv malakaviy ishining biron bobini madaniy tadbir yoki biron bayramni o‘tkazish orqali himoya qilishni o‘ylab ko‘rish maqsadga muvofiqli, deb o‘layman.

4. Madaniy tadbirlarni tashkil etishda g‘oyaviy talqin masalalariga katta e’tibor berish lozim.
5. Tadbirlar ssenariysini yaratishda vatanparvarlik, insoniylik, millat, yurt, xalqimiz osoyishtaligi mavzulariga oid manbalarni kiritish;
6. Mutolaa madaniyatini shakllantirish maqsadida kitob o‘qishga jalb qilish hamda anashu o‘qigan kitoblari asosida sahnalashtirish ishlarini amalga oshirish.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, mudofaa tizimida turli mavzulardagi tadbirlarni tashkil etishda vatanparvarlik, yurt tinchligi, xalqning osoyishtaligiga bag‘ishlangan, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan, ibrat va namuna bo‘ladigan asarlardan foydalanish, bir so‘z bilan aytganda, ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni kuchaytirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

GLOSSARIY

Doktrina – lotinchadan “nazariya, ta’limot, tamoyil” degan ma’nolarda ishlatiladi.

Madaniy tadbirlar – aniq bir reja, maqsadni ko‘zlagan holda tashkil etilgan ishlar ko‘lamidir. Madaniy tadbirlar insonlarni tarbiyalaydi, ularni bir-birlariga yaqinlashtiradi, mehr-oqibat, yaxshilik, nafosat, go‘zallik kabi tushunchalarning mazmunini yanada kengroq o‘rganishga sabab bo‘ladi.

Tadbir (lug‘atda)– 1.Biron ishni, maqsadni amalga oshirish, ro‘yobga chiqarish vositasi – shuning uchun puxta o‘ylab tuzilgan, ishlab chiqilgan amaliy choralar majmuidir; 2. (boshqarish, idora qilish; tejamkorlik; chora, iloj, yo‘l-yo‘riq; harakat tarzi) degan ma’nolarda qo‘llaniladi. Amalga oshirish, ro‘yobga chiqarish uchun yo‘l-yo‘riq va chora) ma’nolarini anglatadi. 3.“Maqsadni amalga oshirish yo‘lidagi ish, xatti-harakatning o‘zi”. 4.“Ma’lum maqsadda tashkiliy ravishda amalga oshiriladigan (bajariladigan) ish, ishlar²⁸”, deb berilgan.

Tarbiyaviy tadbirlar –turli xil moddiy va ma’naviy ehtiyojlarga javob beruvchi tarbiyaviy maqsadlarning yagona majmuasiga bo‘ysundirilgan, bir-biri bilan o‘zaro hamkorlik qiluvchi, o‘zida bir butun ta’limni ko‘zda tutgan tarbiyaviy ta’sir majmuidir.

²⁸ Izohli lug‘at. el. variant.

Foydalanilgan adabiyotlar royhati

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag‘i “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni. Xalq so‘zi. 8 fevral.

2. “O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-sonli Qonuni.

3.O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-406-son).

4.Sh.Mirziyoyevning 2018 yilning 27 mart kuni Afg‘oniston bo‘yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqi.

5.“Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 140-sonli Qarori.

6.Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 10.01.2018 y., 03/18/458/0537-son.

7.I.Karimov. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” . Toshkent, 2008. “Ma’naviyat”.

8.I.Karimov. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. Asarlar, 6-jild. T., O‘zbekiston, 1998.

9.To‘plam. “Ma’naviyat –jamiyat taraqqiyotining bosh mezoni”. T., 2011.

10.B.Sayfullayev, V.Rustamov. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati. Toshkent, 2016.

11. A.Mavrulov. Barkamol inson tarbiyasi. “O’zbekiston”. 2008.

12.Sirliyev B.N., Beknazarov A.A., Arziqulov D.N. Psixologiy. T.: Akademiya, 2006. 67 b.

13.U. Qoraboyev. Madaniy tadbirlar. Toshkent, 2005.

14.U.Qoraboyev. Madaniyat masalalari. Toshkent. 2009.